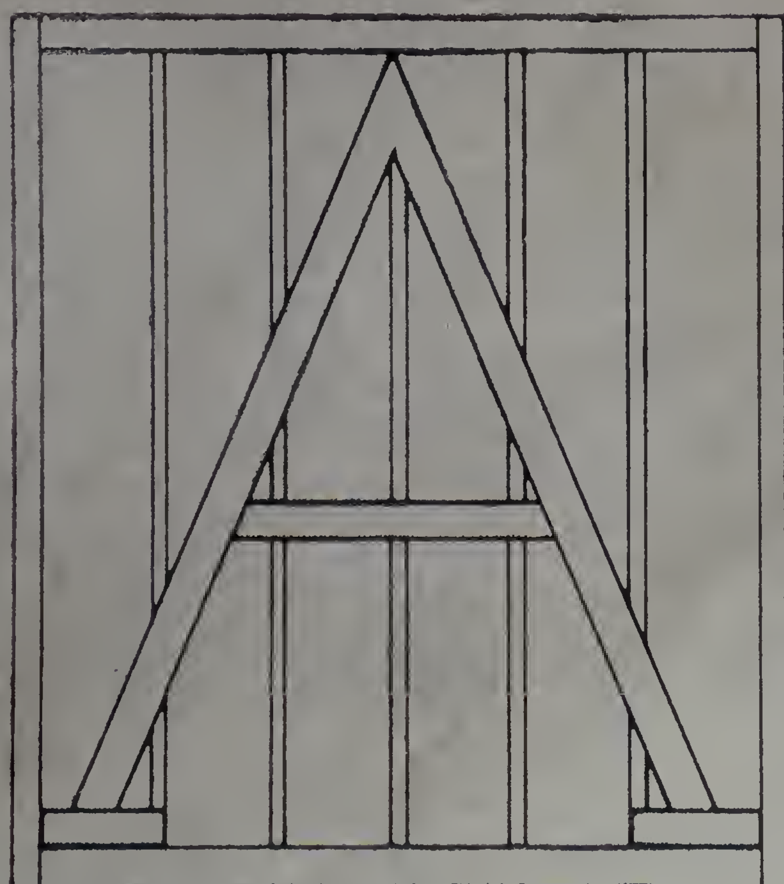
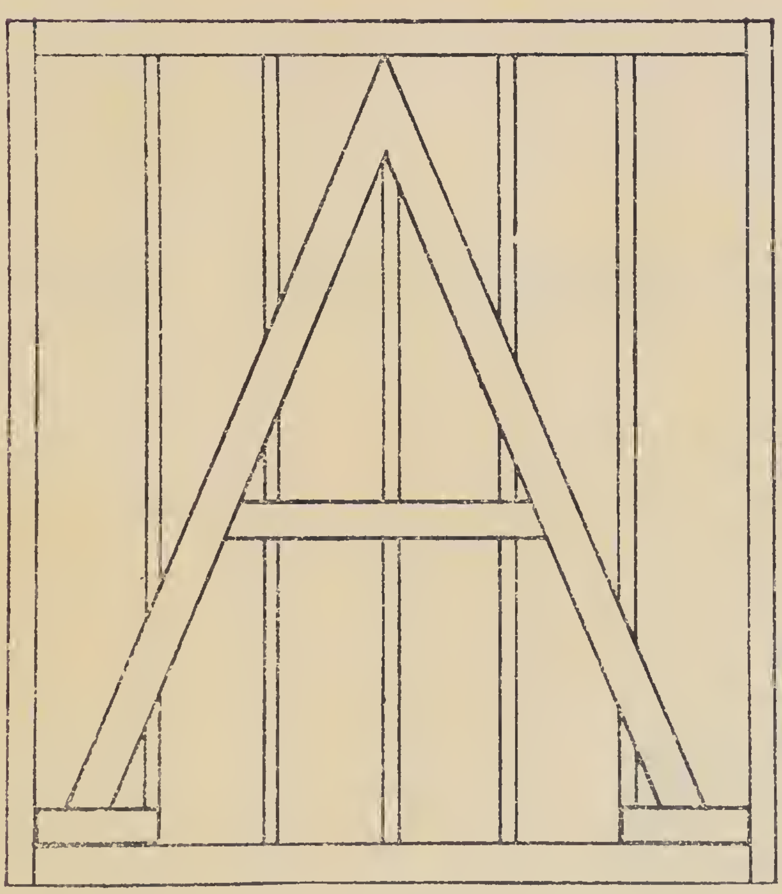
ชล
ดิสกะโยธิน

สรณ์พระราชทานเพลิงศพ

ล.ท พ.อ.พระยาศรีสุรสงคราม เปลื้อง ดิสกะโยธิน (ศรีสุรสงคราม)

วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๕

อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ

พ.อ.พระยาศรีสุรสงคราม เปลื้อง ดิสกะโยธิน (ศรีสุรสงคราม)

วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔

พันเอก พระยาศรีสุรสงคราม

ชาตะ วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๒๙

มรณะ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๔

ประวัติ

พันเอก พระยาศรีสุรสงคราม (เปลื้อง คิสกะโยธิน)

นามเดิม นายเปลี่ยง คิสกะโยธิน (ร.น.ร. ๕๙๓ ท.บ. ๒๔๗๙ พ.น. ๔๒๔)

บ้านอยู่ที่ ตรงสะเตชั่น รถไฟสามเสน

แขวงเมือง กรุงเทพ ฯ

นามบิดา นายปลั่ง

เกิด ณ วัน ๗ ฯ ๙ ปีจอ จุลศักราช ๑๒๔๘ (๑๔)

ตรงกับวันที่ ๑๗ เดือนสิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๐๕ พ.ศ. ๒๔๒๙

แรกเข้ารับราชการทหาร เป็นนักเรียนนายร้อย วันที่ ๒๗ กะกฎาคม ศก. ๑๒๒

ในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ขึ้นทะเบียนทหารประจำการ ๑ เมษายน ๔๗ สอบไล่วิชาในโรงเรียน นายร้อยทหารบก ชั้น ๖ เป็นที่ ๕ สิ้นปี ร.ศ. ๑๒๖

ออกจากตำแหน่งประจำการทหาร

— ขอลาออกจากหน้าที่ราชการแต่วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕ เพื่ออุปสมบทตามหนังสือฉบับที่ ๑๐๒๓ พ.ศ. ๒๔๖๕ ตามคำสั่งสำหรับทหารบกฉบับที่ ๗๑/๗๐๐๑ พ.ศ. ๒๔๖๕

— ได้ลาจากอุปสมบทแต่วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตามหนังสือฉบับที่ ๑๖๙๕๗ พ.ศ. ๒๔๖๕ และตามคำสั่งสำหรับทหารบกฉบับที่ ๑๔๘/๑๗๐๔๗ พ.ศ. ๒๔๖๕ ตั้งแต่ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

— ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ไปรับราชการตำแหน่งจเรตำรวจภูธร เข้าอยู่ในประเภทนายทหารกองหนุนสังกัดกรมทหารราบที่ ๒ รักษาพระองค์

ตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ตามคำสั่ง ฯ ที่ ๒๐/๒๘๔ พ.ศ. ๒๔๗๒ และตามหนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ ๓๕ พ.ศ. ๒๔๗๒

— เปลี่ยนเป็นกองหนุนสังกัดกองบังคับการจังหวัดทหารบกกรุงเทพ ฯ ตั้งแต่ ๑ ส.ค. ๗๕ ตามคำสั่ง ที่ ๗๒/๕๗๑๔ พ.ศ. ๗๕ เพราะเปลี่ยนแปลงรูปโครงการกระทรวงกลาโหม

— ออกจากตำแหน่งจเรตำรวจภูธร คงเป็นนายทหารกองหนุนกองบังคับการจังหวัดทหารบกกรุงเทพ ฯ ตั้งแต่ ๑๗ พ.ย. ๗๕ ตามหนังสือมหาดไทยที่ ๑๐๐๗๖ พ.ศ. ๗๕ และ ร.ก.จ. เล่ม ๔๙ หน้า ๔๙๔ พ.ศ. ๗๕ และยุบเลิกตำแหน่ง

— เป็นนายทหารนอกราชการสังกัดกองบังคับการจังหวัดทหารบกกรุงเทพ ฯ ตั้งแต่ ๑ ม.ค. ๘๕ ตามคำสั่งทหาร ที่ ๕๕๓/๔๓๔๕๐ ลง ๑๗ ธ.ค. ๘๔

— ย้ายประเภทเป็นนายทหารพ้นราชการสังกัด ทบ. ตั้งแต่ ๑ ม.ค. ๙๕ ตามคำสั่งกระทรวงกลาโหม ที่ ๔/๔๑๑ ลง ๙ ม.ค. ๙๕

ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศทหาร

— นายร้อยตรี ลงวันที่ ๑๓ มกราคม ศก ๑๒๘
— นายร้อยโท ,, ๑๖ มิถุนายน ศก ๑๒๙
— นายร้อยเอก ,, ๑๑ เมษายน ศก ๑๓๑
— นายพันตรี ,, ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘
— นายพันโท ,, ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑
— นายพันเอก ,, ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศพลเรือน

— วันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๖ เป็น หลวงเร้าเร่งพล

— วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็น พระแกล้วกลางณรงค์ ถือศักดินา ๑๐๐๐

— วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็น พระยาศรีสุรสงคราม ถือศักดินา ๑๕๐๐

ประกาศยกเลิกบรรดาศักดิ์แล้วแต่ ๑๕ พ.ค. ๘๕ ราชกิจจา เล่ม ๕๙ หน้า ๑๐๘๙ ประจำ ๑๙ พ.ค. ๘๕

ตำแหน่งและเงินเดือน

— เมษายน ศก ๑๒๗ สำรองราชการกรมทหารม้าที่ ๑ (รักษาพระองค์) เงินเดือนๆ ละ ๔๕ บาท

— วันที่ ๑๒ มิถุนายน ศก ๑๒๗ ว่าที่นายร้อยตรี ประจำกอง ๑ กรมทหารม้าที่ ๑ อัตรานายร้อยตรี ชั้น ๓ (คำสั่งที่ ๗๖/๔๕๓๗ ลงวันที่ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗)

— ๒๕ พ.ย. ศก ๑๒๗ ประจำกองร้อยที่ ๑ โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม เงินเดือนอัตรา ร.ต. ๓ (คำสั่งที่ ๒๐๘/๑๔๓๐๘ ร.ศ. ๑๒๗)

— เมษายน ศก ๑๒๙ ประจำกองร้อยที่ ๕ / ๔๓๒ ร.ศ. ๑๒๙)

— กรกฎาคม ศก ๑๒๙ ผู้รั้งผู้บังคับกองร้อยที่ ๒ กรมทหารม้าที่ ๕ (นครราชสีมา) คงรับอัตรานายร้อยโท ชั้น ๓ (คำสั่งที่ ๖๖/๗๗๗๖ ร.ศ. ๑๒๙)

— เมษายน ศก ๑๓๐ ผู้รั้งผู้บังคับกองร้อยที่ ๒ กรมทหารม้าที่ ๕ อัตรานายร้อยโท ชั้น ๒

— มกราคม ศก ๑๓๐ ผู้รั้งผู้บังคับกองร้อยที่ ๑ โรงเรียนนายร้อยชั้นประถม คงรับอัตรานายร้อยโท ชั้น ๒

— มกราคม ศก ๑๓๐ ผู้รั้งผู้บังคับกองร้อยที่ ๒ โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม คงรับอัตรานายร้อยโท ชั้น ๒

— วันที่ ๒๐ เมษายน ศก ๑๓๑ ผู้บังคับกองร้อยที่ ๒ โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม เงินเดือนอัตรานายร้อยเอก ชั้น ๓ (คำสั่งที่ ๒๖/๑๒๔๒ ร.ศ. ๑๓๑)

— เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖ ผู้รั้งผู้บังคับการกรมทหารม้าที่ ๕ เงินเดือนอัตรานายร้อยเอก ชั้น ๒

— เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗ ผู้รั้งผู้บังคับการกรมทหารม้า ๕ เงินเดือนอัตรานายร้อยเอก ชั้น ๑

— เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ผู้รั้งผู้บังคับการกรมทหารบกม้าที่ ๕ เงินเดือนอัตรานายพันตรี ชั้น ๓

— พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ผู้บังคับการกรมทหารบกม้านครราชสีมาของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เงินเดือนอัตรานายพันตรี ชั้น ๓ เดือนละ ๑๙๐ บาท

— เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙ ผู้บังคับการกรมทหารบกม้านครราชสีมาของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เงินเดือนอัตรานายพันตรี ชั้น ๒ เดือนละ ๒๒๐ บาท

— เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐ ผู้บังคับการกรมทหารบกม้านครราชสีมาของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เงินเดือนอัตรานายพันตรี ชั้น ๑

— เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ผู้บังคับการกรมทหารบกม้านครราชสีมาของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชินีนาถ เงินเดือนอัตรานายพันโท ชั้น ๓ เดือนละ ๓๐๐ บาท (คำสั่งที่ ๒๗๗/๒๗๘๑๑ พ.ศ. ๒๔๖๐

— มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นราชองครักษ์เวร (แจ้งความที่ ๗๒/๒๒๖๗๙

๒๔๖๑

— มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นผู้ช่วยจเรสัตว์พาหนะทหารบกและการทหารม้า เงินเดือนอัตรานายพันโท ชั้น ๓ เดือนละ ๓๐๐ บาท (คำสั่งที่ ๔๘/๔๗๘๕ พ.ศ. ๒๔๖๓)

— วันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นผู้บังคับการกรมทหารบกม้ากรุงเทพรักษาพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเงินเดือนอัตรานายพันโท ชั้น ๓ เดือนละ ๓๐๐ บาท (คำสั่งที่ ๑๓๒/๑๙๓๘๗ พ.ศ. ๒๔๖๓)

— เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ผู้บังคับการกรมทหารบกม้ากรุงเทพรักษาพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เงินเดือนอัตรานายพันโท ชั้น ๒ เดือนละ ๓๔๐ บาท (คำสั่งที่ ๑/๓๕๐ พ.ศ. ๒๔๖๔)

— เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ผู้ช่วยจเรสัตว์พาหนะทหารบกและการทหารม้า เงินเดือนอัตรานายพันโท ชั้น ๒ เดือนละ ๓๔๐ บาท (คำสั่งที่ ๖/๔๙๔ พ.ศ. ๒๔๖๔)

— ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นผู้บังคับการกรมทหารบกราบที่ ๔ คงรับเงินเดือนอัตรานายพันโท ชั้น ๒ เดือนละ ๓๔๐ บาท (คำสั่งที่ ๑๙๑/๒๓๒๑๗ พ.ศ.๒๔๖๕)

— ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ผู้บังคับการกรมทหารบกราบที่ ๔ เงินเดือนอัตรานายพันเอก ชั้น ๓ เดือนละ ๕๐๐ บาท (คำสั่งที่ ๖/๔๓๒ พ.ศ. ๒๔๗๐)

— ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์ คงรับเงินเดือนอัตรานายพันเอก ชั้น ๓ เดือนละ ๕๐๐ บาท (คำสั่งที่ ๑๖/๖๓๗ พ.ศ. ๗๐ เลขที่ ๕๗)

— พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นราชองครักษ์เวร (แจ้งความที่ ๓๙/๑๖๔๔๐)

๒๔๗๐

— วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๒ รักษาพระองค์ คงรับเงินเดือนอัตรานายพันเอก ชั้น ๓ เดือนละ ๕๐๐ บาท (คำสั่งเสนาบดีฯ ลง ๒๘ มี.ค. ๗๐)

— เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ สำรองราชการกรมจเรทหารราบ คงรับเงินเดือนอัตรานายพันเอก ชั้น ๓ เดือนละ ๕๐๐ บาท (คำสั่งที่ ๕/๔๕ พ.ศ. ๒๔๗๑)

— วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ออกจากประจำการเป็นนายทหารกองหนุนสังกัดกรมทหารราบที่ ๒ รักษาพระองค์ เพราะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปรับราชการตำแหน่งจเรตำรวจภูธร

— วันที่ ๑ ส.ค. ๗๕ เปลี่ยนเป็นกองหนุนสังกัดกองบังคับการทหารบกกรุงเทพฯ เพราะเปลี่ยนแปลงรูปโครงการกระทรวงกลาโหม

— วันที่ ๑๗ พ.ย. ๗๕ ออกจากประจำการตำแหน่งจเรตำรวจภูธร เพราะตำแหน่งยุบเลิก (ร.ก.จ. เล่ม ๔๙ หน้า ๔๙๔ พ.ศ. ๗๕ หนังสือมหาดไทยที่ ๑๐๐๗๖ พ.ศ. ๗๕) คงเป็นนายทหารกองหนุนกองบังคับการจังหวัดทหารกรุงเทพฯ (มหาดไทยที่ ๑๐๐๗๖ พ.ศ. ๒๔๗๕)

— วันที่ ๑ ม.ค. ๘๕ เป็นนายทหารนอกราชการสังกัดกองบังคับการจังหวัดทหารบกกรุงเทพฯ

— วันที่ ๑ ม.ค. ๗๕ เป็นนายทหารพ้นราชการสังกัด ทบ. ตามคำสั่งกระทรวงกลาโหมที่ ๔/๔๑๑ ลง ๙ ม.ค. ๙๕

ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญ คือ

— วันที่ ๑๕ มีนาคม ศก ๑๒๗ เหรียญรัชมังคลาภิเศก/ร.ม.ศ.

— วันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ช้างเผือกชั้นที่ ๕/บ.ช.

— วันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ มงกุฎสยามชั้นที่ ๔ ภ.ม.

— ส่งจัตุรถาภรณ์มงกุฎคืนกรมราชเลขาธิการแล้ว ตามหนังสือที่ ๑๔๘/๑๑๖๕๕ พ.ศ. ๒๔๗๑

— วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๐ ช้างเผือกชั้นที่ ๔ ภูษนาภรณ์ ภช.

— วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๖๒ เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๖ ชั้นที่ ๔ (ว.ป.ร. ๔) ราชกิจจาเล่ม ๓๖ น่า ๓๓๒๐

— วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ เหรียญจักรมาลา/ร.จ.ม. (ขย พ.ศ. ๒๔๖๖)

— วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ เหรียญบรมราชาภิเษก (เงิน)

— วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ตริตาภรณ์มงกุฎไทย/ต.ม. (ขย พ.ศ. ๗๑)

— ทำจุลศักราช เป็น พุทธศักราช เอา ๑๑๘๑ บวก จุล

— ทำ ร.ศ. ,, ,, เอา ๒๓๒๔ ,, ร.ศ.

คำปรารภ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อ พ.อ. พระยาศรีสุรสงคราม (เปลื้อง ดิสกะโยธิน (ศรีสุรสงคราม) ได้มีหลาน ๆ คุณตา ของคุณพ่อมาแสดงความประสงค์จะพิมพ์หนังสือไว้อาลัยคุณตาเพื่อแจกในงานนี้ เพื่อเป็นอนุสรณ์

ข้าพเจ้าก็อนุโมทนาด้วยกับลูก ๆ จึงระลึกขึ้นได้แน่ว่า เมื่อคุณพ่อทำบุญอายุครบ ๘๐ ปี คุณพ่อคงจะรู้สึกตัวว่า คุณพ่อคงจะไม่ได้อยู่กับลูกไปอีกนานนัก จึงส่งบันทึกมาให้ลูกเล่มหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อความที่คุณพ่อเขียนเองทั้งสิ้น มีทั้งคำสั่งที่ให้ลูกต้องปฏิบัติตามเมื่อคุณพ่อสิ้นบุญแล้ว มีทั้งบันทึกเหตุการณ์หลายอย่างที่ประทับใจคุณพ่อและสิ่งที่ฝังอยู่ในจิตใจของคุณพ่อตลอดมา มีทั้งคำสอนและสุภาษิตเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงคุณพ่อด้วยความเคารพบูชาอยู่เสมอ ข้าพเจ้าจึงคัดบางตอนในบันทึกนั้น มาช่วยให้หลาน ๆ ตา ได้พิมพ์ลงในหนังสือเล่มนี้บ้าง โดยความกรุณาของคุณพี่ อาจารย์จีระ นิลกุล เป็นผู้ช่วยคัดลอกขัดเกลาให้เป็นหนังสือที่สมบูรณ์

และที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ก็ที่หลาน ๆ ของคุณตาได้รับพระกรุณาจากพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ แห่งวัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม ให้เรื่องที่ท่านเจ้าประคุณได้เขียนเรียบเรียงไว้มาลงพิมพ์ด้วย นับเป็นความกรุณาอย่างสูงจากพระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ จึงขอกราบนมัสการกราบเท้าพระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์แทนลูก ๆ มา ณ ที่นี้ด้วย

ข้าพเจ้าได้คัดบางตอนที่เห็นว่ายังเป็นประโยชน์ จากหนังสือ "สนองพร" ที่ข้าพเจ้าพิมพ์แจกเมื่อวันทำบุญอายุครบ ๗ รอบ ของคุณพ่อ เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ มาลงพิมพ์ไว้ด้วย เพื่อประกาศเกียรติคุณความดีของคุณพ่อ ให้ท่านผู้มีเกียรติได้ทราบทั่วกัน

ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้กราบขอบพระทัย และขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือ และสละเวลามาเป็นเกียรติ ถ้ามีสิ่งใดที่ไม่เหมาะสมและบกพร่องจะด้วยประการใด ๆ ก็ตาม ขอกราบประทานอภัยด้วย

ขออำนาจแห่งบุญราศีอันเจ้าภาพและบุตรหลาน ตลอดจนท่านผู้มีเกียรติได้บำเพ็ญอุทิศให้ ขอให้วิญญาของคุณพ่อ พ.อ. พระยาศรีสุรสงคราม จงได้ประสพสุคติจงทุกประการในสัมปรายภพเทอญ

ตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม

คุณหญิงและธิดาคนเดียวของร่มโพธิ์ที่จากไป

อาลัยคุณตา

ตั้งแต่หลานเกิดมานับแต่จำความได้ คุณตาและคุณยายเป็นผู้เลี้ยงดูหลานตลอดมา และเลี้ยงให้จนกระทั่งถึงเหลน คุณตาเป็นคนที่รักหลานมาก ท่านไม่เคยดุว่าหลานทั้งหลายเลย นอกจากนั่งมอง และปรามด้วยสายตาเท่านั้น พวกเราก็พากันกลัว แต่เล็กๆ ได้ใกล้ชิดและเคล้าเคลียพูดคุยกับท่าน แม้แต่หนังสือท่านก็สอนให้โดยเขียนไว้ที่หลังไพ่ตอง ยังจำได้ว่าเอี่ยวพระยาคือตัว ก เห็นที่ไหนก็ยังจำได้แม่นยำอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้

คุณตาได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๔ เป็นวันแห่งความเศร้าโศกเสียใจที่สุดในชีวิตของหลาน ที่ไม่สามารถจะช่วยชีวิตของคุณตาไว้ได้ ทั้งๆที่เวลาท่านล้มเจ็บลงก็ได้ขัดใจคุณยาย ซึ่งท่านคิดว่าการเจ็บของคุณตาครั้งนี้ต้องไม่รอดชีวิตแน่ นำตัวคุณตามาโรงพยาบาลเลิดสิน เพื่อให้ใกล้หมอและใกล้เครื่องมือที่จะช่วยชีวิตท่านไว้ได้ หลานแน่ใจว่าคุณตาของหลานยังแข็งแรง และจะหายเป็นปกติเหมือนกับการเจ็บครั้งที่แล้วๆ มา เมื่อมาอยู่โรงพยาบาลวัน ๒ วันแรกอาการของท่านดีขึ้นพูดคุย และล้อหลานเล่น หลานดีใจและมีความหวังขึ้นอีกมากว่าคงหายแน่ ไม่คิดว่าท่านจะจากไป หลานได้พยายามสนองพระคุณท่านอย่างเต็มที่ ทั้งตอนที่ยังมีชีวิตอยู่และเมื่อท่านจากไป ก็รู้สึกว่ายังทดแทนพระคุณของท่านไม่เพียงพอความรักความอาลัยในพระคุณอันสุดแสนจะคณานับนี้ ยากที่จะพรรณาให้ครบถ้วนได้ ทุกอากัปกิริยาของคุณตายังตราตรึงอยู่ในความทรงจำของหลานไม่มีวันลืมเลือน หลานภาคภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นหลานของคุณตาในชาตินี้ หากในชาติหน้ามีจริงขอให้หลานได้เกิดมาเป็นหลานของคุณตาอีก

ขออำนาจกุศลผลบุญที่หลานได้กระทำแล้วและจะกระทำต่อไปในภายหน้า จงเป็นผลดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ คุณตา จงไป สถิตใน สรวง สวรรค์วิมาน และประสพแต่ความสุขในสัมปรายภพนั้นเทอญ

กราบเท้าคุณตาด้วยความเคารพอย่างสูง

จากหลาน

ประสูติสมัย มากมูลผล

วันเสาร์ที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๑๔ เราจำได้ว่าขณะที่เรากำลังนั่งทำงานอยู่นั้น น้องชายของเราได้มาหาเราที่ที่ทำงาน และบอกว่าคุณตาไม่สบายมากเดินไม่ได้ เราตกใจมากรีบโทรศัพท์บอกพี่แต๋วให้รีบไปหาห้องที่โรงพยาบาล และเราเองได้รีบเข้าไปที่บ้านนา เห็นคุณตานอนอยู่ ถึงแม้จะเดินไม่ได้ แต่คุณตาไม่เคยอ่อนแอเลย คุณตาเข้มแข็งมากตั้งแต่ล้มเจ็บจนกระทั่งวาระสุดท้าย จะเห็นได้จากการที่หมอและพยาบาลที่ได้ให้การรักษาคุณตาทุกท่านชมคุณตาอยู่เสมอว่าคุณตาเป็นคนไข้ที่น่ารัก ว่าง่าย พยายามปฏิบัติตัวตามแพทย์สั่งเสมอ แต่คุณตาก็ยังต้องแพ้มัน "ความตาย"

เราคิดถึงคุณตาทุกวัน ไม่ว่าเราจะไปเที่ยวไหน เราจะต้องถามหม่อมแม่ว่า ชวนคุณตามาด้วยหรือเปล่า สมัยเมื่อเรายังเด็ก คุณตาน่ารักที่สุด เพราะอะไรหรือ ก็เพราะคุณตาให้สตางค์เราเสมอ เวลาไปอยู่บ้านนาในตอนโรงเรียนหยุดเทอม เพราะพวกเราถือว่าถ้าใครได้เงินจากคุณตาแสดงว่าคุณตาโปรดเป็นพิเศษ และก่อนเข้านอนทุกคืนจะต้องเข้าไปกราบลาคุณตาซึ่งนอนที่เก้าอี้ผ้าใบทุกคน เรามักจะแย่งกับบ้อยบี้และเจ้าตู่ซึ่งยังเด็กอยู่นั่งตักคุณตา เจ้าตู่จะปีนขึ้นไปดึงหนวดคุณตาเล่นเป็นที่สนุกครึกครื้น โดยคุณตาจะนั่งเฉยเสียให้เราได้เล่นสนุกกันจนคุณยายต้องดุเอา เป็นอย่างนี้ทุกวันในตอนหัวค่ำ

เวลานี้เราได้สูญเสียคุณตาไปเหมือนกับเราขาดร่มโพธิ์ไปจริงๆ เพราะทุกอย่างไม่เหมือนเมื่อตอนคุณตาอยู่เลย บ้านเงียบเหงา ไม่มีเสียงกระแอมของคุณตาในตอนเช้า ไม่มีคุณตานอนตาเขียวมองดูเราเวลาเราเล่นแผลงๆ

ถึงแม้ว่าคุณตาจะได้จากเราไปเกือบ ๑ ปีเต็มก็จริง แต่เรามีความรู้สึกว่าคุณตายังอยู่กับเราทุกวัน เราได้สวดมนต์วิงวอนขอให้คุณตาได้ไปเสวยสุขบนสวรรค์ อย่าได้ต้องทนทุกข์ทรมานเลย และเราขอให้บุญกุศลทุกอย่างที่เราได้ทำได้ส่งผลให้เราได้เกิดเป็นหลานของคุณตาทุกชาติไปเถอะ

หลานของคุณตา

จุฑามณี ศรีสุรสงคราม

๑๙ ก.พ. ๑๕

เมื่อ ณ ณัฐ ศรีสุรสงคราม หลานคุณตาบรรพชา ที่วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามเป็นสามเณร

ตั้งแต่ข้าพเจ้าจำความได้มา ครั้งนี้นับเป็นครั้งแรกในชีวิตที่ได้สูญเสียคุณตาอันเป็นที่เคารพรักยิ่งไป การสูญเสียครั้งนี้นำความโทรมนัสอันใหญ่หลวงมาสู่ข้าพเจ้า คุณตาเป็นผู้ที่ให้ความเมตตากรุณาแก่ข้าพเจ้าเสมอ เมื่อทำสิ่งใดผิดหรือสิ่งที่ไม่บังควรจะทำ คุณตาก็จะตักเตือนอยู่เป็นนิจ

คุณตาเป็นผู้มีระเบียบรอบคอบ และมีความใจเย็นเป็นที่หนึ่ง คุณตาเป็นคนที่มีร่างกายแข็งแรง ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้เลยที่ท่านจะจากไปอย่างไม่มีวันกลับ ในเวลาอันรวดเร็วเช่นนั้น ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้าที่ท่านจะจากโลกนี้ไป ท่านก็ยังมีอาการเพียงไม่สบายเล็กน้อยเท่านั้น และแพทย์ก็บอกว่าไม่เป็นอะไรมาก ไม่กี่วันก็หาย แต่ต่อมาเพียง ๗ วันเท่านั้นท่านก็จากข้าพเจ้าไปอย่างสงบ

คุณตาจากไปแต่กายเท่านั้น แต่ความเมตตายังฝังอยู่ในจิตใจของข้าพเจ้าเสมอ

ด้วยอำนาจแห่งกุศลผลบุญทั้งหลายที่คุณตาได้สร้างไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ และที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญกุศลให้คุณตา จงบันดาลให้คุณตาไปสู่สุคติเทอญ

ณ. ณัฐ ศรีสุรสงคราม

แด่คุณตาที่เคารพของหลานยุ้ย

เย็นวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๔ เป็นวันที่ดิฉันเศร้าที่สุด เพราะได้รับทราบข่าวคุณตาจากจดหมายของพี่แต๋วและแบ๋ว เนื่องจากขณะนั้นเป็นเวลาที่ดิฉันปฏิบัติราชการอยู่ ณ สาธารณรัฐเวียดนาม เย็นวันนั้นได้เดินทางจากที่พักไปรับคุณสุชาติ ฯ ที่สนามบิน ตันซอนนุท เมื่อดิฉันและคุณสุชาติได้พบกันแล้ว คุณสุชาติ ฯ บอกว่ามีของฝากเยอะแยะรวมทั้ง ทุเรียน ๒ ผลใหญ่ ๆ จาก พ.อ. สุรินทร ผลประไพ นอกจากนั้นมีจดหมายพอดิฉันพลิกดูเห็นเป็นลายมือพี่แต๋วก็รีบฉีกออกอ่านบนรถ เพราะเราขาดการติดต่อกันหลายเดือน ดิฉันตกใจมากนึกไม่ถึงว่าจะเป็นข่าวร้ายว่าคุณตาบ้านนาตาย แต่ก็พยายามอ่านจดหมายจนจบ ทุก ๆ ตอนก็ย้ำว่าคุณตาบ้านนาดิฉันอยากจะร้องไห้ออกมาดัง ๆ ก็ร้องไม่ออกสมองตื้อตัน ตกลงเย็นวันนั้นดิฉันไม่ได้รับประทานข้าวเย็น ขอร้องให้คุณสุชาติ ฯ รีบพาส่งกลับที่พัก อาบน้ำเสร็จอ่านจดหมายใหม่ ทั้งพี่แต๋วและแบ๋วก็ย้ำคำว่าคุณตาบ้านนา ที่บอกล่าช้าเพราะคุณยายสั่งขืดเกรงจะเป็นห่วงและดิฉันใกล้จะเดินทางกลับประเทศไทยแล้ว ที่พี่แต๋วบอกตอนนี้ก็เพราะสงสารดิฉันที่ส่งบุหรี่และขนมมาให้คุณตามากมาย ดิฉันเสียใจจนบอกไม่ถูกได้แต่เพียงเขียนจดหมายเป็นกำลังใจให้พี่แต๋วและแบ๋วเท่านั้นส่วนดิฉันไม่ทันได้สนองคุณคุณตาเลยก็ด่วนจากไปแล้ว งานทำบุญอายุครบ ๗ รอบดิฉันก็ไม่อยู่ได้ร่วมสนุกและดู คุณตากับคุณยายมีความสุขกัน

คุณตาที่น่ารักและเคารพของพวกเราไม่น่าจะด่วนจากไปเช่นนี้เลย ดิฉันยังจำความเมตตาปราณีของคุณตาได้ดี เมื่อกลับบ้านนาทุกครั้งเคยเข้าไปกราบคุณตาที่ตักทุกครั้งจะมีมือใหญ่ ๆ ที่เต็มไปด้วยความเมตตามาลูบที่ศีรษะทุกครั้ง

ก่อนที่จะได้เงยหน้าขึ้น คุณตาเคยเลี้ยงสุนัขไว้ตัวหนึ่งชื่อเจ้า "ตุ๊" มันรักและหวงแหนคุณตามาก เพราะคุณตาให้ความเมตตาแก่มันโดยการแบ่งอาหารทุกครั้งที่ใครนำไปให้คุณตารับประทานดิฉันเกลียดมันที่สุด เพราะมันคอยเลียหน้าดิฉันทุกครั้งที่ก้มลงกราบคุณตา ท่านก็ได้แต่พยักพเยิดกับมันเป็นที่สนุกเวลากลางวันดิฉันชอบนอนเล่นหน้าระเบียงที่คุณตานั่งอยู่ เมื่อร้อนท่านก็พัดให้จนดิฉันหลับและกระทั่งตื่นคุณตาก็ยังพัดให้อยู่ มิยอมให้ใครปลุกบางครั้งนอนเพลินจนเย็นค่ำไปเลย

คุณตาเป็นผู้เอาใจหลานทุกคนจนกระทั่งบัดนี้ดิฉันยังไม่ทราบแน่นชัดว่าคุณตาชอบอะไร ใครนำอาหารมาให้รับประทานได้ทุกอย่าง ใครนำของมาฝากก็เก็บเป็นอย่างดี ถ้าทำได้ก็เขียนชื่อผู้ให้ ลงวันที่ และ พ.ศ ไว้กันลืม แต่ที่ดิฉันแน่ใจที่สุดว่าเป็นความสุขของคุณตาก็คือนั่งดื่มน้ำอำมะริต (สุราดอง) ของคุณตาและสูบบุหรี่ ตั้งแต่เด็ก ๆ ดิฉันเห็นท่านสูบบุหรี่มวนโต ๆ หรือสูบกล้องยาเส้น แต่ดิฉันไม่เคยทราบเลยว่ามันชนิดไหนยี่ห้ออะไรที่ท่านชอบที่สุด ท่านสูบได้ทั้งนั้นไม่เคยติ เมื่อดิฉันได้ไปปฏิบัติการ ณ สาธารณรัฐเวียตนามเห็นบุหรี่มวนโต ๆ ยาว ๆ หรือยาเส้นก็รีบซื้อส่งมาเรื่อย ๆ เพราะอยากจะสนองพระคุณท่าน แต่ท่านก็ไม่มีโอกาสได้สูบเท่าไรท่านก็จากไป บุหรี่ที่เหลือก็ทำได้แต่เพียงถวายพระและจุดเอาไว้หน้าศพเท่านั้นเอง ดิฉันพบกับคุณตาเป็นครั้งสุดท้ายตอนกลางเดือน มี.ค. ๒๕๑๔ ท่านถามราคาบุหรี่และให้เงินมา ๒๐.—บาท ดิฉันดีใจที่สุดและก่อนที่จะไปเวียตนามท่านได้ให้เงินดิฉัน ๖๐.—บาท หม่อมแม่—พี่แต๋ว—แบ๋วได้เรียนให้ท่านทราบว่าแลกเงินได้เพียง ๓ เหรียญเท่านั้นท่านก็ได้เพิ่มให้เป็น

๑๐๐.—บาท นับว่าดิฉันเป็นหลานที่โชคดีที่สุดรองจากแบ๋วในเรื่องที่คุณตาแจกสตางค์ เพราะเรา ๒ คนขอกันมิได้หยุดหย่อน ท่านก็ให้มากบ้างน้อยบ้างตามที่เราขอ หรือบางครั้งเราก็เย้าแหย่ท่านเล่นก็ไม่ถือโกรธ ท่านกับนั่งยักคิ้ว กระดิกหนวดอันงามเล่นเฉยเสีย

ระหว่างที่ดิฉันอยู่ที่เวียดนาม ท่านก็คอยตรวจข่าวจากทางหนังสือพิมพ์ทุกวันที่หลานชายสุดรักคนเดียว (บอบบี้) ซื้อมาตอนเย็นหลังเลิกเรียน ท่านทราบทุกระยะที่เกิดปะทะกันในเวียดนามและการถอนกำลังทหารและคอยเป็นห่วงดิฉันตลอดเวลา

ความดีกับความน่ารักและเคารพของคุณตายังมีอีกมากสุดที่จะพรรณนาได้หมด ฉันเชื่อแน่ว่าผู้ใดได้พบและคุยจะต้องรักและเคารพท่านทุกคน ครั้งใดท่านได้คุยกับหลานๆ เรื่องของคุณยายและของท่านเมื่อครั้งยังหนุ่มสาวรู้สึกว่าท่านจะมีความสุขที่สุด

ถ้าชาติหน้ามีจริง ขอให้ดิฉันเกิดมาเป็นหลานคุณตาอีก และผลบุญที่คุณตาได้กระทำไว้ในชาตินี้จงนำท่านไปสู่สุขคติ

จากหลาน

จริยา ทวิวัฒน์

คุณชวดของเหลน

ตู๊ดตู่เป็นเหลนคนสุดท้ายที่คุณชวดได้เลี้ยงมา ท่านเรียกตู่ว่า "ลิงขาว" เรียกน้าบ็อบบี้ว่า "ลิงดำ" อาจจะเป็นเพราะว่าหลานและเหลนคู่นี้ของท่านซนมากและตู่ก็เกิดปีวอกด้วยก็ได้ แต่ชื่อจริงของตู่ชื่อสิริชัย ซึ่งคุณชวดเป็นผู้ตั้งให้

เมื่อตอนเล็กๆ คุณชวดต้องช่วยคุณยายขาดูแลเลี้ยงดูตู่ เช่นเวลาอาบน้ำหรือใส่เสื้อผ้าคุณชวดต้องช่วยจับไว้มิฉะนั้นตู่ก็จะหนีให้คุณยายไล่จับตัว เมื่อถูกจับได้และจับมาส่งไว้ที่คุณชวดแล้ว ตู่ก็จะยอมใส่เสื้อผ้าเป็นอย่างดี เวลานอนก็ชอบให้คุณชวดกล่อม ตู่ก็จะหลับเร็วกว่าคนอื่นกล่อมให้ ที่ๆ ปลอดภัยที่สุดของตู่คือบนตักของคุณชวดตู่จะวิ่งหนีการไล่จับของใครๆ ขึ้นไปอยู่บนตักของคุณชวดเสียก็จะเป็นที่ปลอดภัยที่สุดไม่มีใครกล้าเข้าไปจับตัวตู่ออกมาได้

ความรักความเมตตากรุณาของคุณชวดยังฝังอยู่ในความทรงจำของตู่มิลืมเลือน ตู่ไม่ทันได้ทดแทนบุญคุณของท่านเลย ท่านก็มาด่วนจากตู่ไปเสียแล้ว คุณชวดชอบให้ตู่พัดให้เวลาท่านล้มเจ็บคราวนี้ท่านจะเรียกตัวไปพัด แต่นี้ไปตู่จะพัดให้ใครคุณชวดจากไป บ้านก็เงียบเหงาไม่ได้ยินเสียงท่านเรียกหรืออ่านหนังสือพิมพ์ดังๆ ตอนบ่ายท่านจะนั่งร้องเพลงไทยที่ชิงช้าอย่างมีความสุข บางครั้งตู่มองไปที่ชิงช้าอยากจะให้คุณชวดนั่งร้องเพลงอยู่อย่างเดิมแต่ก็ไม่มีแม้แต่เงาของคุณชวด ทั้งๆ ที่ตู่ได้จุดธูปบอกคุณตาชวดที่หีบศพให้มาหาตู่บ้าง แต่ไม่เคยมาหาใครเลย ซึ่งแสดงว่าคุณชวดได้จากไปจริงๆ ไม่กลับมาอยู่กับตู่อีกแล้ว ถ้าชาติหน้ามีจริงตู่ต้องได้มาเป็นเหลนของคุณชวดอีกเป็นแน่ ตู่มั่นใจเช่นนั้น เพราะตู่รักคุณชวดมากเหลือเกิน

ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณชวดครั้งนี้ ตู่บวชเณรให้คุณชวด เพื่อผลบุญในการบวชครั้งนี้จงส่งถึงดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณชวดได้สิงสถิตในทิพยวิมานและประสบสุขในสัมปรายภพนั้นเทอญ

ตู๊ดตู่กราบคุณชวดด้วยความเคารพอย่างสูง

สิริชัย มากมูลผล

. . . . เหลือแต่กรับ เสภา ที่หน้าศพ

ประคองกรับ เสภา มาประจบ　　น้อมนบ ถึงครู ผู้สั่งสอน
แล้วตีกรับ ส่งลำนำ ไปตามกลอน　　ใจอาวรณ์ หดหู่ อยู่ร่ำไป
แต่ก่อนเก่า เราตีกรับ ขับเสภา　　จะเกิดอา—การเช่นนี้ หามีไม่
จนกระทั่ง วันหนึ่ง จึงเข้าใจ　　สาเหตุใหญ่ เพราะคำนึง ถึงคุณตา
จิตของเรา ได้สำนึก ส่วนลึกนั้น　　คือภาพอัน ประทับใจ ในคุณค่า
บุรุษชาติ อาชาไนย วัยชรา　　เอ่ยวาจา เป็นทำนอง ร้องกับเรา
งานแซยิด คุณตา พระยาศรีฯ　　ลูกหลานล้วน เปรมปรีดิ์ ไม่มีเศร้า
เขมรไทรโยค เพลงบุราณ นานเนาว์　　คุณตา กับเรา ร่วมร้องกัน
ท่านร้องด้วย ความสนุก สุขใจแท้　　หม่อมแม่ สีไว—โอลินคั้น
เป็นภาพที่ ประทับใจ ให้ตื้นตัน　　นับแต่นี้ วันนั้น ไม่พานพบ
ท่านมาด่วน รีบลับ ดับสังขาร์　　เหลือแต่กรับ เสภา ที่หน้าศพ
ท่านสุขใจ ในสัมปรายภพ　　หลานน้อมนบ อภิวันท์ กตัญญูฯ

ศิริ วิชเวช

บริษัทสหไทยวัฒนา จำกัด

เมื่อนายถวิล มากพูลผล หลานเขยคนใหญ่ และนายมานพ กาญจนวิไล หลานเขยคนเล็กพาคุณตาไปเที่ยวเขาดิน

บันทึกของคุณพ่อ

๑ ธันวาคม ๒๕๐๖

วันนี้ได้ลองสอบดูดวงจิตและความคิดของหลานทั้งสองดูโดยตั้งคำถามให้ตอบ ๓ ข้อดังต่อไปนี้:—

๑. สิ่งของที่จะกล่าวต่อไปนี้มีให้เลือกได้ทุกอย่างคือ เพชร, นิล, จินดา, เงิน, ทอง, ไร่นา, สวน, สัตว์ทุกชนิด ยศ, ศักดิ์ ปริญญาแขนงต่าง ๆ ชอบให้มีให้ได้ อย่างไหนให้ตอบสั้น ๆ

๒. อยากเป็นอะไร และคิดจะทำมาหากินอะไรให้ตอบมาสั้น ๆ

๓. กลัวอะไรมากที่สุดในโลกนี้ให้ตอบมา

ก็ได้รับคำตอบตามภาษาเด็กที่ยังไม่รู้จักความคิดนักจากคนพี่ว่า ๑. ชอบปริญญา ๒. อยากเป็นหมอ ๓. กลัวสอบตก

จากคนน้องว่า ๑. อยากได้ปริญญา ๒. อยากเป็นทหาร ๓. กลัวสอบตก

พอนับว่าใช้ได้ไม่เลว เพราะยังเด็ก

และได้ลองสอบถาม ศุภศิษฏ์ และอาจารย์จีระดูแล้ว เพราะเป็นคนที่มีความคิดและได้เห็นประสบการณ์มาด้วยตนเองมากมายแล้ว ให้ตอบสั้น ๆ อย่างเดียว ก็ได้รับคำตอบว่า

สำหรับพ่อของเด็กตอบว่า "อยากมี บ้านเรือน ไร่นา สำหรับความสุข และเกลียดกลัวคนโกงเป็นที่สุด"

ส่วนอาจารย์จีระตอบว่า "อยากเป็นตัวของตัวเอง และกลัวความจนเป็นที่สุด"

ส่วนในส่วนตัวอาตมาเห็นว่า อยากมีเงินเป็นที่สุดด้วยเหตุว่า ไม่ว่าคนชนิดใด สูงสุดเพียงใด ก็จำต้องก้มหัวให้แก่เงิน และคนมีเงินทั้งนั้น และมีความกลัวตกนรกเป็นที่สุด เป็นประธาน รองลงมาก็มีความกลัวผู้หญิงเป็นที่สุด

พ.อ. พระยาศรีสุรสงคราม

๑ ธ.ค. ๐๖

ยาบำรุงกำลังของคุณพ่อ

มีอยู่สิ่งหนึ่งที่เป็นส่วนช่วยให้คุณพ่อมีความแข็งแกร่งอยู่เป็นนิจ คือ "ยาดองงูเห่า" ซึ่งมีเครื่องปรุง และวิธีทำดังต่อไปนี้—

เครื่องปรุง งูเห่าหนึ่งตัว กล้วยน้ำว้าสุก ๒๐ ผล ลูกผักชีคั่วแล้วป่น ๑ ช้อนโต๊ะ เครื่องเทศอื่น ๆ ทุกชนิด คั่วแล้วป่น ๑ ช้อนโต๊ะ ลูกยี่หร่าคั่วแล้วป่น ๑ ช้อนโต๊ะ สุรา ๒๘ ดีกรี ๖ ขวด

วิธีปรุง งูเห่าทั้งเกล็ดขดให้กลม ย่างให้เหลืองเกรียม จนแห้งกรอบ หักลงขวดโหล กล้วยน้ำว้าสุกเผาให้เกรียม ปอกเปลือกเรียงลงบนงูเห่า เครื่องเทศทั้งหมดห่อผ้าขาวบางผูกให้แน่นใส่ลง รินเหล้าใส่ลงให้ท่วมปิดฝาโหลให้แน่น เมื่อน้ำยาเป็นสีน้ำตาลก็รับประทานได้ เมื่อหมดแล้วจะเติมเหล้าใหม่ ต้องเปลี่ยนกล้วยน้ำว้าเผากับเครื่องเทศใหม่ เมื่อหมดกลิ่นงูแล้วจึงเททิ้งได้ ถ้ายังเสียดายงูอยู่ นำงูนั้นไปตากแดดจนแห้งกรอบ แล้วบดเป็นยาผงมาละลายกับสุราหรือน้ำร้อนก็ได้ ดื่มให้มีกำลังดีนักแล.

ตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม

๒๗ ส.ค. ๒๕๑๓

ของโปรดของคุณพ่อ

เมื่อครั้งคุณพ่อยังรับราชการดำรงตำแหน่งจเรตำรวจภูธรอยู่นั้น เมื่อไปตรวจทางภาคใต้ ข้าพเจ้าได้ติดตามไปด้วย เมื่อถึงจังหวัดปัตตานี มีอาหารอย่างหนึ่งที่คุณพ่อโปรดมากที่สุด คือ "ไก่กอแหละ" ถ้าจะต้องตั้งชื่อเป็นภาษาไทยก็ควรจะตั้งว่า "ไก่กกไข่" ซึ่งมีเครื่องปรุงและวิธีปรุงดังต่อไปนี้

ไก่กอแหละ (กกไข่)

เครื่องปรุง ไก่สดหนึ่งตัว มะพร้าว ๑/๒ ก.ก. ไข่ต้ม ๑๐ ฟอง หอมใหญ่ ๑ ก.ก. ขมิ้นแขก ๑/๒ ช.ช. ยี่หร่าแขกคั่วแล้วป่น ๓ ช.ต. พริกไทยป่น ๑/๔ ช.ช. ผงกาหรี่ ๑ ช.ต. พริกขี้หนูโขลกละเอียด ๑ ช.ต. น้ำมะนาว น้ำปลา น้ำตาล

วิธีปรุง ไก่สดล้างสะอาด ขด ขา และ คอ เข้าในตัว ตัดปลายเล็บและล้างเท้าให้สะอาดเสียก่อน มะพร้าวคั้น แบ่งหัวกะทิไว้ต่างหาก นำตัวไก่เคี่ยวกับกะทิที่เหลือจนเริ่มเปื่อย ใส่เครื่องเทศต่าง ๆ พร้อมขมิ้นแขกลงใส่เคี่ยวไปด้วย พร้อมด้วยน้ำปลาพอควร หอมใหญ่ปอกล้างหั่นตามขวางบาง ๆ ให้เป็นฝอย ไข่ต้มปอกเปลือก เมื่อไก่เปื่อยและน้ำที่เคี่ยวแห้งแล้ว นำน้ำที่เหลือในหม้อไก่ผสมหัวกะทิ ปรุงด้วยพริกขี้หนู น้ำมะนาว น้ำปลา น้ำตาล ชิมรสตามชอบ นำตัวไก่ขึ้นย่างบนไฟอ่อน ๆ พร้อมด้วยหัวกะทิที่ผสมไว้นั้น จนไก่เหลืองทั่วตัว นำหัวกะทิที่เหลือกลับลงหม้อนำหัวหอมใหญ่ที่หั่นไว้ใส่ลงผัดให้สุก ใส่ไข่ต้มลงผัดให้ทั่ว จัดลงจานเปล วางไข่ลงปลายจาน คลุมด้วยหอมใหญ่ให้เหมือนไข่อยู่ในรังไก่ วางตัวไก่คว่ำลงให้ก้นไก่อยู่บนไข่ให้ดูเหมือนไก่กำลังกกไข่ฉะนั้นแล.

ตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม

๒๙ ส.ค. ๑๓

ของแปลก

เมื่อคุณพ่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับการทหารม้าอยู่เมืองโคราช (นครราชสีมา) คุณพ่อชอบรับประทาน แมลงอีนูน กับตัวบึ้งเป็นที่สุด จะมีทหารหามาให้เสมอ

แมลงอีนูน เป็นตัวแมลงมีปีกแข็ง ท้องใส ตัวโตขนาดเมล็ดผักบุ้ง ชอบเกาะอยู่บนต้นไม้ เมื่อเขย่ามันจะล่วงลงมา เก็บมาผัดกับน้ำเกลือรับประทานตรงท้องใสท่านว่ามันดีนัก

ส่วนตัวบึ้งอยู่ในรูตามพื้นทราย (เมืองโคราช พื้นที่ดินปนทราย) มีรูปร่างคล้ายแมลงมุม ขาขุ่มข่ามเช่นเดียวกัน ที่ปากรูก็ชักใยยึดเหมือนแมลงมุม ผสมแป้งเช่นเดียวกับชุบผักทอด นำตัวบึ้งลงชุบแป้งทอด จิ้มกับน้ำจิ้มชนิดต่าง ๆ ตามชอบ ท่านว่าอร่อยดีนัก

เมื่อคุณพ่อดำรงตำแหน่งผู้บังคับการทหารราบที่ ๔ จังหวัดราชบุรี คุณพ่อชอบรับประทานแย้มาก ตัวแย้มีอยู่ชุกชุมที่จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดราชบุรี รูปร่างของตัวแย้เหมือนกับตุ๊กแก ต้องลอกหนังออกแล้วจึงจะรับประทานได้ มันอยู่ตามรูเช่นเดียวกับตัวบึ้ง เมื่อได้ตัวแย้มาแล้ว คุณพ่อให้สับละเอียดผัดเผ็ดเช่นเดียวกับผัดเผ็ดปลาไหล กระดูกมันก็กรอบไปด้วย หรือลอกหนังแล้วย่างไฟพอเหลืองตากให้แห้งเช่นเดียวกับปลากรอบ เก็บไว้รับประทานได้นาน ๆ เวลาจะรับประทานทุบให้แตกแบนแล้วทอดกรอบ จิ้มน้ำพริกกะปิ หรือน้ำส้มปรุง ท่านว่าอร่อยดีนัก

ยังมีอีกสิ่งหนึ่ง ที่มีมากทางภาคอีสาน ซึ่งคุณพ่อก็ชอบรับประทานมากเหมือนกัน คือ อึ่งแห้งเสียบไม้เป็นไม้ ๆ เวลาจะรับประทาน นำมาทอดกรอบรับประทานกับน้ำจิ้มเช่นเดียวกับแย้ ท่านว่ามันดีนัก

ตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม

๒๗ ส.ค. ๑๓

ของมีกลิ่น

แมงดา เป็นสัตว์มีปีกอีกชนิดหนึ่งที่มีกลิ่นแรง เมื่อนำมานึ่งแล้วดองน้ำปลา เป็นของโปรดคุณพ่ออีกชนิดหนึ่ง คุณพ่อชอบแมงดามาก ยิ่งมีกลิ่นฉุนจัดยิ่งหอมมาก อร่อยมาก วิธีที่ทำให้คุณพ่อรับประทาน ต้องนำมาดึงตัวออกจากปีก หักหัวทิ้ง หักปลายเล็บที่แหลมทิ้ง นอกนั้นสับจนละเอียดยิบ จับดูให้นุ่มหมดไม่มีกากเลย คุณพ่อจะคลุกข้าวกับน้ำพริกกะปิ รับประทานกับผักสดอร่อยเหลือเกิน

ปลาร้า ก็เป็นอาหารประเภทหมักให้เน่าเหม็น มีกลิ่นแรง แต่ก็เป็นอาหารประเภทที่ทำให้อร่อยได้ คุณพ่อชอบปลาร้าสับ ใช้ปลาร้าปลาช่อนตัวโต ๆ แล่ใช้แต่เนื้อล้างให้สะอาด สับให้ละเอียด บีบมะนาวเคล้าจนเนื้อปลาร้านั้นสุก เคล้ากับพริกขี้หนูหั่นละเอียด หัวหอมซอย และต้นหอมผักชีหั่นละเอียด รับประทานกับผักสด

ปลาร้าทอด เป็นอาหารที่คุณพ่อโปรดมากอีกชนิดหนึ่ง ใช้ปลาร้าปลาช่อนโต ๆ ทอดให้เหลืองสุก โรยหอมซอย พริกขี้หนูหั่น บีบน้ำมะนาว

งบปลาร้า คุณพ่อก็ชอบมาก มี

เครื่องปรุง ข่า ๑ ช.ช. ตะไคร้หั่น ๓ ช.ต. หัวหอม ๓ หัว กระเทียม ๑๐ กลีบ ผิวมะกรูด ๑/๒ ช.ช. พริกแห้ง ๙ เม็ด พริกไทย ๑๐ เมล็ด กะปิ ๑ ช.ช. มะพร้าวทั้งกาก ๑ ถ้วย หัวกะทิ ๑ ถ้วย ใบมะกรูดหั่นฝอย ใบข่าอ่อนหั่นหยาบ ๆ ใบยอหั่นหยาบ ใบโหระพาเด็ด ใบตองสำหรับห่อ ปลาร้าใช้แต่เนื้อ (ปลาร้าปลาช่อน) ๑ ถ้วย

วิธีปรุง เครื่องแกงทั้งหมด โขลกละเอียดดีแล้วใส่มะพร้าวทั้งกากโขลกด้วย

ทำใบตองซ้อนหนา ๆ สำหรับห่อย่างไฟได้ วางผักทั้งหมดเรียงบนใบตอง ตักน้ำพริกเกลี่ยให้ทั่ว เกลี่ยเนื้อปลาร้าลง เกลี่ยน้ำพริกทับข้างบนอีกชั้นหนึ่ง ลาดหัวกระทิให้ทั่วโรยใบมะกรูด ห่อให้มิด ย่างไฟให้เกรียม.

ตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม

๒๗ ส.ค. ๑๓

แปลกแต่จริง

ในชีวิตของคุณพ่อ โชคชะตาก็ได้บันดาลให้คุณพ่อต้องประสบชะตากรรมที่แปลกแต่จริงอยู่เรื่องหนึ่ง

ในตลอดชีวิตราชการของคุณพ่อ คุณพ่อรับราชการมาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อุทิศชีวิต และร่างกายให้แก่ราชการจริง ๆ มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนเจ้าฟ้าเจ้านายอย่างถวายชีวิตทั้งกัน จนเป็นที่โปรดปรานของเจ้านายทุก ๆ พระองค์

ด้วยคุณงามความดีของคุณพ่อนี้เอง เจ้านายทุกพระองค์ จึงต้องพระประสงค์จะได้คุณพ่อไว้เหมือน ๆ กัน ด้วยเหตุนี้ก่อนจะถึงบั้นปลายแห่งชีวิตราชการของคุณพ่อ

คุณพ่อต้องจากกระทรวงกลาโหมมาอยู่กระทรวงมหาดไทยโดยได้ตำแหน่งจเรตำรวจ

เมื่อสมัยเปลี่ยนระบบการปกครองมาเป็นประชาธิปไตย คุณพ่อถูกเพ่งเล็งว่าเป็นข้าของเจ้านาย ผลที่ได้รับคือกองจเรตำรวจถูกยุบ คุณพ่อก็เลยถูกยุบไปด้วย โดยไม่ต้องรับราชการอีกต่อไป และก็ด้วยคุณงามความดีเป็นที่โปรดปรานของเจ้านายทั้งกันนี่เอง เมื่อคุณพ่อจากกลาโหมมาอยู่มหาดไทย จึงเป็นที่ขัด ๆ พระทัยกันอยู่ระหว่างเจ้านายด้วยกัน วันรับราชการระหว่างกลาโหมกับ

มหาดไทยของคุณพ่อจึงไม่สัมพันธ์กัน เมื่อคุณพ่อออกจากราชการแล้ว วันรับราชการของคุณพ่อจึงน้อยมาก ผลที่ได้รับก็คือ คุณพ่อมีบำนาญสำหรับเลี้ยงชีพต่อมาเพียงนิดเดียว นี่แหละท่านเป็นเรื่องที่แปลกแต่จริงแท้ ๆ แน่เทียว.

ตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม

๒๗ ส.ค. ๒๕๑๓

เจ้าต่ายที่รัก

ในชีวิตของคุณพ่อ ท่านมีสุนัขที่แสนรักอยู่ตัวหนึ่งซึ่งเป็นตัวเดียวที่คุณพ่อรักมากที่สุดในชีวิตมีชื่อว่า "ต่าย" อาจจะชื่อเต็มว่า "กระต่ายก็ได้" แต่ข้าพเจ้าไม่ทราบแน่ได้ยินแต่คุณพ่อเรียกว่า "ไอ้ต่าย"

ไอ้ต่าย เป็นสุนัขไทยที่แสนรู้ แสนจงรักภักดีต่อคุณพ่อ มันซื่อสัตย์ มันห่วงใยคุณพ่อตลอดเวลา ไม่ว่าคุณพ่อจะอยู่ ณ ที่ใดไอ้ต่ายต้องหมอบเฝ้าอยู่ใกล้ ๆ เสมอไม่ว่านั่งหรือนอน ยืน เดินไปไหน ๆ ก็ตาม ไอ้ต่ายต้องตามไปอยู่ด้วยอย่างไม่ยอมห่าง คุณพ่อไปทำงานหรือ ไอ้ต่ายถึงเก้าอี้ประจำตำแหน่งแล้วหมอบอยู่ข้างใต้ ไปฝึกทหารหรือไอ้ต่ายไปฝึกด้วย ไปซ้อมรบหรือไอ้ต่ายซ้อมรบด้วยคุณพ่อไป RIDING ไอ้ต่ายวิ่งตาม คุณพ่อขี่ม้าข้ามน้ำไอ้ต่ายว่ายน้ำตาม ไม่ว่าคุณพ่อจะไปถึงไหน ไอ้ต่ายต้องไปถึงนั่น ขึ้นเขาลงห้วยก็ต้องไปด้วยกันจนได้ คุณพ่อขึ้นรถไฟไอ้ต่ายกระโดดวิ่งแพลบเข้าใต้ที่นั่ง แล้วไม่ยอมโผล่ออกมาเลย พ.ร.ร. จะไม่มีวันได้เห็นไอ้ต่าย จนคุณพ่อถึงที่หมายปลายทาง ไอ้ต่ายก็โดดแผล็บลงจากรถไฟตามคุณพ่อต่อไป

ครั้งหนึ่งรู้สึกว่าจะเป็นประสพการณ์ที่น่าตื่นเต้นประทับใจและเป็นความสุขที่ไม่น่าเชื่อเหมือนกับความฝันของเจ้าต่ายอย่างที่สุด และเป็นครั้งเดียวในชีวิตของเจ้าต่ายเป็นแน่ และก็ดูเหมือนว่าจะเป็นชั่วโมงอันหวาดหวั่นระทึกใจทรมานใจของคุณพ่ออย่างที่สุดในชีวิตทีเดียว วันนั้นจะเป็นในปี พ.ศ. ใด ข้าพเจ้าก็ไม่อาจจะบอกได้ เพราะในเวลานั้นข้าพเจ้ายังเด็กมาก คุณพ่อเสร็จจากการซ้อมรบใหญ่

(ซึ่งเจ้าต่ายก็ไปซ้อมด้วยเช่นเคย) วันนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเลี้ยง เจ้านายแม่ทัพ นายกอง นายทหารทั้งหมดหลังจากเสร็จสิ้นการซ้อมรบใหญ่แล้ว คุณพ่อได้ไปร่วมโต๊ะเสวย ด้วยความกลัวเจ้าต่ายจะตามไปด้วย คุณพ่อก็จัดการล่ามขังเจ้าต่ายไว้เป็นอย่างดีแล้วจึงไป

แต่......พระเจ้าช่วยด้วยเถิด ในขณะที่ยังอยู่โต๊ะอาหารนั้นเอง คุณพ่อมองไปทางที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คุณพ่อต้องสดุ้งโหยงหน้าซีดเผือดเหงื่อกาฬแตก แทบจะเป็นลมฟุบกับโต๊ะอาหารนั้นเสียให้ได้ เมื่อเห็นเจ้าต่ายสะเออะไปนั่งอยู่ใกล้ ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และยิ่งกว่านั้นเจ้าต่ายยังอาจยกมือขึ้นสะกิดพระวรกายของพระองค์ท่านเสียด้วย คุณพ่อใจหายวูบเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้สึกว่าถูกสะกิดจึงผินพระพักตร์ไปทอดพระเนตร ทรงเห็นเป็นสุนัขตัวเล็ก ๆ เป็นสีน้ำตาลตัวหนึ่งนั่งจ้องพระเนตรอยู่อย่างน่าสงสาร จึงทรงหันไปรับสั่งถามทูลกระหม่อมจักรพงษ์ว่า "หมาใคร" ทูลกระหม่อมจักรพงษ์ ฯ ก็กราบทูลว่า "หมาของหลวงเร้าเร่งพล" (ตอนนั้นคุณพ่อมีบรรดาศักดิ์เป็น "หลวงเร้าเร่งพล") พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาพระราชทานไก่ให้เจ้าต่ายหนึ่งขา

นี่แหละคือผลบุญของเจ้าต่ายมัน เจ้าต่ายมีบุญวาสนามากในชั่วโมงนี้ มีบุญกว่าข้าพเจ้าไปเสียอีก

คุณพ่อก็โล่งใจ คุณพ่อรักเจ้าต่ายมากที่สุดในโลกจนถึงวาระสุดท้ายที่เจ้าต่ายจะหมดวาสนาต้องจากคุณพ่อไป วันนั้นคุณพ่อมีความจำเป็นต้องเดินทางเข้า

กรุงเทพ ฯ ด้วย ธุระลำดับที่จะให้เจ้าต่ายตามไปด้วยไม่ได้ จึงจัดการขังเจ้าต่ายอย่างแน่นหนาที่สุดแล้วคุณพ่อก็เดินทางไป เจ้าต่ายอยู่ทางนี้สะเดาะห้องขังตามไปจนได้ แต่คราวนี้ คุณพ่อไปไกลเสียแล้ว เจ้าต่ายตามไม่พบ เจ้าต่ายจึงหลงทางกระเซอะกระเซิงไป ดูเหมือนจะปรากฏในตอนท้ายว่า ถูกรถไฟทับตาย คุณพ่อเศร้าเสียใจมาก คุณพ่อเสียใจอยู่หลายปี รนถึงต้องเอารูปถ่ายของเจ้าต่ายไปจ้างช่างปั้นจำลองรูปเจ้าต่ายไว้ดูต่างตัวเจ้าต่ายที่แท้จริง ซึ่งรูปปั้นของเจ้าต่ายนั้นก็อยู่ในห้องของคุณพ่อมาจนทุกวันนี้ คุณพ่อไม่เคยลืมเจ้าต่ายเลย เวลาคุยกับลูกหลานก็ต้องนำเรื่องของเจ้าต่ายเล่าแล้วเล่าอีกอยู่เสมอ ข้าพเจ้าจึงจำได้แม่นยำตั้งแต่เจ้าต่ายจากไปแล้วคุณพ่อไม่เคยรักหมาตัวใดอีกเลยถึงจะเลี้ยงก็ไม่เคยรัก นี่แหละท่าน มันเข้ากฎแห่งกรรมที่ว่า "สิ่งที่รักก็จำต้องจากกัน ไม่มีสิ่งใดดำรงคงทนอยู่ได้ ทุกอย่างจักต้องจากไปสู่ความเสื่อมสลายในวาระสุดท้ายเสมอ"

ตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม

๒๗ ส.ค. ๒๕๑๓

ยอดกตัญญู

คุณพ่อเป็นผู้ที่ควรจะได้ชื่อว่าเป็นคน "ยอดกตัญญู" เพราะเท่าที่ปรากฏแก่ข้าพเจ้า ถ้าผู้ใด มีพระคุณกับคุณพ่อแล้ว คุณพ่อจะพยายามสนองพระคุณอยู่เสมอ ไม่เคยลืมเลย แม้ผู้มีพระคุณนั้นจะหาชีวิตไม่แล้ว คุณพ่อก็จะมีรูปผู้นั้นไว้บูชา ประดับไว้เต็มห้องพระ นับตั้งแต่พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระรูปทูลกระหม่อมทุกพระองค์ที่เคยทรงเป็นผู้บังคับบัญชาของคุณพ่อ ตลอดจนพระรูปถ่ายและพระรูปปั้นของสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ซึ่งได้ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ของคุณพ่อ เมื่อคุณพ่อไหว้พระแล้ว ก็ต้องบูชาพร้อมกันทุก ๆ ท่าน น้อมระลึกถึงพระกรุณาธิคุณ และพระคุณของทุกท่านทั่วกัน ดังข้าพเจ้าจะหาตัวอย่างให้ท่านฟังสักเรื่องหนึ่ง

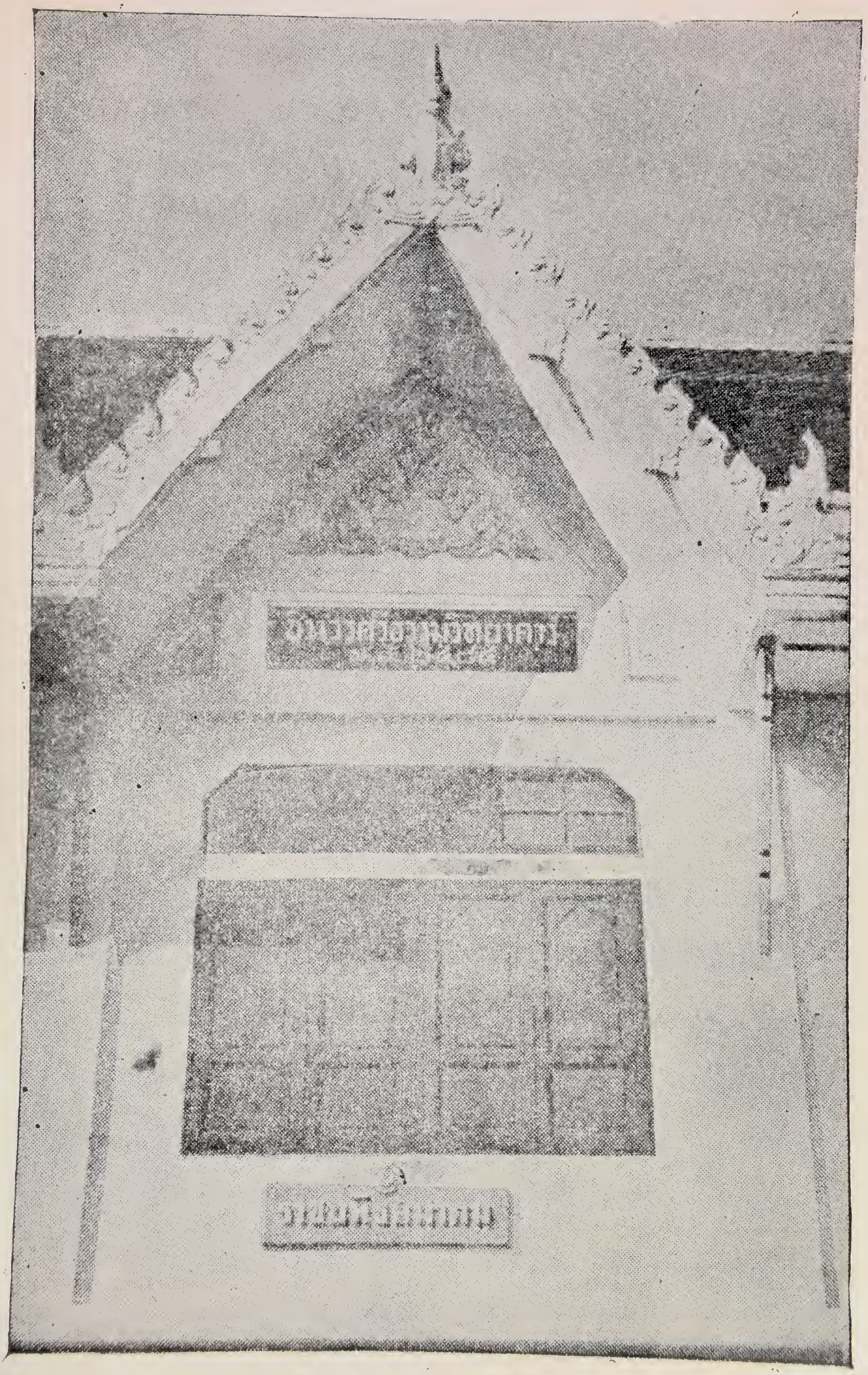
เมื่อคุณพ่ออุปสมบทที่วัดราชบพิธ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ คุณพ่อขานนาคเสียงดังฉะฉานและคล่องแคล่วแปลกกว่าคนอื่น ๆ จนเป็นที่กล่าวขวัญเลื่องลือกันมากในสมัยนั้น

เมื่อสมเด็จพระอุปัชฌาย์สิ้นพระชนม์แล้ว คุณพ่อก็เสียใจอาลัยรัก และหาจังหวะที่จะได้แสดงความกตัญญูกตเวทีอยู่ตลอดเวลา จนได้โอกาสหนึ่งที่มีการสร้างพระพุทธรูป หล่อพระรูป หล่อและสร้างพระและแหวนมงคลเก้าอันศักดิ์สิทธิ์จนปรากฏผลอันมหัศจรรย์ อันเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาเชื่อมั่นของคนทั่วไปอย่างแพร่หลายจนทั่วพระราชอาณาจักร จนปรากฏผลพลอยได้สร้างอาคารเรียน "ชิน

วรศรีธรรมวิทยาคาร" ซึ่งใช้เป็นอาคารเรียนของโรงเรียนวัดราชบพิธอยู่ทุกวันนี้ ผลแห่งความกตัญญูทำให้คุณพ่อได้มีวาสนาสกดนาม "ศรี" ตามเสด็จคำว่า "ชินวร" ไปด้วย ยังผลปรากฏการณ์ให้ลูกหลานต่อ ๆ ไป จะได้ภาคภูมิใจเมื่อได้เห็นอาคาร "ชินวรศรีธรรมวิทยาคาร" นี้อยู่ตลอดกาล ดังหลักฐานที่คุณพ่อได้เขียนถึงข้าพเจ้า ดังจะแสดงให้ท่านได้อ่านในหน้าต่อไปนี้

ตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม

๒๗ ส.ค. ๒๕๑๓

รังนกกระจาบ

คลองบัวเกราะ ต. ราชเทวะ อ. บางพลี จ. สมุทรปราการ ถึงตรัยพรลักษณ์ ลูกรัก

ตามที่ลูกต้องการให้พ่อเล่าเรื่อง การก่อสร้างตึกอาคาร "ชินวรศรีธรรมวิทยาคาร" ที่วัดราชบพิธนั้น ก็ไม่มีเรื่องสำคัญอันใดเกี่ยวข้องกับพ่อดอก นอกจากว่าพ่อเป็นคนอยู่ไม่สุข อยู่ว่างเฉย ๆ ไม่ได้ ไม่มีอะไรทำก็เล่นกับหมาไปสบายดี

ครั้งแรกได้เห็นต้นโพธิ์ขึ้นที่บนองค์พระเจดีย์องค์ใหม่ก็นึกรำคาญใจ ถ้าปล่อยไว้นานไปย่อมจะทำให้องค์พระเจดีย์ชำรุดเสียหายได้มากมาย จึงหาเงินไว้ ๒๐,๐๐๐.๐๐ บาท (สองหมื่นบาท) แล้วไปขอร้องให้ ม.ล. ชูชาติ กำภู ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมชลประทานอยู่ขณะนั้น ช่วยเป็นธุระซ่อมแซมให้เรียบร้อย ท่านก็กรุณาจัดช่างซ่อมแซมให้เป็นที่เรียบร้อย หายรำคาญตามมาจนทุกวันนี้

แล้วก็มาได้เห็นนักเรียนเรียนภาษาไทยในวัดราชบพิธนี้โทรมเต็มที โดยที่ต้องใช้พระตำหนักอรุณอันเก่าแก่และศาลารายริมกำแพงวัดซึ่งมีชั้นเดียวและมีฝาเป็นลูกกรงเหล็กโปร่งตั้งโต๊ะเรียนกับพื้นซึ่งปูด้วยหินโบราณ อันผิดหลักสุขศึกษาเป็นอย่างยิ่ง และก็พอเหมาะกับโอกาสที่พ่อจะได้สร้างพระรูปสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรศิริวัฒน์เสด็จพระอุปัชฌายขึ้น เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณให้ยิ่งใหญ่กว้างขวาง จึงถือโอกาสเชื้อเชิญบรรดาศิษยานุศิษย์ ซึ่งได้มาร่วมบำเพ็ญกุศลถวายในงานสัปดาห์หนึ่งมาประชุมหารือกัน และข้า ฯ ได้เสนอความ

เห็นขอให้จัดการหล่อพระรูปพระองค์ท่านขึ้นประดิษฐ์ไว้สำหรับจะได้บำเพ็ญกุศลถวายทุกปีเพื่อกันลืม ซึ่งที่ประชุมต่างลงมติเป็นเอกฉันท์พร้อมเพรียงกันให้จัดการสร้างพระรูปพระองค์ท่านขึ้น ก็มีหรือกในขั้นต้นมีผู้ค้านว่าน่าจะทำไม่สำเร็จเพราะเป็นงานใหญ่ต้องใช้จ่ายมาก โดยที่จะต้องหาช่างที่มีฝีมือดีเช่นชาวอิตาลีเป็นต้นมาทำจึงจะได้ ข้า ฯ ก็โต้ว่าบัดนี้คนไทยก็สามารถทำได้แล้วก็ควรจะทดสอบดูบ้างซิ เช่นนายสาย ปฏิมากรณ์ บุตรคุณพระเทพระจนา นายช่างหลวงสำหรับหล่อพระปฏิมาเป็นต้น แล้วในที่สุดที่ประชุมก็ตกลงกันได้ โดยว่าจ้างให้นายสาย ปฏิมากรณ์ เป็นผู้รับทำการทั้งปั้นและหล่อเสร็จ โดยสร้างรูปขนาดใหญ่เท่าพระองค์สองพระองค์ องค์หนึ่งประดิษฐานที่ฐานพระเจดีย์ใหญ่โดยให้ช่างสร้างซุ้มขึ้นสำหรับเป็นที่ประทับอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของพระเจดีย์ อีกองค์หนึ่งอัญเชิญไปประทับอยู่ในโบสถ์ของวัดชินวราราม (วัดมะขามใต้ อยู่เยื้องกับวัดเทียนถวาย)

อนึ่งได้สร้างเป็นพระรูปขนาดเล็ก (ประมาณ ๒ $\frac{๑}{๒}$ เซนต์) อยู่ด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งได้อัญเชิญจำลองพระมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) มาประทับไว้เพื่อให้เป็นศรีมงคลแก่ผู้บูชา

เมื่อได้จัดการในเรื่องสร้างอาคารชินวรศรีธรรมวิทยาคารสำเร็จแล้ว ก็ได้ขออนุญาตรื้อตำหนักอรุณหลังเก่าและศาลารายลง แล้วสร้างอาคารขึ้นใหม่เพิ่มเติมขึ้นอีกรวม ๓ หลัง ซึ่งท่านเจ้าคุณธรรมปาโมชก์ ภา ภาณโก ได้กรุณาให้นามว่า "ภุชงค์ประทานวิทยาสิทธิ์" ๑. ๒. ๓. ตามลำดับ นับว่าเป็นพระคุณยิ่ง

สิ่งทั้งหลายที่พ่อได้กระทำไปนี้ ถ้าเป็นกุศลพ่อก็ขออุทิศให้แก่คุณพ่อ คุณแม่และบุรพชน และ ครูบาอาจารย์ตลอดจน ถึงปวงสัตว์ทั้งหลาย ในโลกโดยทั่วกันเถิด.

ศรีสุรสงคราม

๙ ธันวาคม ๒๕๑๒

เมื่อคุณพ่อดำรงตำแหน่งจเรตำรวจไปตรวจราชการทั่วราชอาณาจักร

บันทึกประทับใจคุณพ่อ

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๖ วันนี้ตรงกับ ๑๕ ค่ำ กลางเดือน ๑๒ ทางวัดกิ่งแก้วและวัดลานบุญ ท่านจะมีการทำบุญสวดมนต์เลี้ยงพระมีเทศน์ ๒–๓ ธรรมมาสน์ มีการประกวด มีการลอยกะทง มีตักบาตรข้าวสารเป็นงานประจำปี มีการแจกฎีกา เชิญทำบุญร่วมกุศล เพื่อเอาเงินไปก่อสร้างศาลา และโรงเรียนนักธรรมที่สร้างค้างไว้แล้วยังไม่เสร็จ ล้วนแต่เป็นสาธารณกุศลอย่างวิเศษทั้งนั้น จึงเขียนจดหมายส่งเงินไปร่วมทำบุญด้วยตามกำลัง เพื่อมิให้เสียโอกาส มอบหมายเขาไปแล้ว ก็เลยนั่งรำพึงรำพรรณไปต่าง ๆ นานา ตามแต่ดวงจิตจะล่องลอยไปลงท้ายก็รำพึงถึงตนเองว่า

อาตมานี่หนอ เกิดมาตั้งแต่จำความได้มาถึงบัดนี้ มันช่างมีชีวิตแปลกประหลาดมหัศจรรย์เสียนี่กระไร เห็นจะหาคนอื่นเหมือนได้ยาก เมื่อเด็ก ๆ อายุราว ๔—๕ ขวบ พอจำความได้ก็ได้รับความสุข เห็นหน้าพ่อแม่และย่า มีเคหสถานบ้านช่องอาศัยอยู่นับว่าไม่น้อยหน้าใครในถิ่นนั้น (บางกระเบื้อง—บางกระบัวบางน้ำผึ้ง—บางกระเจ้า ฯลฯ) แล้วก็ระเห็ดออกจากบ้านไปอยู่วัดหน้าพระธาตุ (พระธาตุ) ซึ่งอยู่คนละฝั่งเจ้าพระยาตรงกันข้ามบ้าน เห็นจะเป็นเพราะมีอิทธิฤทธิ์มากปราบไม่ไหว) แต่ก็เอาเรื่องอะไรไม่ได้ จำได้แต่ว่า ช้อนปลาเข็มแล้วก็มานั่งอยู่ที่หัวสะพานน้ำ มองดูบ้านเท่านั้น

แล้วก็ไปย้ายไปอยู่กับพระอาจารย์รื่นที่วัดเกาะ (วัดสัมพันธ์วงศ์) ก็ไม่ได้เรื่องอะไรอีก ด้วยท่านอาจารย์รักใคร่ ตามใจเป็นอย่างยิ่ง ปรนเปรอเป็นอย่างยอด เกือบจะว่าต้องการอะไร หามาให้สมใจทั้งนั้น เช่นฤดูว่าวก็

ทำว่าวให้เล่น หรือช้อนปลากัด อ้ายแอ้ด จิ้งหรีด ลูกข่าง ลูกหินเล่นเป็นสาระพัด บางเวลาก็เอาย่ามสะพายบ่า หายไปเที่ยวคุ้ยเขี่ยกองขยะมูลฝอยที่หน้าห้าง (โกดังใหญ่) หาหน้าไม้ขีดไฟแปลกๆ ที่เพิ่งตกเข้ามาใหม่จากประเทศจีน หรือ สวีเดน นอรเวย์โน่น แล้วเอามาปิดสมุดขึ้นเล่มใหญ่ไว้ดูเล่นนับเป็นเล่มๆ แล้วก็หาดวงสะแตมป์ (ไปรษณีย์) ต่างๆ ตลอดจนดวงตราที่ปิดซองสัญญาบัตรมาปิดสมุดไว้ดูเล่นอีกนับไม่ถ้วน อาหารการกินบริบูรณ์ จะอยากกินอะไรก็ได้กิน กระทั่งยาสูบก็อุตส่าห์หารสอย่างดีมาให้สูบ เช่นยาเส้นเล็กเมืองนอกบรรจุในกระเป๋าสังกะสีสี่เหลี่ยมปิดป้ายยี่ห้อเป็นรูปช้างยืนอยู่ ๑ เชือก กับต้นมะพร้าว (เฟอรน) ๑ ต้น ใช้กระดาษบางพับมาแต่นอกสำหรับกัน ฉีกได้ทีละแผ่นสำหรับมวนสูบมีกลิ่นหอมดีมาก ก่อนจะมีบุหรี่มวนชนิดนกยูงรำแพน หรือนกอินทรีย์ (อีเกิลเบิด) ซึ่งในสมัยนั้น คนธรรมดาจะซื้อสูบมิได้ เพราะราคามันแพง ถึงเวลาเรียนหนังสือ ในชั้นแรกๆ ก็หัดเขียนตัวหนังสือด้วยดินสอ ดินสีนวล (ผู้หญิงชอบกินเวลาแพ้ท้อง) กับกระดานแผ่นยาวราวๆ ๒-๓ คอก กว้างประมาณ ๑ คืบหย่อน ๆ ทาดินหม้อผสมกับน้ำข้าว เขียนเต็มกระดานแล้วก็ลบด้วยผ้าชุบน้ำ แล้วตากให้แห้งเสียทีหนึ่ง แล้วจึงเอาไปเขียนต่อไป ก็ไม่ได้เรื่องได้ราวอะไรนัก

ต่อมาอีกหน่อยก็เดินไปเรียนที่วัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิ) เพราะโรงเรียนสมัยนั้นหายากยิ่ง ได้ครูดี เป็นฆราวาสชื่นมหา มีนามว่า "มหาหนอ" มีชื่อและดุชะมัด สอนให้เขียนหนังสือ มีระเบียบเข้มงวด เช่นตัว "ก" ต้องจดดินสอลงที่ตรงไหนก่อน แล้วลากไปทางไหน มีส่วนยาวเท่าไร หักที่ตรงไหนมีเหลี่ยมคุอย่างไร ต้องจำให้แม่น เขียนให้ถูก ถ้าไม่ถูกจะต้องได้รับรางวัล

ลูกมะเหงกลงหัวดังโก๊ก ด้วยวิธีหงายมือเขกไม่ใช่คว่ำมือ เพราะมีรสเฉียบแหลมกว่ากัน นับว่าเป็นประโยชน์ติดตัวมาจนบัดนี้ ด้วยว่าสมัยก่อนนั้นถือลายมือเป็นสำคัญเช่น กรมอาลักษณ์จักต้องเขียนหนังสือในราชการต่าง ๆ ตลอดจนสัญญาบัตรต้องได้แบบแผนเป็นอย่างดี จึงจะเข้ารับราชการได้ จะไม่ยอมรับคนที่เขียนหนังสือตัวขยุกขยิกเป็นไก่เขี่ยเป็นอันขาด แล้วก็ไม่ได้เรื่องราวอะไรอีก เพราะโดดร่มตะพึดตะพือไปเที่ยวเล่นล้อกว้างตุ้งกับพ่อเนื่อง (ไปเป็นนายทหารชั้นใหญ่ก่อนหลายปีแล้วเป็น พ.อ. พระยาสโมสรสรรพการ เจ้ากรมเกียกกายทหารบก) บนพระปรางค์วัดสามปลื้มเป็นประจำ นอกนั้นก็ไปหาอ้ายแอ็ดตามซอกโลงผีที่ป่าช้าวัดเชิงเลน (วัดบพิตรภิมุข) บ้างไปย่ำช้อนปลากัดแถววัดโคกบ้าง ลงท้ายไม่ได้เรื่อง

ย้ายไปเข้าโรงเรียนสวนกุหลาบ ซึ่งตั้งอยู่ในกำแพงพระบรมมหาราชวังทางด้านประตูเทวา (ซึ่งมีเจ๊กเจียมขายไอกรีมบันธรรมดาใส่ถั่วลิสงข้าวหอมมันกินอร่อยเป็นเจ้ารำนำกัน) มีครูสอนคนหนึ่งชื่อพุด เป็นมหาเหมือนกัน ในสมัยนั้น บรรดาครูโดยมากมักจะเป็นขั้นมหา บ้างก็สอนทั้งยังทรงเพศเป็นสมณะอยู่ก็มาก สอนภาษาไทย ตลอดจนการคำนวน (เลข) เว้นแต่ภาษาอังกฤษมักเป็นพลเรือนและมีน้อยคน เช่นครูจรูญ น้องครูเจริญ (ครูเจริญภายหลังมาเป็นนักเรียนทหาร (ลัด นักเรียนสมทบ) แล้วออกรับราชการทหาร รุ่นเดียวกับพลโท พระยาเฉลิมอากาศ (สุณี) ผู้ไปฝึกการบินมาจากฝรั่งเศส พร้อมกับพระยาเวหาสยาน (หลง) กับพระยาทยานพิฆาต (ทิพย์) สมัยล้นเกล้าทูลกระหม่อมจักรพงษ์ ทรงขยายกำลังทหาร เพราะจะรอนายทหารซึ่งผลิตจากโรงเรียนนายร้อยไม่ทัน) เป็นครูสอน (มาพบท่านที่ลานวิหารคตรอบเจดีย์วัดราชบพิธได้เข้าไปกราบทักทายท่าน) แต่ก็นับว่าไม่ได้เรื่องราวอะไรอีกตามเคย

คุณพ่อเห็นว่า จะขืนปล่อยฟรีต่อไปอีกไม่ได้แน่ จึงเอาออกจากโรงเรียนสวนกุหลาบจับตัวไปมอบให้กับ เจ้าพระคุณพระอาจารย์สยามปริยัติ(งิบ) เสือเฒ่าผู้มีฝีมือปราบ เด็กเล็กเด็กใหญ่ให้หายพยศได้ชะมัด มีชื่อเสียงระบือไปทั่วทิศ (ล้นเกล้า ร. ๕ ทรงคุ้นเคย พระราชทานพัดใบตาล เป็นพิเศษ) ก็ต้องอยู่หมัดเพราะพระคุณท่านโดยแท้ ด้วยเครื่องมือ คือไม้สักเท้าหัวมีขอและหางกระเบนยาวเฟื้อยเชิญเข้ามาไม่ว่าจะเกเรเกกมะเรกขนาดไหนต้องราบหมดวิเศษแท้ หาไม่แล้วก็ไม่ต้องสงสัย ถ้าไม่เป็นอ้ายหัวทะโมน อ้ายโจรไพรใจอำมะหิต อ้ายขี้คุกขี้ตะรางก็ต้องนรกไปแล้ว คงไม่เป็นคน เป็นนายเปลื้อง เอ เป็นเจ้าคุณศรีสุรสงคราม ดังปรากฏอยู่เดี๋ยวนี้เป็นอันขาด จึงได้ระลึกถึงท่าน กราบท่านและตั้งจิตอธิษฐานอยู่เสมอทุกค่ำคืนว่าเกิดชาติใด เมื่อใด ขอให้เจ้าพระคุณเป็นอาจารย์ทุกชาติไปเถิด

นอกจากเจ้าพระเดชพระคุณพระอาจารย์สยามปริยัติ (งิบ) (วัดประยุรวงศาวาส) ผู้อุปการะขัดเกลานิสัยใจคออันชั่วช้าเลวทรามไม่เป็นผู้เป็นคน ให้กลายเป็นคน มีความรู้เรียนจบวิชาสามัญ ประโยค ๒ คือชั้น ๖ ในสมัยเริ่มขยายการศึกษา ของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ร. ๕ เป็นรากฐานแล้ว ก็มีผู้อุปการะบ่มกล่อมเกลาให้เป็นรูปเป็นร่าง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมด้วยยศศักดิ์อัครฐาน มีเกียรติมีหน้ามีตา ไม่น้อยหน้ากว่าคนรุ่นเดียวสมัยเดียวกันนั้นเลย คือ

๑. ท่านเจ้าคุณลุง พระยานิภัทราชกิจ เมื่อยังเป็นมหาเสวกพระยานรฤทธิ์ราชหัตถ์ มหาดเล็กผู้ใกล้ชิดล้นเกล้าล้นกระหม่อม ร. ๕ เป็นผู้นำตัวไปเฝ้าถวายตัวเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก

๒. พลเอก สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิระประวัติวรเดช กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกระลาโหมสมัยนั้น ทรงเป็นผู้รับและนำเข้าเป็นนักเรียนนายร้อย

๓. ล้นเกล้าล้นกระหม่อม ทูลกระหม่อม สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พระบรมครูสอนวิชายุทธวิธีเมื่อเรียนอยู่ชั้น ๕—๖ จนสอบสำเร็จออกเป็นนายทหารชุด ร.ศ. ๑๒๗ สมดังมโนรสปรารถนา แล้วก็ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงแต่งตั้งให้เป็นผู้บังคับกอง ผู้บังคับการ ทหารม้านครราชสีมา ของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระราชชนนีพันปีหลวง มียศเป็นพันโทมีบรรดาศักดิ์เป็นพระแกล้วกลางณรงค์ บังเอิญสิ้นบุญ สู่ทิวงคตเสียโดยเร็วไป เป็นที่น่าเสียดายยิ่งว่า ถ้าพระองค์ท่านยังมีพระชนม์ชีพเจริญอยู่ต่อมาจนถึงบัดนี้ ราชการทหาร และบ้านเมืองจะมีความเจริญ และมีรูปร่างอย่างไรก็บอกไม่ถูก

๔. ล้นเกล้า ฯ เจ้าพระคุณ พลโทพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ (จักรพันธุ์) ก็ได้ทรงปลุกปล้ำปั้นเสริมสนับสนุนต่ออีก จนได้เป็นพันเอก มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาศรีสุรสงครามอยู่จนบัดนี้ เป็นพระคุณล้นเกล้าหามิได้อีกแล้วเจ้าพระคุณ

๕. ล้นเกล้า ฯ ทูลกระหม่อม สมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ก็ได้ทรงอุปการะไว้วางพระทัย เมื่อพระองค์ดำรงค์ตำแหน่งเสนาบดีมหาดไทย ก็ทรงขอไปกระลาโหมให้มาเป็นจเรตำรวจแทนเจ้าคุณพระยาฤทธิไกรเกรียงหาญ (ซึ่งครบเกษียรอายุ) ให้ความรักใคร่ สนิท

สนมฯ เข้าในพระองค์ที่ใกล้ชิดก็ไม่ปาน ไม่ว่าจะพบที่วัง หรือที่ไหนต้องทรงเข้ากอดและประทานพระหัตถ์โดยมิได้ทรงรังเกียจ จนมีคนหมั่นไส้และอิจฉา

๖. ท่านพลเอก พระยาสีหราชเดโชชัย (สวาสดิ์ บุนนาค ก็ได้อุปการะมากในยามทุกข์ และขาดแคลนเงินเป็นจำนวนไม่น้อยในคราวที่ช่วยแก้ทุกข์ให้เพื่อนในยามคับขันจะล้มละลาย โดยที่ไปกู้เงินเขามาแล้วไม่ใช้เขา เขาต้องขอให้ศาลบังคับ ศาลจะบังคับให้เป็นผู้ล้มละลาย จะยึดทรัพย์ขายทอดตลาด มันมาโกหกว่า มันมีเงินแต่หยิบไม่ทัน ผู้ใหญ่ไม่อยู่ ขอให้ประกันต่อศาลหน่อย เราก็เชื่อมันไปประกันมัน แล้วมันก็ไม่ใช้เขาอีก เจ้าของเงินก็มาเร่งเอากับเรา เราก็ต้องรับเคราะห์แทนมัน โดยวิธีหักเงินเดือนของตัวใช้แทนมัน เดือนละ ๑๐๐ บาท นานตั้งปีกว่าจะหมดหนี้นั้น และแทนที่จะรู้บุญคุณกลับหาว่า เราเคี่ยวเข็ญประจานมัน จนมันทนไม่ไหวต้องลาออก อนิจจาไม่เป็นความจริงแม้สักเท่าขี้เล็บ นี่แหละวาสนาของคนที่เกิดมาทำคุณกับใครไม่ขึ้น ไม่รู้ว่าทำกรรมหนักอะไรไว้

พระคุณของท่านทั้ง ๖ ที่กล่าวมานี้ ย่อมตรึงตราแนบแน่นอยู่กับหัวใจ มิได้มีเวลาลืมเลยตลอดเวลาที่ตนอยู่

---

๒ ธันวาคม ๒๕๐๖

วันนี้ได้ไปโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ จะให้แพทย์ตรวจจมูกเพราะมันคันและจามเต็มที่ สงสัยว่าจะเป็นริดสีดวงจมูกกับตรวจการผื่นคันตามมือตามเท้าตลอดจนลำตัวรู้สึกว่ามันคันกำเริบขึ้น

ได้ขึ้นรถสองแถว ไปเปลี่ยนเป็นแท็กซี่ที่สุดถนนต่อกับถนนสุขุมวิท เป็นรถแท็กซี่ ๒ ประตู ไปส่งถึง ร.พ. พระมงกุฎเกล้าใช้เวลา ๒๐ นาที ราคา ๑๐ บาท เฉลี่ยแล้วนาทีละ ๕๐ ส.ต. ไม่เลวเลย

เมื่อแพทย์ผู้ชำนาญเฉพาะโรคได้ตรวจแล้ว ก็ให้ยากิน ยาทาแล้วก็มาซื้อยาพ่นในรูจมูกที่คลีนิค (ร้านขายยา) แล้วจับรถแท็กซี่มาลงที่หน้าตลาดพระโขนง แล้วขึ้นรถ ๒ แถวต่อมา รู้สึกว่าอชกรสดี ฉายให้เห็นภาพ เมื่อครั้งออกจากราชการแล้ว มีธุระเรื่องไปนิมนต์พระอาจารย์ที่จังหวัดกาญจนบุรีหลายคราวมาปลุกเสกพระรูปเสด็จและแหวนมงคลเก้า โดยสารรถไฟไปลงบ้านโป่ง แล้วก็จับรถยนต์ไปลงที่บ้านโป่ง แล้วก็จับรถยนต์อีกต่อหนึ่ง กว่าจะถึงเมืองกาญจน์ได้ ก็ต้องถ่ายรถใหม่ ๒—๓ ตอน แสนจะรำคาญ แต่ถ้าใครไม่ไปก็เชิญอยู่ที่บ้านโป่งเถอะ จะหารถที่ส่งถึงเมืองกาญจน์ทีเดียวนั้นยากเป็นที่สุด เพราะพ่อโชเฟอร์เขาไปเลหลังให้ต่อรถใหม่ที่ท่ามะกา (หรือท่าเรือไปพระแท่นดงรัง) เป็นส่วนมาก วันนี้ก็คล้ายกัน พอมาถึงประเวส คนโดยสารที่มาพร้อมกับเราเขาลงรถหมด คงเหลือ ๒ คน คืออาตมา กับอาจารย์จีระ ผู้ทำหน้าที่พี่เลี้ยง ๒ คน เท่านั้นพ่อโชเฟอร์บอกว่า มีความจำเป็นต้องกลับพระโขนงเพราะนัดกับนายสิบตำรวจไว้ แล้วก็เลหลังฝากรถ ๓ แถว ที่จะไปลาดกระบังอีกต่อหนึ่ง จึงทำให้นึกเห็นภาพไปกาญจนบุรีขึ้นมาได้ แล้วพ่อรถคันใหม่ก็ฉายให้เห็นภาพที่แล้ว

มาอีกต่อไปตามลำดับ กล่าวคือพอแล่นไปได้ไม่เท่าไร ก็เกิดเสียงดังครืดๆให้ต้องหยุดรถ เจ้าเด็กกระเป๋ารถต้องโดดลงไปแก้ไข พอออกแล่นไปได้ไม่ถึง ๑๐๐ เมตรก็ครืดคราดยิ่งขึ้น รถต้องหยุดอีก ถึงต้องเอาเหล็กชะแรงมางัดแงะกันให้กลุ้มไป พอเรียบร้อยรถออกแล่นไปอีกไม่ถึง ๑๐๐ เมตร อ้าวครืดคราดอีกแล้ว ในที่สุดต้องงัดปลดเอายางอาหลั่ยมาใส่และเอายางรถขึ้นมาไว้บนรถ รถจึงวิ่งต่อมาถึงที่ลงรถตรงหลังวัดลานบุญได้ จึงนับว่าสิ้นเคราะห์ไปที

เพราะรถวิ่งกระดอนหน้ากระดอนหลัง กระโดกกระเดกมาจนถึงที่ลง

ซึ่งฉายภาพทำให้เห็นเมื่อเป็นจเรตำรวจไปตรวจราชการที่เกาะภูเก็ต และภาคใต้ โดยสารรถไฟสายใต้ไปลงตรัง ตรวจที่ตรังแล้วว่าเรือยนต์เล็กให้ไปส่งที่เกาะลันตาตรวจเกาะลันตา กระบี่และภูเก็ต แล้วไปตรวจพังงา ตะกั่วป่าและระนอง จากระนองโดยสารเรือเดินสมุทรไปขึ้นเกาะปีนัง จากปีนังมาขึ้นไปร จากไปร ไปเบตง แล้วจึงมาสะเดา เข้าหาดใหญ่ สงขลา ไปปัตตานี ยะลา นราธิวาส จนสุดเขตที่ อ. ตากใบ แล้วจึงกลับมาสตูล อีตอนจากท่ากันตังจะไปยังกระบี่ เกาะลันตา ถูกคลื่นลูกใหญ่กว่าเรือไม่รู้ว่ากี่เท่า ในตอนที่ผ่านเลยเกาะมุขไปแล้ว ปลาโลมามาว่ายเวียนอยู่รอบเรือระยะห่างราววาเศษๆ ๔ – ๕ ตัว เตรียมตัวจะว่ายน้ำกันอยู่แล้ว แต่เป็นเคราะห์ดีอย่างยิ่งเรือไม่อัปปาง อย่างเรือหลวงใหญ่ชื่อ จุฑารุช ไปอัปปางเห็นเสากระโดงสูงพ้นน้ำอยู่ที่ช่องสุไหวปาตีที่ผ่านมานั้น พอเรือเข้าจอดชายฝั่งเกาะลันตาไม่ถึง ๕ นาที ลมสลาตันก็พัดผ่านมายังเรือเรา จนคนยืนไม่อยู่เกือบตกจากเรือ ต้องพากันหมอบลงกับพื้นเรือจึงรอดอยู่ได้ และขณะเดินทางบกจากภูเก็ตโดยรถยนต์ผ่านถลางไปเอารถลงเรือขนานยนต์ที่ท่าฉัตรไชย แล้วข้ามช่องแคบไปขึ้นท่านุ่น ไปพังงา ตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า รถติดหล่ม

ล้อหมุนติ้ว แต่รถไม่ยอมไปเป็นหลายตอนต้องลงจากรถ ช่วยกันยก ช่วยกันเข็น จึงไปถึงตะกั่วป่าได้ช่างสมนามจริงๆ แล้วจึงลงเรือเมล์ใหญ่ไปขึ้นระนองได้เห็นแร่ทองคำที่ไหลมาตามลำห้วยที่คนเขาร่อนกัน และได้เห็นบ่อน้ำพุกำลังเดือดปุดลวกไข่กินได้ และได้เห็นเรือซึ่งต่อด้วยไม้ระกำที่ยังมิได้ปอกเปลือกแล่นออกทะเลได้แปลกดีมาก แล้วก็โดยสารเรือเมล์เดินสมุทรไปขึ้นเกาะปีนัง ที่ปีนังนึกชมการสุขาภิบาลเขาจัดดีวิเศษสะอาดดีจริงๆ และขอชมการปกครองของเขาด้วย รถยนต์ที่จอดเข้าล็อคตามถนน ทิ้งรถไว้นานเท่าไรก็ได้เครื่องรถจะไม่มีหายเป็นอันขาด จากปีนังไปขึ้นฝั่งแผ่นดินใหญ่ที่เป็นแหลมมะลายูที่ปาดังเบซาไป อ. เบตง วนมา อ. สะเดา เข้าหาดใหญ่ สงขลา ไปสุไหงโกล๊คและปัตตานี ยะลา นราธิวาส ไปสุด อ. ตากใบ เลยไปชมกะลันตันนิดหน่อย แล้วจึงกลับหันมาสงขลา ไปสตูล ที่มีเกาะลันเตา ขังนักโทษการเมืองชุด เจ้าคุณอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์พ่อตาเจ้าคุณสระภัยพิพัฒน์นั่นเหละ ได้เห็นสวนจันทร์เทศเป็นครั้งแรก แล้วไปพัทลุง นครศรีธรรมราชต่อไป ได้เห็นรังนกนางแอ่นตามถ้ำบนเกาะต่างๆ ได้เห็นตัวอ่อนๆตกลงมาจากรังเรี่ยราดไปหมด รู้สึกสงสารเป็นที่สุด มีตัวเลือดที่เกาะอาศัยอยู่กินเลือดมันนั้น ตัวเหมือนเลือดที่ชอบกัดกินเลือดคนแต่ตัวโตกว่ามากมาย น่าขยะแขยงเป็นที่สุด แล้วจึงมาสุราษฎร์ธานี และชุมพร ได้กินหอยนางรมตัวใหญ่ ตัวละคำ สดๆ รสอร่อยมากแล้วจึงกลับกรุงเทพฯ สุดการตรวจรอบที่หนึ่ง ภาคใต้

คราวที่ไปตรวจด้านบูรพา อิสาณ อุดรซี สนุกแทบตายเหมือนกัน คือเริ่มโดยสารเรือภาณุรังษี จากท่าราชวงษ์ผ่านชลบุรี สัตหีบ ระยอง ตราด ไปขึ้นเดินบกที่เรียบชายแดนกัมพูชา แล้วจับรถบัสผ่านคำปอดไปพนมเป็ญ ถนน

เขาทำดีมากลาดยางตลอด รถวิ่งปร๋อไม่กระแทกเลย โชเฟอร์ขับเปรี้ยวที่สุด พอผ่านคำปอดไปหน่อยเท่านั้นแหนบหัก ต้องหยุดเปลี่ยนแหนบใหม่กันอยู่นานโข แล้วไปถึงพนมเป็ญได้จนค่ำ ไปเช่ายุโรปโฮเต็ลอยู่ หรูกว่าที่ปีนังหน่อย ที่ปีนังอยู่โฮเต็ลญี่ปุ่น เพราะจะทำต๊อกต๋อยเขียมเช่นนั้น ฝรั่งเศสจะดูถูกเอา เที่ยวชมวังหลวงของเขมรพอควรแล้ว จึงขับรถยนต์ผ่านทะเลสาบเขมรมาได้กลิ่นปลาที่ชาวประมงจับขึ้นมาจากทะเลสาบส่งกลิ่นเหม็นจนทนไม่ไหวต้องกลั้นลมหายใจเสียแทบแย่ แล้วจึงถึงพะตะบอง พอถึงโพธิสัตว์ จึงรู้ตัวว่าลืมของสำคัญไว้ที่ห้องนอน คือสร้อยคอที่ห้อยพระสวมคอ เอาคล้องไว้ที่หัวเตียงนอนขณะไปอาบน้ำ ก่อนออกเดินทางจากโฮเต็ลแล้วลืมทิ้งไว้ ต้องให้หนู (คุณตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม) เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส แล้วโทรเลขบอกไปยังเจ้าของโฮเต็ลให้สืบหาเมื่อได้แล้วให้ส่งทางไปรษณีย์วัตถุ ไปให้ที่พะตะบอง วิเศษแท้ เขาดีจริงขอสรรเสริญ เพราะพอไปถึงพะตะบองก็ได้รับสร้อยคอกับพระและตะกรุดครบถ้วน ที่พระตะบองได้พบหญิงไทยที่มาตั้งภูมิลำเนาอยู่หลายคน ผ่านพระตะบอง มาศรีโสภณทะลุเข้าไทย ที่ อ. อรัญประเทศ จากอรัญประเทศเลียบเขตแดนไปเข้าช่องตะโก เขตรโคราช และผ่านไปตรวจศรีษะเกษทีเดียว แล้วไปชมเขาพระวิหารด้วย ได้พบต้นเกาลัดกำลังออกผลตามป่ามากพอดู แล้วไปอุบล เลยถือโอกาสชมปากเซเขตลาวของฝรั่งเศสด้วย แล้วจึงว่ารถยนต์เป็นรายวันละ ๒๐ บาทมาสุรินทร์ ร้อยเอ็ด ขอนแก่น อุดร ย้อนกลับมาขอนแก่นผ่าน อ. หมากแข้ง หนองบัวลำภู ขึ้นภูพาน ตอนที่รถขึ้นเขาทางที่ทางอำเภอทำรับรองใหม่ยังไม่แน่นดี รถเทศาเบรคไม่ดีเพราะเป็นรถเก่า และมีกำลังน้อยขึ้นไม่ไหว เบรคก็ไม่อยู่รถถอยหลังลงมานอนตะแคง เทศากับนางพยาบาลที่มาด้วยกลิ้งทับกันลง

มาแข้งขาปอกเปิก เลือดไหลโทรม เดชะบุญไม่ถึงแข้งหัก ต้องเอายา ทิงเจอร์ ลำลีของเราไปช่วยทำปฐมพยาบาลให้ เสร็จแล้วจึงขึ้นเขาต่อไปใหม่ โดยใช้เชือกมะนิลาฉุดรถลากขึ้นไปถึง ๒๐ แรงคน จึงขึ้นไปได้ ไป อ. วังสะพุงร่วมขบวนกับเจ้าคุณตรัง ฯ เทศา อุดร ไปชมเขาภูกระดึง ไปจอดรถไว้ที่บ้านศรีฐาน เชิงเขา ทั้งผู้ใหญ่และเด็กตื่นมาดูรถยนต์ พอได้ยินเสียงรถยนต์สต๊าดเครื่องเกิดเสียงดัง พากันตื่นเต้น ถามกันว่าอะไรร้อง ใครก็ไม่รู้ตอบไปว่านั้นเสียงวัวร้อง และใช้วัวลากรถจึงเดินได้ก็เชื่อ วันรุ่งขึ้นก็พากันไต่ขึ้นไปจนถึงยอดเขาเกิดตื่นเต้นไปตาม ๆ กัน เพราะบนเขานั้นเตียนราบโล่งไปจนสุดสายตา และริมขอบมีต้นสน (เกี๊ยะ) ขึ้นอยู่โดยรอบ เห็นกวางเป็นฝูง ๆ ตัวนิดเดียวเล็มหญ้าอยู่ไกลลิบ ๆ เป็นวิวทิวทัศน์งดงามมาก และบริเวณที่เราไปพักแรมนี้ เขาว่าเสือชุมพอใช้และมีเก้ง กวาง หมูป่าชุมมาก ถึงกับปรากฏแก่ตาว่า เวลาชิงพลบ หรือกลางคืนเห็นมันพากันมากินน้ำที่ลำห้วยใกล้ ๆ ที่เราพักกันนั้น จนที่มันเดินหญ้าราบเป็นทาง เหมือนทางเดินที่เราตัดสนามหญ้าที่สนามหลวงและตามพื้นที่ทั่วไปที่อยู่ใกล้บริเวณนั้น อาจกล่าวได้ว่าไม่ว่าเราจะย่างเท้าไปทางไหนที่จะพ้นรอยตีนมันมิได้เลย ได้พยายามเดินดูด้วยตนเองทีเดียว ลำห้วยนี้ก็คือ ต้นแม่น้ำพองนั้นเอง กวางก็ชุมพอใช้ได้ พบด้วยตนเองระยะห่างไม่ถึง ๒ วา คือในตอนเย็นไปนั่งส่งทุกข์อยู่ พอส่งเสร็จก็ลุกขึ้นขัดดุมกางเกง เห็นต้นไม้ไหว ๆ ก็มองดูไปที่ไหนล่ะพบกวางตัวหนึ่งขนาดเท่าวัวสาว ๆ เขาแค่หูเท่านั้นเอง อารามอยากได้ก็ชักปืนพกจากเอวจะยิง มันก็วิ่งลับตัวไปเสียยิงไม่ทัน ในบริเวณใกล้ ๆ นั้นได้พบไม้ป่าดอกเป็นสีชมพูอ่อนงาม โตกว่าดอกลั่นทมเล็ก ๆ เปลี่ยนสีได้ เช้าเป็นสีชมพูอ่อน สาย ๆ จะเปลี่ยนเป็นสีเข้มขึ้นตามลำดับแปลกดี และมีพวก

เฟิร์น และมอสที่ฝรั่งส่งมาขาย สำหรับปลูกกล้วยไม้ขึ้นอยู่มาก ได้ทราบในภายหลังว่าเจ้าคุณพี่พระยาราชเสนาก็เคยไปเก็บเอามา กลับจากภูกระดึงเลยไปตรวจจังหวัดเลย แล้วไป อ. เชียงคาน ลงแพเรือขนานล่องลงมาตามลำแม่น้ำโขงขึ้นชมเวียงจันทน์แล้วจึงมาสุดทางที่หนองคาย (พ.ต.ท. พระยงค์ พลพ่ายเป็นผ.บ.ก. ตำรวจอุดรรับรองให้ความสะดวกสบายดีมาก และไปด้วยตลอดทาง) ที่หนองคายได้ไปตรวจสถานีตำรวจ อ. ท่าบ่อ ซึ่งฝั่งตรงข้ามฝรั่งเศสทำเหมืองเงิน และไป อ. พิสัย อ. ไชยบุรี ที่ อ. พิสัยมีเหล้ารสดีใส่เป็นตาตั๊กแตน จากหนองคายก็เดินทางโดยยึดเอาแม่โขงเป็นหลักมาตรวจนครพนม จากนครพนมก็ผ่าน อ. ธาตุพนม ข้ามไปชมท่าแขก อ. มุกดาหาร ได้ข้ามไปชมสุวรรณเขตลาว ฝรั่งเศสด้วย มีตลาดใหญ่พอใช้ มีสุราของฝรั่งเศสอย่างดีขายแยะ ซื้อมีดพับมีดสปริงห้ามมิให้พับเวลาแทงได้มา ๒ เล่ม ในระหว่างที่ตระเวนอยู่ในมณฑลอุดร นั้นคุณพระยงค์ ฯ ได้จัดให้ ร.ต.ต.ไม แข็งกล้า ประจำตัวเป็นมัคคุเทศ เห็นเป็นคนดีทีเดียว แกมีภูมิลำเนาอยู่ไม่ไกลจาก อ. บ้านไผ่มากนัก และที่บ้านลูกเมียมีกี่ทอผ้าไหมและฝีมือดีสามารถทอเป็นลายต่าง ๆ ให้แปลก ๆ เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวได้เป็นอย่างดี ได้คิดถึงคุณพระยงค์ ฯ และ คุณไมอยู่เป็นนิตย์มิได้ลืมเลย แล้วจึงวกมาสุรินทร์ บุรีรัมย์ เข้านครราชสีมาเข้ากรุงเทพ ฯ เสร็จไปอีก ๑ รอบ

ในเรื่องตรวจการณ์นี้ ขอคุยได้ว่าได้ตรวจทั่วทุกจังหวัดไม่ขาดเลย แต่อำเภอและกิ่งอำเภอนั้นยังไม่ทั่ว ตั้งใจว่าจะให้ทั่วในรอบ ๔ เตรียมตัวจะเดินทางอยู่แล้วก็พอเปลี่ยนแปลงการปกครองก็เลยหมดโอกาส และขอบอกว่า ในเวลานี้นั้นหลับตามองเห็นหมด ว่าตั้งอยู่ที่ไหน ทุระกันดารอย่างไรที่ตรงไหน จะ

ต้องข้ามห้วยที่ไหน ขึ้นเขาที่ไหน เขาไหนขึ้นยากลำบากและหวาดเสียวที่สุด เช่นเขาแม่อ่างขวงในเขตเชียงดาวที่พวกแม้ว ฮ่อปลูกฝิ่น เขาบันทัดจาก อ. สันมหาทนไปปาย แม่ฮ่องสอนตอนไปถึงสถานีตำรวจที่ตั้งอยู่ที่ริมห้วยเรียกชื่อว่าปางมะผ้าอยู่ตีนเขา เสือชุมมากกว่าที่อื่น ๆ ก่อนหน้าไปถึงสถานี นายสิบหัวหน้าสถานียิงได้เสือใหญ่ตัวหนึ่ง มันมากินน้ำในลำห้วยหน้าสถานี ปรากฏว่า เจ้าเสือตัวนี้มีเขี้ยวทั้งใหญ่ เล็ก กรวงบางทั้งหมด แกยังให้มาเป็นที่ระลึก ๒--๓ เขี้ยว ขอบใจแกมาก พอสาง ๆ ก็ออกจากสถานีไต่ขึ้นเขา และต้องเดินเลียบไปตามเชิงเขาซึ่งเป็นทางแคบ ๆ ราว ๒ ศอก ริ้วขบวนลูกหาบ ๘ คนต้องเดินเรียง ๑ พอพระอาทิตย์เริ่มส่องแสงขณะที่ตรงนั้นเป็นหัวเลี้ยว ก็จ๊ะเอ๋เข้ากับเจ้าลายพาดกลอนกำลังนอนอาบแดดอยู่ มีหัวโตเท่าบาตรพระสมัยนี้ ก็ตกใจ แต่ไม่รู้จะทำประการใดดีชั่วขณะหนึ่ง มันก็ดูมิได้พ่อแพ่ขู่คำรามแต่อย่างใด ลุกขึ้นยืนแล้วก็ลงจากเขาไป ขบวนของเราจึงได้เดินทางกันต่อไป พอพ้นเขาถึงที่ราบเป็นป่าไม้ตะแบกและไม้สักปนกันเป็นตอน ๆ พอถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่งชื่อบ้านแม่นาเติงนอก ทำให้ต้องหยุดขบวน เพราะได้ยินเสียงนกเขาใหญ่ขันอยู่ที่ใกล้ ๆ เรือน แหม มันช่างขันเพราะดีอะไรเช่นนั้น เสียงใหญ่ ขันกระโชกและเด็ดขาด ดูสลับซับซ้อนทบทวนไปมามิได้ซ้ำกันเลย อยากจะว่ามันช่างทันหูและเพราะอะไรเช่นนั้น ต้องหยุดฟังมันอยู่เป็นนานก็เกิดอยากได้ จึงเรียกตำรวจที่นำทางมาบอกว่า เป็นนกป่ามิใช่นกที่เขาเลี้ยง มีคนได้ยินมันขันแล้ว พยายามเอานกต่อมาต่อบ้าง ติดตังบ้างสกดรอยมันไปในตอนเย็น ๆ ที่มันจะนอนรังบ้าง ต่าง ๆ นานามากรายเต็มทีแล้วยังไม่ได้มันสักที มันรู้นักว่า ที่ไหนเป็นนกต่อ หรือตังที่ทาไว้ มันจะไม่จับเลยกลางคืนก็ย้ายที่นอนเสมอไม่นอนเป็นที่ จากที่นี่แล้วไปนอนที่อื่นไม่ซ้ำกันเลย

แหม เสียดายจัง เลยผูกจิตใจไว้ว่า ถ้าไปพบที่ไหนของใครอย่างนี้จะพยายาม ขอซื้อมาให้จงได้ ก็เลยเป็นเหตุให้เสียเงินไป ๔๐๐ บาท เมื่อคราวไปตรวจ อยุธยา อ่างทอง บังเอิญไปตรวจที่ทำการตำรวจบ้านแป้ง แขวงอ่างทอง ไป พบเข้าตัวหนึ่งใกล้เคียงกับเจ้าตัวที่ได้พึ่งจากบ้านนาเดิงนอกนั้น ได้ขอซื้อเขา ครั้งแรกเจ้าของไม่ยอมขายเพราะรักมาก เวลาที่ไปค้างคืนที่อื่น เป็นต้องเอา กรงหามติดต่อไปด้วยเป็นนิตย์ ต้องอ้อนวอนโอ้โลมปฏิโลมแกมากมาย แกขัด ไม่ได้แต่จะขอเงิน ๖๐๐ บาท ก็ขอให้เขาเพียง ๒๐๐ บาทเขาไม่ยอม จึง สั่งนายสิบตำรวจหัวหน้าสถานีไว้ ให้ช่วยไปอ้อนวอนแกต่อไป แล้วต่อมาก็ได้รับ หนังสือจากนายสิบตำรวจบอกว่าได้พยายามไปว่าวอนแกเป็นหลายคราว แกใจ อ่อนและเห็นใจลดราคาให้ ๒๐๐ บาท เอาเพียง ๔๐๐ บาท มิฉะนั้นไม่ยอม ขายให้ ก็ตกลงใจเอาละ แล้วมีหนังสือบอกไปพร้อมเงิน ๔๐๐ บาท ให้เขา จัดการเอานกมาส่งที่บ้านสมประสงค์ แต่ได้เลี้ยงมันไว้ชมเล่นอยู่ไม่เท่าไร ก็ เที่ยวตระเวนไปตรวจราชการ พอกลับมาไม่พบมันเสียแล้ว ได้ความว่ามันตาย เสียดายอย่างหาประมาณมิได้ แต่จะไปโทษใครก็ไม่ได้ เพราะมันตายเองนี่ ต่อมาได้ทราบว่ามีนกพลัดมาขันอยู่แถวบริเวณตึกดิน และหลังวัดราชนัดดา เทพธิดา มีนักเลงนกพยายามต่อกันมาก แต่ก็ไม่มีใครได้ แล้วก็เงียบไป

ที่เมืองปาย หรืออำเภอปายเดี๋ยวนี้ไปอยู่ ๒—๓ คืนได้เห็นประเพณีของ ชาวบ้านอันหนึ่งดีเหมือนกัน คือพอเวลาเย็นละก็ได้ยินเสียงกังๆ มาตามถนน ก็ มองไปดู เห็นชาวบ้านไม่ว่าชายและหญิงดันไสไม้แดงขนาดครกตำข้าวตามกัน มาเป็นทิวแถว ก็สงสัยถามตำรวจ ได้ความว่า พอถึงฤดูแล้งทุกบ้านเวลาเช้าจะ แบกเลื่อยชนิดชัก ๒ คนเข้าป่าไปเลือกตัดไม้แดงที่ยืนต้นตายในป่า เลื่อยเป็น

ท่อนๆ พอตกเย็นก็ช่วยกันไสให้กลิ้งมาด้วยกำลังคน แล้วผ่าเป็นฟืนเก็บไว้ใช้สำหรับหุงต้ม เพราะไม้แดงใกล้ๆ บ้านมีมากเหลือเฟือ และจะตัดเป็นซุงขายใครก็ไม่ได้ ทำภาชนะอะไรก็ไม่ได้ จึงเอามาทำเป็นฟืนเสีย

การเดินทางจากปาย กว่าจะถึงแม่ฮ่องสอน ก็ต้องขึ้นเขาไม่รู้ว่าเท่าไรต้องนอนบนเขาสูงตั้ง ๗—๘ วัน และต้องผ่าอันตรายหลายตอน เช่นตอนที่ชื่อว่า "กิ่วคอหมา" ก็ใช่เล่นไปเมื่อไร เพราะทางบังคับให้ต้องเดินเลียบเขาไปทางกว้างไม่ถึงศอก มองลงไปดูข้างล่างลิบๆ ถ้าใครพลาดตกลงไปก็เชื่อ ๑๐๐% ว่าร่างกายต้องเป็นอาหารเสือแน่นอน มีอยู่ตอนหนึ่ง เสือชุมและดุ ถ้าใครไปหยุดพักที่นั่นชั่วคืนเดียว เป็นต้องเจอเสือ ถ้ามีม้ามันก็เอาม้า ไม่มีม้าก็ถึงคนเอาคนไปกินเสียจนได้ เรื่องนี้ได้พบกับนายอำเภอท่านหนึ่งซึ่งเคยไปอยู่แม่ฮ่องสอนมาแล้ว แล้วย้ายไปอยู่เชียงใหม่ประจำอยู่ที่ อ. หางสัตว์ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นห้างฉัตรในบัดนี้ ต้องเดินทางกลับทางนี้ ได้คุยกัน แกเล่าให้ฟังว่า ถ้าทางราชการมีความจำเป็นจะย้ายแกไปอยู่แม่ฮ่องสอนอีกแล้ว จะขอลาออกไม่ยอมไปอีกแล้วเป็นเด็ดขาด เพราะต้องเดินทางผ่านกิ่วคอหมา ที่น่ากลัวที่สุด ถึงกับต้องร้องไห้ ท่านผู้นี้ได้กรุณาให้ "อุบคำ" ชนิดดีมาเป็นที่ระลึก ๑ อุบ เป็นอย่างเครื่องเขินเชียงใหม่ มีลวดลายวิจิตร ปิดทองประดับกระจกสี บอกว่าได้มาจากแม่ฮ่องสอนเป็นของพวกพม่าชั้นสูงใช้สำหรับใส่อาหารและข้าวเหนียวไว้บริโภคซึ่งยังไม่เคยเห็นที่ไหน ต้องขอขอบใจมาก เสียดายแท้ที่ลืมชื่อท่านไปเสียได้เจ็บใจจริง

ที่แม่ฮ่องสอนได้เห็นเป็นความรู้หลายอย่าง เช่น ตลาดของเขา ก็ดูเหมือนของบ้านเรา แต่จำพวกเนื้อสัตว์เช่นไก่เป็นต้นเขาถอนขนเชือดแบ่งออกเป็นส่วนๆ เป็น

ปีก เป็นขา เป็นอก และเครื่องใน มาวางขายเป็นส่วนๆ ผัก พักแฟง ตลอดจน ดอกไม้ จำปี จำปา ดอกเอื้อง เช่น เอื้องแซะ ซึ่งขึ้นบนยอดไม้มีกลิ่นหอมแรง เป็นที่ ๑ ก็มีขาย ผู้หญิงพม่าไม่ว่าจะสาวใหญ่หรือสาวรุ่นใส่ต่างหูทองคำทำเป็นดอกมะเขือโตเบ้อเริ่มฝังทับทิมหินแท้ เรารู้สึกว่าจะถ่างเอาหูยานลงมา ส่วนข้าราชการที่รับราชการอยู่แม่ฮ่องสอนมีสิ่งจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายน้อยมากที่สุด สมเป็นเมืองสำหรับดัดสันดาน เพราะนอกจากการสมาคมกันที่สโมสรแล้วไม่เห็นมีอะไรอีก ไม่ต้องไปโอ่อวดใคร ถ้าคนใดไปอยู่เก็บเงินไม่ได้ ก็แปลว่าอย่าไปอยู่ที่ไหนอีกเลย ออกจากแม่ฮ่องสอน ก็ต้องข้ามเขาสูง แล้วลงห้วย นับตั้งแต่สางๆ ไปจนบ่ายเข้าที่พักแรมก็นับไม่ถ้วนว่าข้ามเขาไปกี่ลูก ลงห้วยกี่ครั้ง ยามขึ้นเขาสูงม้าแทบหมดกำลังตะกายพาเราไปจนถึงยอดเขาได้ ปรากฏบ่อย ๆ ว่าม้าที่ขี่เวลามันหายใจออกแรงเหมือนที่เขาสูบพ่นลมจากเตาหลอมทองหล่อพระพุทธรูป จนสงสารมันต้องรีบลงจากหลังมันปล่อยให้มันขึ้นเขาตัวเปล่า เราก็ต้องตะเกียกตะกายยึดโน่นยึดนี่ตามขึ้นไป พอถึงสันเขาก็หยุดพักขาเสียครู่หนึ่งแล้วจึงเดินทางต่อไปได้ พอสุดเขาลูกหนึ่ง ๆ ก็ลงข้ามห้วยเสียหนึ่งพันห้วย ก็กลับขึ้นเขาต่อไปอีกเป็นเวลาตั้ง ๓—๔ วันจึงจะถึงที่ราบ ในตอนที่ขึ้นเขาลงห้วยอยู่นั้น ขอรับรองว่า รองเท้า และกางเกงถึงขา กระทั่งโคนขาจะไม่มีเวลาแห้งได้เลย จนกระทั่งถึงเมืองขุนยวม ซึ่งเป็น อ. ขุนยวมเดี๋ยวนี้ ในเขต อ. ขุนยวมนี้ได้ความรู้อย่างหนึ่งคือการทำน้ำมันงา ตามหมู่บ้านราษฎรมักทำน้ำมันงาขายเป็นลำเป็นสัน คือเขาเอาตอไม้เต็ง หรือไม้แดง เอามาทำครกใหญ่ฝังลงไปในดินแน่นหนา แล้วก็เอาไม้แก่นที่แข็งมาทำเป็นสากสำหรับบดรีดงาจนน้ำมันออก โดยใช้แรงควายฉุดสากให้หมุนไปรอบครกด้วย ๒ หรือ ๔ แรงควาย แล้วแต่ขนาดของครก ให้ควาย

เดินอยู่รอบครกนั้น คล้ายกับชาวนาที่ใช้ควายนวดข้าวนั่นแหละ เลยซื้อมาเสีย ๒ กระบอกใหญ่ยาวราว ๑ แขน ดูเหมือนเพิ่งจะหมดที่บ้านนี้เอง (บ้านบัวเกราะ) ตามป่าพบต้นชะอำมาก นอกนั้นก็ไม่เป็นสาระจึงไม่นำมาเล่า

ที่นี่ก็อำเภอแม่สะเรียง ที่นี่ได้พบคนรู้จักคนหนึ่งเป็นพม่า เมื่อครั้งยังหากินอยู่เชียงใหม่ หากินหลายด้าน ถึงคราวที่เราไปซื้อม้าทหาร แกก็ไปเที่ยวรวบรวมม้ามาขาย (ได้ขอซื้อแหวนพลอยหินสีผักตบเม็ดใหญ่เม็ดหนึ่งที่แกสวมนิ้วอยู่มาได้) ต่อมาภายหลังการหากินที่เชียงใหม่ฝืดเคือง จึงย้ายมาหากินที่แม่สะเรียง เท่าที่รู้ดูเหมือนทำเหมืองแร่ ต่างก็จำกันได้ดี ที่แม่สะเรียงนี้ ได้ดูละครร้องของพม่าเขาแสดงคล้ายละครปราโมทย์ของเรา ทั้งตัวพระเอกนางเอกแต่งตัวแบบพม่า มีสังวาลย์ บานพับ ลูกปะหล่ำกำไร มีผ้าห้อยหน้าและนางหงษ์ชายแครง แต่เราฟังไม่รู้เรื่องเหมือนดูงิ้ว ว่าถึงการนวยนาดหรือกรีดกรายก็อ่อนช้อยดีเหมือนกัน กับได้เห็นในด้านการศาสนาของเขาอดรู้สึกชมเขามิได้ ไม่ว่าผู้ใดจะเข้าไปในบริเวณวัด จะไม่ยอมสวมรองเท้าเข้าไปเลย ทุกคนจะต้องถอดไว้ที่ปากทางเข้าบริเวณวัดทั้งหมด ได้เห็นกับตาว่า มากมายหลายคู่ ถ้าเป็นเมืองเราจะเป็นอย่างไร กับได้เห็นพิธีตรุษของเขา เขายังไม่ทิ้งประเพณี คือทุกบ้านจะต้องจัดขนมจำพวกของแห้งเช่นถั่วงาใส่ถาดแล้วหาบไปแจกแก่เพื่อนบ้านทุกบันไดบ้านไป ข้างหน้าขบวนมีคนถือฆ้องรูปวงเดือนหรือรูปค้างคาวตีมอง ๆ เป็นสัญญาบอกให้รู้ และดูเหมือนว่าจะทำกันทุกบ้านเรือน ถ้าพระพม่าที่ออกไปโปรดสัตว์เวลาเช้า ๆ ก็มีลูกศิษย์ถือฆ้องตีไปข้างหน้าเช่นเดียวกัน เห็นว่าเป็นการดี เขารักษากันไว้ได้ แต่ถ้ามาเทียบกับไทยเรา ดูเหมือนจะสู้เขาไม่ได้ ค่าที่เมืองเรา มีน้ำทะเลไหลเข้ามาผสมกับน้ำฝนอยู่เสมอ จึงจะหาน้ำฝนที่ใสแจ๋วได้ยากเต็มที

ออกจากแม่สะเรียง ก็มุ่งหน้าสู่ อ. แม่สอด เดินทางได้เพียง ๑ วัน คนหาบทั้ง ๘ คนไม่ยอมไปต่อไป เพราะพวกเขาอุตส่าห์ทนตรากตรำในเส้นทางที่ทุรกันดารมาตั้งครึ่งค่อนเดือนแล้วไม่ทอดทิ้งทั้งของที่หาบก็หนักแปล้ทุกคน ก็ยอมให้เขากลับ แล้วก็เชิญผู้ใหญ่บ้านกำนันมาชี้แจงขอร้องให้หาจ้างคนมาเปลี่ยนใหม่ เขาก็จัดให้ตามประสงค์รู้สึกขอบคุณเขาอยู่เสมอ แล้วเดินทางกันต่อไป ผ่านห้วยแม่ต่อ แม่ต้าน ท่าสองยาง ซึ่งต่อเขต อ. แม่สอด จ. ตาก แล้วก็รอนแรมกันจนทะลุแม่สอดจนได้ ความยากของการเดินทางและความกันดารก็ไม่ผิดกันจากสันมหาพล แม่ฮ่องสอน แม่สะเรียงเท่าใดนัก เขาที่ข้ามไปนี้ แม้จะไม่สูงเท่ากิ่วคอหมาก็จริง แต่ท่าว่าดูเหมือนจะอิดโรยอ่อนเพลียเสียกำลังมากกว่า เพราะว่าเมื่อขึ้นขึ้นไปถึงยอดเขาแล้ว จะไม่มีสันเขาให้เดินสบายเป็นการพักผ่อนได้เลย จะเปรียบก็เหมือนฟันเรื่อยนั้นแหละ เว้นแต่มีห้วยขวางจะต้องข้ามน้อยเต็มทีไม่ต้องเปียกตลอดวัน ทางเส้นนี้และเป็นเส้นประวัติศาสตร์เมื่อครั้งพระองค์เจ้าอลงกฎ กรมหมื่นอดิศรอุดมศักดิ์ เมื่อยังทรงเป็นหม่อมเจ้า และเป็นแม่ทัพที่ ๓ อยู่ที่พิษณุโลก และท่านเจ้าคุณสีหราชเดโชชัย เมื่อยังเป็นพระยากฤษณรักษ์ เป็นผู้บัญชาการ ทหารกองพลที่ ๖ นครสวรรค์ อยากจะทรงทดลองเดินทางทุรกันดารดูให้เห็นประจักษ์ว่า จะสะดวกหรือกันดารอย่างไร พาหนะที่ใช้ในขบวนสัมภาระใช้ม้าต่างทั้งสิ้น พอเดินทางผ่านพ้นห้วยแม่ละเมามาแล้วถึงเขาที่มีทางเดินแคบคล้ายกิ่วคอหมาที่เล่ามาแล้ว ขบวนม้าต่างหลายตัว ที่บรรทุกเสบียงมา เท้าพลาดกลิ้งหลุนๆ ลงสู่เชิงเขาตายหมด ถึงกับไม่มีเสบียงจะกินกัน ต้องทิ้งซากม้าและต่างม้ากับเสบียงไว้ ณ ที่นั้นเอง แล้วก็ต้องกลับกันด้วยท้องแขม่ว ว่าถึงร้ายจากสัตว์ร้าย ก็ไม่จืด

คือแมวป่าก็ดุมิใช่เล่น ได้ผ่านกับคนเดินทางสามคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขต อ. แม่สอด เมื่อเกิดคดีต้องไปขึ้นศาลที่ อ. แม่สะเรียง และถ้าใครจำจะต้องไปท่าสองยางหรือ แม่สะเรียงก็ดี จะไปคนเดียว สองคนมิได้เป็นอันขาด ใครขืนอวดดีไปเป็นต้องถูกแมวเอาไปกินเรียบ ฉะนั้นจำจะต้องเสียเงินจ้างหรือวานคนไปเป็นเพื่อนด้วย ๓ คนเป็นอย่างน้อยจึงจะตลอดรอดฝั่งไปได้ ขอรวบรัดตัดความผ่านแม่ละเมา แม่ระมาดไปแม่สอดทีเดียว

ที่แม่สอดเป็นด่านสำคัญของจังหวัดตาก มากกว่า อ. ที่อยู่ติดชายแดนพม่า เพราะอยู่ใกล้และทางไปมาถึงกันสะดวก ซึ่งทางพม่าก็มาตั้งกองตำรวจอยู่ริมแม่น้ำเมียวดี มีโรงพยาบาลใหญ่พอสมควร ซึ่งอยู่ไม่ห่างจาก อ. แม่สอดเท่าใดนัก สินค้าของพม่าก็เข้ามาขายในตลาดแม่สอดมากกว่ามาจากไทย เช่นร่ม ผ้าสะโหร่ง ของต่างประเทศจากอังกฤษ เช่นหมวกสักหลาดมีปีกใหญ่สำหรับใส่กันแดด จำพวกอาหารก็มีปลาซาละดีน ปลาแซลมอนกระป๋อง และเหล้าอย่างดี เป็นต้น เห็นผู้คนที่พักอาศัยอยู่เป็นพม่าเป็นส่วนมาก ผู้หญิงก็น่าดูไม่น้อย แล้วก็มุ่งหน้าเข้า จ. ตากทีเดียว พอจะออกเดินทางก็มีฝรั่งชาติอเมริกัน ๒ คน เป็นหนุ่มใหญ่ทั้งคู่มาขอร่วมเดินทางเข้า จ. ตากด้วย แกมีกระเป๋าใหญ่บรรจุเครื่องแต่งกายคนละใบ มีลูกจ้างสำหรับหาบพร้อม เป็นพวกลูกเศรษฐีมาเที่ยวเมืองไทย มีอาวุธปืนติดตัวมาด้วย แต่ไม่มีใบอนุญาตเข้าเมืองมาติดค้างอยู่ที่แม่สอดหลายวันแล้ว เราเห็นว่าเป็นชาวต่างประเทศที่มีสัมพันธมิตรที่ดีด้วย ก็ยินดีรับเขาให้ร่วมเดินทางร่วมขบวนของเราด้วย และเอื้อเฟื้อให้ความสะดวกแก่เขาทั้ง ๒ เป็นอย่างดีที่สุด เพื่อรักษาเกียรติของคนไทยไว้ เช่นกระเป๋าบรรจุสิ่งของต่าง ๆ แกมีคนละใบลูกจ้างที่หาบหามใบละ ๒ คนเต็มแย่ เดินทางมาได้

วันเดียวก็ทิ้งแล้วหนีไป เราต้องหาคนมาเปลี่ยนให้ใหม่ จึงถูลู่ถูกังกันไปจนถึง จ. ตากได้ตามประสงค์ของเขา และอาหารการกินเราก็จัดหาให้กินได้เป็นอย่างดีเท่าที่จะหาได้ในภูมิประเทศเช่นนั้น เช่นให้ลิ้วล้อของเรา เขายิ่นไปยิงนกมาทอดให้กิน ปรุงอาหารให้กินพร้อมกับเราตามเวลามิได้ยกพร่องเท่าที่หนูจะทำได้ (หนู, นางตรัยพรลักษณ์ ศรีสุรสงคราม ไปเป็นเลขาแทน ม.ร. วรพัฒน์ฯ) การรักษาความสะอาดแห่งร่างกายนั้น พอถึงลำห้วยเป็นเปลื้องเสื้อผ้าออกหมดกระโดดลงน้ำโครมสนุกแช่มใส โดยใช้นุ่งผ้าห่มผ้ามาตลอดทาง ไม่กระดากอายอย่างใด เวลาหยุดพักวันหนึ่งถามเขาว่า เขาอยู่ที่ตำบลใด เมืองใด ยามคิดถึงจะได้ติดต่อได้บ้าง เขาตอบว่า เขาอยู่ไกลถึงวอชิงตัน กว้างใหญ่มากหากันลำบากไม่เหมือน นิวยอร์ค แล้วเขาก็ให้นามบัตรไว้คนละใบ เดี๋ยวนี้ไม่รู้ว่าหายไปไหนเสีย ได้ถ่ายภาพร่วมกันไว้ ๒—๓ ภาพ ก็หายไปเสียเช่นเดียวกัน พอถึง จ. ตาก ก็ลาไปไม่รู้ว่าจะไปเที่ยวที่ไหนอีก และก็มิได้พบกันอีกเลย

ส่วนเราเมื่อเสร็จตรวจการณ์ที่ตัวจังหวัดแล้วก็มุ่งมาตรวจกำแพงเพชรต่อไป เมื่อเดินทางผ่านบ้านพรานกระต่าย ได้พบเตาหลอมเหล็กหลายเตาแล้วมีเรือนร้างอยู่ ๒ หลังอยู่ใกล้ๆ กัน เรือนชานยังอยู่ในสภาพที่ดี และมีเตียงแคร่วางพิงอยู่กับเสาเรือน แต่จะหาผู้คนแม้แต่เด็กสักคนก็ไม่มี ก็เกิดสงสัยถามตำรวจผู้นำทาง ว่าทำไมไม่มีคนอยู่ จึงได้ทราบว่า เดิมบ้านสองหลัง ผู้ใหญ่เคยชอบพอกันมาก แต่ต่อมาเกิดเรื่องอันใดขึ้นก็ไม่ทราบ ทำให้ฝ่ายหนึ่งเคืองแค้นแล้วลอบยิงพ่อบ้านหนึ่งตาย ฝ่ายลูกชายสืบรู้ก็แก้เผ็ดเอาปืนไปยิงเสียบ้าง แล้วต่างก็แก้เผ็ด ลอบฆ่าฟันล้างแค้นกันเรื่อยมาจนเกือบจะหมดบ้านไปด้วยกัน

จึงต่างก็ทิ้งบ้านไป ไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ไหน นี่คือ "เวรสนองเวรเกิดมาล้างผลาญกัน" โดยแท้ เพราะความอาฆาตโกรธแค้นกันเป็นเจ้าเรือน ควรจะจำไว้เป็นคติ

ที่ตำบลพรานกระต่ายนี้เขามีประเพณีอยู่อย่างหนึ่ง นึกดูก็ดีเหมือนกัน คือหนุ่มสาวที่จะเป็นคู่ครองกัน เมื่อแต่งงานกันจะต้องใช้เกวียนคันหนึ่ง วัวพร้อม เป็นเกวียนหอ แล้วพากันขึ้นนั่งมุ่งไปบนเกวียนตามแต่ความพอใจ แล้วก็ไปตั้งหลักฐานของตัวเอาเอง แล้วเราก็เดินทางในป่าเรื่อยมาจนเข้ากำแพงเพชร แล้วไปนครสวรรค์ แล้วจึงกลับกรุงเทพฯ นับเป็นการตรวจเสร็จไปอีกรอบ ๑

แล้วก็มาอีกรอบหนึ่ง ขึ้นรถไฟไปเริ่มต้นเอาที่เชียงใหม่ เป็นการเดินทักษิณาวัด คือจากเชียงใหม่ไปลำพูน—อำเภอฮอด—อ. ลี้—บ่อสลี เป็นดอยที่สูงเกือบที่สุด เป็นช่องลม ลมพัดอู้ และอากาศหนาวเย็นตลอดวันตลอดคืน ที่นี่ได้พบมะโหระทึกของเงี้ยว ๑ ใบอยากได้เลยต้องยอมเสียปืนยาวไป ๑ กระบอก คือปืนยิงช้างกระบอกที่ชื่อว่า "คชสารแสยง" มีลำกล้องยาวเป็นพิเศษ ที่ซื้อมาจากราชบุรี แล้วก็ผ่าน แม่สะเรียง ขุนยวม แม่ฮ่องสอน สันมหาพล ไปเชียงดาว บ้านจ้อง ลงเรือขนานเล็ก ๆ ล่องไปตามแม่น้ำกก ผ่านแก่งต่าง ๆ อย่างน่ากลัวอันตราย เช่น แก่งผ้า แก่งพับผ้า แก่งคุดคู้ เป็นต้น ไปสุดทางเอาที่เชียงราย แล้วไปเชียงแสน เชียงของ เรื่อย ๆ ไปทะลุเอาเชียงคำ แล้วจึงวกกลับเข้าน่าน ลำปาง—เถิน แพร่ ขอให้ลองนึกดูที่ว่ามีข้าราชการคนใดบ้างที่ได้เดินทางไปตรวจราชการในที่ทุรกันดาร และผ่าอันตรายทั้งสัตว์ร้ายและไข้ป่า ในถิ่นที่มีชื่อเสียงมาแต่โบราณกาลว่า ถ้าใครจะผ่าน หรือไปยังที่นั้น ๆ แล้ว จักต้องเตรียมเอาหม้อใหม่ไปด้วย เพื่อบรรจุกระดูกส่งกลับบ้าน ตำบลเหล่านี้ เช่น สังขระ วังกะ แม่ฮ่องสอน ปัว และเพชรบูรณ์ ที่รอดมาได้นี้

เพราะคุณพระและเทพยดาคุ้มครองป้องกันประการหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อจะไป ได้ไปกราบพระอาจารย์หลวงพ่อเลียบ (เจ้าคุณเทพสิทธินายก) เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าอาวาสวัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ข้างสี่เสาเทเวศน์เดี๋ยวนี้ ท่านได้บอกคาถาให้ว่า

ก่อนจะนอนให้ปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ ให้บริกรรมพระคาถาว่า "เมตตัญจะสัพพะโร—กัสมิง มานะสัมภาวะเยปริมานัง" (การแผ่เมตตาจิตแก่เทวดา, มนุษย์, ภูตผีปีศาจและสัตว์ทุกจำพวก) ให้กลั้นใจบริกรรมจนครบ ๓ คาบ แล้วเอาก้อนดินหรือก้อนหินขว้างไปให้ครบ ๘ ทิศ เรียกว่ากำแพง ๗ ชั้น สามารถกันภัยอันตรายได้สารพัด

กับการรักษาตัว หรือ รักษาอนามัยให้ดีกล่าวคือ อาบน้ำต้องเจือน้ำร้อนให้อุ่นพอทนได้ ๑ อาหารเป็นเวลา ๑ ต้องมียาช่วยฉีดโลหิตและกันท้องร่วงคือสุราดีกรีสูง (ไม่จำกัดว่าของประเทศใด ยี่ห้อใด ของไทยเราก็ใช้ได้ดีเหมือนกัน แต่มีพิกัดว่า เวลาเช้าก่อนเดินทาง ๑ อุป หยุดพักแรมอีก ๑ อุป เท่านั้น) ไม่ต้องเจือโซดาเทจากขวดก็เข้าปากลงคอทีเดียว ๑ สำคัญอยู่ ๓ ประการนี้เท่านั้น กับอย่าดูถูกหรือประมาทต่อเจ้าที่เจ้าทางที่ศักดิ์สิทธิ์ เวลาไปพบหรือผ่านต้องทำการเคารพ หรือสักการะตามสมควร ขอรับรองว่า ใครทำได้จะไม่ป่วยไข้หรือเป็นอันตรายอย่างใดเลย เพราะได้ทดลองมาแล้วเป็นเวลาปีละ ๓—๔ เดือน ถึง ๓ ปี ติด ๆ กัน

เมื่อคุณพ่อและธิดา (เลขานุการ) ไปตรวจราชการภาคใต้ มีคุณหลวงประสิทธิ์สรศิลป์ เป็นผู้ต้อนรับ

การทัศนาจรที่ประทับใจคุณพ่อครั้งสุดท้าย

ส่งข่าวการเดินทางทัศนาจรเหมืองบี่ล็อก และลงแพล่องลำแม่น้ำแควแม่น้ำน้อย จาก อ. ทองผาภูมิไทรโยค

๑๕ น. วันที่ ๑๐ เม.ย. ๒๕๑๗

ลูกรัก

บอกไม่ถูกว่าพ่อคิดถึงลูกเพียงไร เพราะนับตั้งแต่วันเดินทางออกจาก จ. กาญจนบุรี เมื่อเวลา ๑๓.๑๐ น. ของวันที่ ๒ เดือนนี้เป็นต้นมา มีความเพลิดเพลินเจริญใจเป็นที่สุดและคิดถึงลูกเป็นที่สุด เพราะได้ผ่านภูมิประเทศอันพิสดารยังไม่มีที่ใดเหมือนเท่าที่พ่อและลูกได้ผ่านมาแล้วแทบจะทั่วราชอาณาจักรไทย เมื่อกล่าวโดยย่อก็ว่าพอรถไฟผ่านสะพานบ้าน เหนือจังหวัดกาญจนบุรีมาแล้วไม่กี่กิโลเมตร ก็ต้องแล่นเลียบตีนเขาระยะกว้างชั่วตัวรถไฟไปได้เท่านั้น และขนานขนาบด้วยฝั่งแม่น้ำแควน้อย (ไทรโยค) อย่างน่าดู คือ เปรียบเสมือนงูกำลังเลื้อยเลี้ยวไปฉะนั้น มันระทึกใจไม่แพ้เมื่อเราข้ามสะพานไวต์กก่อนจะเข้าถ้ำขุนตาน ฉะนั้น ผิดกันเพียงที่ว่าสะพานไวต์กเลียบข้ามหุบเหวในที่สูง แต่ที่นี่เป็นที่ต่ำเท่านั้น นอกจากนั้นพอสุดทางรถไฟที่สถานีบ้านโพธิ์แล้ว ก็ต้องเปลี่ยนพาหนะเป็นรถจิ๊บกลางแล่นตัดป่าและหมู่บ้านไปจนถึงท่าเรือริมฝั่งแควน้อย แล้วก็เปลี่ยนเป็นเรือหางยาวแล่นตะบึงขึ้นไปตั้งแต่เวลา ๐๕ น. ของวันที่ ๓ จนกระทั่งถึงบ้านอันเป็นที่พัก ปลูกบ้านบังกาโลอยู่ที่ริมแควบนเนินเป็นโขดหินน่าดู เหนือที่ตั้ง อำเภอทองผาภูมิ ขึ้นไปเล็กน้อย เป็นบ้านพักของคหบดีเจ้าของเหมืองที่ผาแป บี่ล็อกหลายแปลง และทำไร่ปลูกส้ม, กาแฟ, และลำไยอยู่

ณ ที่นี้ด้วย ซึ่งน่าอยู่และสบายมาก ถึงเอาเมื่อเวลา ๙.๐๐ นาฬิกาเศษ ต้องปีนผึ่งขึ้นไปกว่าจะถึงบังกาโลที่พักหอบแทบตาย แต่พอถึงก็สบาย ลงอาบน้ำในลำห้วยทองผาภูมิซึ่งไหลมาจากเขาทองผาภูมิซึ่งยืนทะมึนอยู่ทางทิศเหนือ แล้วก็นอนพักอยู่ฝั่งห้วยนั้นเอง แล้วก็พักอยู่ที่บังกาโลนี้ได้สองวันก็ล่องลงมาที่ๆ ว่าการ อ.ท.ผ.ภ. (ท่าขนุนเดิม) ใช้เวลาล่วงมาราว ๑๕ นาที เท่านั้นก็ถึง แล้วก็ได้พักที่บ้านท่านปลัดอำเภอไทสำเร็จปริญญาธรรมศาสตร์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๖ สะดวกสบายอย่างยิ่ง พอรุ่งขึ้นวันที่ ๕ ก็ขึ้นรถจิบกลางจากเกาหลีมีกำลัง ๒๔ แรงม้าซึ่งสูงกว่าจิบอเมริกา ๖ เท่า แล้วแล่นเผ่นขึ้นภูเขาสูงนับไม่ถ้วน สูงสุดอยู่ในระดับจากทะเล ๓,๔๐๐ ฟุตเศษ (๑,๐๐๐ เมตรเศษ) ซึ่งเท่ากับระยะนกกะฮัง (เงือกขนาดใหญ่) บินถ้าจะพูดให้ตื่นเต้นระทึกใจก็ต้องใช้โวหารว่าเหินไปด้วยเฮลิคอฟจีปนั้นเทียว และต้องลดเลี้ยวเลียบไปตามริมเขาซึ่งทางเหมืองบีล็อกเขาทำคือถากเซาะพอเป็นถนนเลียบไปตามริมเขา พอรถแล่นไปได้เท่านั้นน่าหวาดเสียวที่สุด และต้องวิ่งวกวนไปภูเขาลูกแล้วลูกเล่าซึ่งพ่อไม่สามารถที่จะนับให้ถ้วนได้ และยาวเป็นระยะทางถึง ๓๔ กิโลเมตร ซึ่งมิใช่ย่อยและก่อนที่จะขึ้นขึ้นภูเขาสูงนี้ก็ต้องไต่มาตามภูเขาเตี้ยๆ ก่อนแล้วเป็นระยะทางถึง ๒๗ กิโลเมตร รวมเป็นระยะทางทั้งสิ้นจาก อ.ท.ผ.ภ. ถึงบีล็อกได้ ๖๑ กิโลเมตรพอดี และรุ่งขึ้นก็ระเห็ดเหินต่อไปตามภูเขาซึ่งเขาเช่าทำเหมืองต่างๆ อีก ซึ่งสูงอยู่ในระดับเดียวกันอีกนับไม่ถ้วนลูกเขา และยิ่งยากกว่าเขาที่ผ่านมาแล้วอีกหลายเท่า ซึ่งนับว่าได้เสี่ยงและผจญภัยเป็นอย่างยิ่ง แต่พ่อก็ถือว่าเป็นกำไรในชีวิตของพ่ออย่างภาคภูมิ เมื่อได้ชมเหมืองทั่วแล้วกลับลงมาแล้วเดินกลับ อ.ท.ผ.ภ. ในวันนั้นทีเดียว ถึง อ.ท.ผ.ภ. เอาเวลา ๒๐.๐๐ พอดี รุ่งขึ้นก็ลงเรือ

ล่องกลับจาก อ.ท.ผ.ภ. เมื่อเช้าวันที่ ๘ แล้วก็ลงแพล่องลอยมาตามกระแสน้ำไหลจนถึงวันที่นับได้ ๓ วันเข้าวันนี้แล้ว และจะต้องล่องลงต่อไปอีกประมาณ ๒ วันจึงจะถึง อ. ไทรโยค เมื่อถึงไทรโยคแล้วก็จะขึ้นบกเดินทางไปชมเหมืองที่บ่องี้ต่อเขตแดนพม่าอีกต่อไปแล้วจึงจะกลับมาไทรโยคแล้วล่องแพกลับแล้วถ่ายขึ้นรถไฟกลับจังหวัดกาญจนบุรี ในราววันที่ ๑๙ เดือนนี้ และเมื่อถึงจังหวัดแล้วจะถือโอกาสไปชมบ่อพลอยด้วย แล้วรุ่งขึ้นราววันที่ ๒๐ หรือ ๒๑ จึงจะกลับบ้าน

การมาทัศนาจรกาญจนบุรีคราวนี้ด้วยเดชะบารมีของท่านผู้ว่าราชการจังหวัด และหลานปุ๊ พ่อได้รับความสุข และสะดวกสบายด้วยประการทั้งปวงตลอดระยะทางที่ต้องเดินบก และล่องน้ำ สะดวกบริบูรณ์ทุกอย่าง อาหารการกินหลับนอน สะดวกสบายที่สุด อาหารมีรสแปลก มีทั้งเนื้อกวาง หมูป่า บริโภคขนมปัง, นม, เนย, แยม, เนื้อสวรรค์, เครื่องดื่มก็มีน้ำหวานหอมละลายน้ำแข็งทั้งคิงส์และแม่โขงตลอดทาง จนไม่รู้ว่าจะขอบบุญคุณท่านทั้งสองอย่างไรถูก

จากพ่อที่รักและคิดถึงเป็นที่สุด

ป.ล. หวังว่าคุณแม่และลูกหลานคงสุขสบายดี

ป.ล.

คำนำสวดมนต์แบบมคธ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

บรรยายภาคค่ำ

ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

(**สารบาญ**) สิงคาลกสูตร

สิงคาลกสูตร

วันพระ ที่ ๙ เมษายน ๒๕๑๒

ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต

การบรรยายคำนำสวดมนต์ในวันพระนี้ น่าจะได้ปรารภถึงฤดูร้อนประดับสติปัญญาก่อน เพราะกำลังบ่นร้อนกันอยู่ การกำหนดฤดูในประเทศเรามี ๓ ฤดู คือ ฤดูหนาวฤดูร้อนฤดูฝนที่หมุนเวียนผลัดเปลี่ยน ให้วันเวลาในฤดูนั้นๆมีอาการไปตามฤดู เท่ากับเป็นสภาพธรรมดา ของลมฟ้าอากาศในประเทศเราไม่มีใครแก้ไขดัดแปลงได้ตามปรารถนา ถ้าถึงฤดูใดยอมรับรู้และทำความเข้าใจปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับฤดูนั้น ก็จะเป็นการสมควรสะดวกใจ กว่าจะคิดให้ฤดูกาลเป็นไปตามประสงค์ของตน ยิ่งต่างจิตต่างใจ ความประสงค์ก็ยิ่งต่างออกไปมิรู้สิ้น เหมาะความประสงค์ร่วมกันก็มีขัดความประสงค์ ถึงประหัตประหารกันก็มี อย่างหน้าแล้งย่อมเป็นที่พึงประสงค์ ของชาวนาเกลือ แต่มักไม่เป็นที่พึงประสงค์ของชาวนาชาวไร่ และชาวนาชาวไร่ย่อมประสงค์น้ำฝน แต่ในระยะเวลาปักดำไถหว่านครั้นถึงเวลาเก็บเกี่ยวกลับไม่ต้องการน้ำฝน ความต้องการของบุคคล ตามท้องสถานที่ภูมิประเทศ จึงแตกต่างกัน

เมื่อยอมรับรู้สภาพของลมฟ้าอากาศตามภูมิประเทศนั้น ๆ ตนอยู่ภูมิประเทศไหนต่างประพฤติตนให้เหมาะสมกับภูมิประเทศนั้น ย่อมได้รับความผาสุกสะดวกใจได้ตามควร มิฉะนั้นแล้วมัวแต่ฝนตกก็แช่งฝนแล้งก็ด่า ก็บาปทางปากโดยปราศจากประโยชน์เปล่า ๆ อย่างกำลังถึงฤดูร้อนอยู่เวลานี้ต่างหาวิธีแก้ร้อนด้วยประการต่าง ๆ อพยพโยกย้ายไปสู่สถานที่มีอากาศเย็นบ้าง แสวงหาเครื่อง

แก้ไขป้องกันบ้าง ถ้ามีกำลังพาหนะ หรือเงินทองพอใช้สอยและปฏิบัติ พอสถานประมาณ ตามกำลังของตนก็มิเป็นไรนัก ส่วนผู้อัตคัดขัดสน ทรัพย์สินเงินทองแต่ไม่จนนิสัย เห็นท่านขึ้นคานหามเอามือประสานก้น จึงมิเพียงเย็นผิวกายชั่วครั้งคราวที่หลบไปพักผ่อนเท่านั้น แต่ต้องกลับร้อน ด้วยความเป็นหนี้อีกเป็นทวีคูณ

หรือที่แก้ร้อนอยู่ด้วยสุราเมรัย แม้จะได้แช่ขวดเหล้าในตู้เย็นก็ตาม จะมีความเย็นก็เฉพาะธาตุน้ำส่วนรสเมา หาได้พลอยเย็นด้วยไม่ ยิ่งเห็นว่าแต่ละขวด มีรสเมาเพียง ๑๕ ดีกรีมิเป็นไร แต่เมื่อดื่มหมด ๓ ขวดก็เท่ากับดื่มน้ำ มีรสเมาเจือตั้ง ๔๕ ดีกรี และรสเมานั้นย่อมชวนให้ผู้ดื่ม มึนเมาเพิ่มทวีมากขึ้นทุกทีไม่รู้จักพอ จึงปรากฏว่า นักดื่มทุกคนปฏิเสธว่าตนยังไม่เมาเสมอ รสเมามีดีกรีสูงถ้ากรอกอยู่ในขวดย่อมมีราคาสูง แต่เมื่อกรอกอยู่ในกระเพาะคน ย่อมลดค่าของคน ต่ำลงจนหมดราคา ฉะนั้นถ้าคิดแก้อากาศร้อน ด้วยการดื่มสุราเมรัยแล้วความร้อนจะไม่รู้จักลด มีแต่จะเพิ่มความร้อน อีกหลายด้านหลายประการสาเหตุแห่งการทะเลาะวิวาททำร้ายประหัตประหารกัน ถึงบาดเจ็บตลอดถึงตายล้วนเริ่มต้น ด้วยน้ำเมาแทบทุกราย

อันที่จริงถึงฤดูร้อน อากาศก็ร้อนสมฤดูแล้ว จะให้สบัดร้อนสบัดหนาวทำไมอีกยอมรับรู้เสีย คอยปฏิบัติตน ให้เหมาะสมตามฤดู อดทน เอาอย่างต้นไม้ใบหญ้า ที่ยังทนแดดทนร้อนได้ และอากาศร้อนก็มิใช่ว่าจะร้อนจ๋ออยู่ตลอดเวลา ย่อมมีครั้งคราว ที่สายลมโชย ให้คลายความร้อนอยู่ เป็นระยะเหมือนกัน ทั้งไม่ต้องออกเสียงบ่น ให้เป็นที่รำคาญแก่ผู้อื่น เพราะอากาศร้อน จะไม่หายไปเพราะการบ่นของบุคคลเลย

เรื่องความร้อนตามฤดูกาลยังมีฤดูผลัดเปลี่ยน ส่วนความร้อน ที่เผารนจิตใจของบุคคลอยู่ตลอดเวลา และบุคคลก็ยังพยายาม หาเชื้อความร้อน มาสะสมให้เผารนตนเองอีกด้วย อย่างนี้พระพุทธเจ้า ได้ทรงชี้แจง แสดงให้เห็นโทษมาแล้ว ตามที่ทรงแสดง แก่ชฎิล ๑๐๐๐ องค์ ในอาทิตตปริยายสูตร ก็ควรที่พุทธศาสนิกชน ผู้ยอมรับนับถือพระรัตนตรัย เป็นที่เคารพสูงสุดประจำชีวิต จะศึกษาตามนัยพระสูตรนำมาเป็นแบบฉบับปฏิบัติตาม ให้เป็นปฏิบัติบูชาบ้างย่อมจะได้รับความร่มเย็น ผาสุก ตามกำลังสามารถ อย่ามัวอ้างว่าวาสนาบารมียังอ่อน หรืออ้างภาระกังวล ด้านอาชีพรัดตัวผลัดวันประกันพรุ่งเพื่อป้องกันครหาที่ไม่สนใจประพฤติตน ตามหลักคำสอน อายุยิ่งเพิ่มจำนวนเดือนปี ผ่านฤดูร้อนขึ้นเท่าใด มัจจุราช ยิ่งมีโอกาสครอบงำ มากขึ้นเท่านั้น บุคคลจึงมักถึงอำนาจมัจจุราช เสียก่อนที่จะสำเร็จสม ความปรารถนา ในเรื่องปฏิบัติตน คล้ายกับผู้ได้รับอันตรายในระหว่างทางเสียก่อน ถึงที่พักฉะนั้นมีเป็นจำนวนไม่น้อย

คำนำสวดมนต์แบบมคธทุกแรม ๘ ค่ำของเดือน ได้เป็นที่ปรึกษา ในการปฏิบัติตนเป็นลำดับมา ก็เพื่อให้เร่ง ใช้ชีวิตแข่ง กับอำนาจของมัจจุราช เมื่อเดือนมีนาคมได้บรรยาย เรื่ององค์มรรค ในข้อสัมมาทิฏฐิความเห็นชอบจบแล้ว สำหรับเมษายนนี้เป็นต้นไปจะได้บรรยาย ในเรื่องสิงคาลกสูตร เพื่อเป็นที่ปรึกษาหารือ ในการประพฤติตนตามหลักคำสอน ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามหน้าที่ ของพุทธศาสนิกชนอีกสืบไป

ใจความของสิงคาลกสูตรที่ควรทราบ เป็นเบื้องต้นก่อนนั้นดังนี้

เมื่อพระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ในพระเชตวันอันเป็นสวนคุ้มครองสัตว์ป่าใกล้กรุงราชคฤห์ เวลาเช้าวันหนึ่งเสด็จออกบิณฑบาต ในกรุงราชคฤห์ ได้ทอดพระเนตรเห็นสิงคาลมาณพบุตรคฤหบดี ลุกขึ้นแต่เช้าออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้านุ่ง ผ้าห่มเปียกผมเปียก ยกมือประคองนอบน้อมทิศทั้ง ๖ อยู่ จึงตรัสถามว่า เหตุไรหนอ ท่านจึงลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้านุ่ง ผ้าห่มเปียก ผมเปียก นอบน้อมทิศทั้ง ๖ สิงคาลมาณพทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บิดาของข้าพระองค์ เมื่อตายได้สั่งว่า เจ้าพึงนอบน้อมทิศทั้ง ๖ ข้าพระองค์สักการะเคารพ นับถือบูชาคำสั่งของบิดา จึงปฏิบัติเช่นนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า ในระเบียบของเราไม่นอบน้อมทิศทั้ง ๖ อย่างนี้ เขาจึงทูลถามวิธีนอบน้อมทิศ พระพุทธองค์จึงตรัสถึงกรรมกิเลส ๔ อย่าง อคติ ๔ อย่าง อบายมุข เหตุเครื่องฉิบหายแห่งโภคทรัพย์ ๖ อย่าง มิตรเทียม ๔ อย่าง มิตรแท้ ๔ อย่าง ทิศ ๖อย่างพร้อมด้วย วิธีอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน และสังคหะวัตถุ ๔ อย่างให้ฟัง

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสจนจบแล้ว สิงคาลมาณพกราบทูลว่าไพเราะยิ่งนัก พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค ทรงประกาศธรรม โดยหลายกระบวน เหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ หรือ เปิดของที่ปิด หรือบอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ข้าพระพุทธเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก ขอพระองค์ทรงจำ ข้าพระพุทธเจ้าว่า เป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จบใจความเรื่องสิงคาลกสูตรเพียงนี้.

พิจารณาถึงข้อธรรมะที่ยกมาตรัสชี้แจงแก่สิงคาลมาณพนี้ สำหรับท่านผู้สนใจศึกษาค้นคว้าในหนังสือนวโกวาท ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงแต่งนั้นแล้ว จะเห็นว่ามีข้อธรรมะ ปรากฏอยู่ในตอนคิหิปฏิบัติเป็นส่วนมาก เพราะตอนคิหิปฏิบัตินี้พระองค์มุ่งให้เป็นความรู้ติดตัวผู้บวช ไปใช้เมื่อลาสิกขา เป็นคฤหัสถ์ครองเรือน ฉะนั้นคำสอนของพระบรมศาสดาจึงไม่มีเฉพาะที่ลึกซึ้งละเอียด เกินกว่าความสามารถของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จะพึงปฏิบัติตามตลอดไป ถ้าได้ศึกษาข้อธรรมะ เพียงที่ทรงนำมาไว้ในหนังสือนวโกวาท ตอนคิหิปฏิบัติแล้วยึดเป็นหลัก ประพฤติตามอย่างมั่นคงอยู่ ย่อมจะอำนวยสุขประโยชน์ตั้งต้นตั้งสกุลวงศ์ เป็นหลักฐานได้ อย่างแน่นอน เพราะล้วนแต่เป็นแนวทาง ประพฤติอย่างธรรมดา สำหรับผู้หวังตั้งตนตั้งครอบครัวให้มั่นคง สมบูรณ์จำเริญสมกับความเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนทั่วไป ส่วนผู้ไม่สนใจนำพาแล้ว อย่าว่าถึงคำสอนของพระศาสนาเลย แม้คำเตือนของบิดามารดาครูอาจารย์ที่ตักเตือนอยู่ตามธรรมดา ก็ย่อมเห็นเป็นของยาก เกินวิสัยไปเสียทั้งนั้น เพราะล้วนแต่ขัดขวางฝืนอัธยาศัย อันเลวทรามของตนเป็นสำคัญ

อนึ่งตามความรู้สึก ของพุทธศาสนิกชนทั่วๆ ไป ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าลึกซึ้งละเอียดยากที่จะประพฤติ ปฏิบัติตามได้ถี่ถ้วน เลยทำให้ขาดความสนใจศึกษาพิจารณา ชวนให้กลาย เป็นเพียงพุทธศาสนิกชนตามทะเบียนเมือง อันที่จริงคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ทรงสอน ตามลำดับอัธยาศัยของบุคคลอยู่แล้ว ชั้นต้น ทรงสอนในภูมิศีลอย่างข้อธรรมที่สอนสิงคาลมาณพ เพื่อบุคคลชั้นธรรมดาสามัญ ประพฤติปฏิบัติตามได้ทันทีไม่เหลือบ่ากว่าแรงอย่างไรเลย

เมื่อปฏิบัติตามภูมิศีลมั่นคงแล้ว ปรารถนาจะบรรลุ ผลที่สูงขึ้นไปอีก พระองค์ก็ได้ตรัสข้อธรรม สำหรับปฏิบัติให้สูงขึ้น เหมาะแก่อัธยาศัยคือภูมิสมาธิและภูมิปัญญาตามลำดับ ดังได้บรรยายมาแล้ว ในเรื่องมัคควิภังคสูตรจำแนกทางสายกลาง ๘ อย่างซึ่งจบมาเมื่อเดือนก่อน ดังนี้จะแอบอ้างว่ายาก เกินการปฏิบัติตาม ไปเสียทั้งหมดย่อมไม่ชอบเชิงของพุทธศาสนิกชนเลย หากจะอ้างว่าคำบาลีเข้าใจยากย่อมเป็นความจริง เพราะใช้ภาษาบาลีจารึกข้อคำสอน เป็นหลักมาก่อน ผู้ไม่เคยศึกษาหลักภาษาจึงยากที่จะเข้าใจแจ่มแจ้ง เลยเหมาแนวคำสอนของพระพุทธศาสนา พลอยยากตามไปด้วยเพราะอ่อนการใคร่ครวญพิจารณานั่นเอง

หนังสือนวโกวาท สมเด็จพระมหาสมณเจ้าทรงมุ่งประโยชน์ แก่กุลบุตรผู้เข้าบรรพชาอุปสมบท ภายในพรรษา ๓ เดือนเป็นหลักสำคัญ ได้ทรงรวบรวมข้อพระวินัยที่ควรศึกษา เป็นหลักของการบวช ให้จบภายในเดือนต้น เดือนที่ ๒ ศึกษาข้อธรรมคำสอนที่ควรศึกษา เป็นความรู้สามัญทั่วไป ทรงเลือกคัดจากคัมภีร์ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกมารวมไว้เรียกว่าธรรมวิภาค ถึงเดือนที่ ๓ ใกล้ออกพรรษาทรงนำคำสอน ที่เหมาะแก่คฤหัสถ์จะพึงประพฤติปฏิบัติเรียกชื่อว่าคิหิปฏิบัติเพื่อเป็นความรู้ ติดตัวไปในยามเป็นฆราวาส เมื่อผู้บวช ตั้งใจศึกษา ตามแนวพระประสงค์เช่นนี้ ชื่อว่าได้รับประโยชน์จากการบวชพอสมควรโดยแท้ จะไม่ถูกตำหนิตามคำโบราณว่าบวชเสียผ้าเหลืองเลย

จึงใคร่ที่จะชี้ชวน ให้ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เป็นคฤหัสถ์ เคยบวชเรียนศึกษา หรือยังไม่เคยบวชเรียนก็ตาม ได้ใช้หนังสือนวโกวาท เป็นหลักศึกษาข้อธรรมของพระพุทธศาสนา จะเท่ากับได้เฝ้า ฟังพระโอวาทเฉพาะพระพักตร์

จากองค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ นำให้เกิดความเลื่อมใสเพิ่มพูนการปฏิบัติตามให้ยิ่งขึ้น ด้วยวิธีอ่านมนต์ คือมีหนังสือนวโกวาทประจำที่บูชาหรือที่นอน ๑ เล่ม ทุกครั้งที่บูชาพระจบแล้วจงพลิกอ่าน ข้อธรรมในตอนคิหิปฏิบัติครั้งละข้อ ๒ ข้อ ตามอัธยาศัยเป็นลำดับไป จบแล้วขึ้นต้นใหม่ แล้วเขยิบไปถึงตอนธรรมวิภาคสืบไปบ้าง ยิ่งพิจารณา ถึงตอนวินัยด้วยยิ่งดีจะได้ความรู้ ไว้พิจารณาภิกษุสามเณร ที่งดงามประดับพระศาสนา หรือทำลายพระศาสนาอีกด้วย ถ้าประจำที่นอนก็ใช้เวลาอ่านเช่นนั้นก่อนหลับ จะล้างอารมณ์อื่น ๆ ชวนให้หลับสบาย การสวดมนต์ตามบทบาลีถ้าไม่ทราบใจความประกอบด้วยย่อมได้ผลน้อย ข้อทำในนวโกวาทท่านแปลเป็นความไทยเข้าใจง่าย เพียงเพิ่มศรัทธาอีกเล็กน้อยเท่านั้น ความเป็นผู้นับถือพระรัตนตรัย เป็นสรณะสูงสุด ประจำชีวิตก็สมบูรณ์บริบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นปฏิบัติบูชาปรากฏกับใจตนเอง

ในการบรรยายเนื้อความ แห่งสิงคาลกสูตรสืบไป จะได้ยกข้อธรรมะธรรมะในสูตรนี้มาบรรยาย เฉลิมศรัทธาปสาทะ คราวละบท หรือในบทนั้น ๆ ควรจะแยกบรรยาย เพื่อความละเอียดก็จะปฏิบัติ ตามที่เห็นสมควร ส่วนคำบาลีก็จะนำมาสาธยาย ประดับบารมีตามควรแก่เวลาเช่นเคยสำหรับวันนี้เป็นการบรรยายหน้าเรื่องจึงสาธยายบทบาลีเริ่มแต่ต้นสูตร ดังจะได้สาธยายตามแบบมคธ ณ กาลบัดนี้.

๑. กรรมกิเลส ๔

วันพระ ที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๒

ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต

เมื่อวันพระที่ ๘ เมษายน ตรงแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ได้บรรยายใจความของสิงคาลกสูตร ซึ่งสมเด็จพระบรมศาสดา ได้ตรัสถามชายหนุ่มชื่อสิงคาล ผู้แสดงอาการแปลกกว่าปรกติ คือนุ่งห่มผ้าเปียกผมเปียกกราบไหว้ทิศทั้งหลายอยู่ ต่อมาได้ตรัสถึงข้อธรรม หลายข้อ อธิบายให้เขาฟังพร้อมทั้งการนอบน้อมทิศทั้ง ๖ ที่สุดสิงคาลชายหนุ่มเกิดความเลื่อมใสยอมรับนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ของตนตลอดไป ได้แจ้งในการบรรยายครั้งนั้นไว้ว่าจะได้นำข้อธรรมเหล่านั้น มาบรรยายโดยละเอียดประดับสติปัญญา ตามลำดับสืบไป

ฉะนั้น ก่อนที่จะบรรยาย ใจความของกรรมกิเลสอันเป็นข้อธรรมข้อต้นที่ทรงนำมาสอนแก่สิงคาลมาณพ ขอนำเนื้อความ ตามบาลี ในพระสูตร มาบรรยาย ประกอบความสนใจ คือเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาค จะเทศนาเรื่องการนอบน้อมทิศทั้ง ๖ ตามแบบอย่างของพระองค์ ได้ตรัสถึงข้อธรรมคือ กรรมกิเลสก่อนดังนี้

> "ดูกรคฤหบดีบุตร เมื่อใดแลกรรมกิเลส ๔ อย่างอริยสาวกละได้แล้ว อริยสาวกนั้นย่อมไม่ทำกรรมที่เป็นบาป ด้วยสถาน ๔ อยู่ และไม่เสพเหตุ อันเป็นเครื่องฉิบหายแห่งโภคทรัพย์ ๖ อย่าง ฯลฯ เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความชนะในโลกทั้ง ๒ โลกนี้และโลกหน้าอันอริยสาวกนั้นปรารภ

ดีแล้ว อริยสาวกนั้นเบื้องหน้าแต่กายแตกตายไปแล้วย่อม

เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์"

เนื้อความตามบาลีนี้ เท่ากับเป็นการแสดง อานิสงส์แก่ผู้ประพฤติตาม คืองดเว้นจากกรรมกิเลสได้ตลอดไป

ส่วนหัวข้อแห่งกรรมกิเลส ๔ อย่างนั้น ปรากฏในหนังสือนวโกวาทตอนคิหิปฏิบัติว่ากรรมกิเลสได้แก่กรรม เครื่องเศร้าหมองคือ

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง

๒. อทินนาทานถือเอาสิ่งของ ที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขะโมย

๓. กาเมสุมิจฉาจารประพฤติผิดในกาม

๔. มุสาวาทพูดเท็จ

ท่านกำกับไว้ว่ากรรม ๔ อย่างนี้ นักปราชญ์ไม่สรรเสริญเลย

ลำดับต่อจากนี้ก็เป็นหน้าที่ของท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะพึงใคร่ครวญพิจารณาว่า ข้อธรรมทั้ง ๔ นี้เป็นกรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง จริงหรือไม่อย่างไร

ขอให้พิจารณาถึงคำว่า กรรม กับ กิเลสเสียก่อน จะได้ความเข้าใจแจ่มแจ้งในการบรรยาย

คำนำ กรรม หมายถึงการกระทำ ทำด้วยกายเรียกกายกรรม ทำด้วยวาจาเรียกวจีกรรม ทำด้วยใจเรียกมโนกรรม ทางออกให้ปรากฏกรรมเด่นชัดเรียกว่าทวาร การกระทำที่ปรากฏชัดทางกายเรียกกายทวาร การกระทำที่ปรากฏชัดทางวาจาเรียกวจีทวาร การกระทำที่ปรากฏชัดทางใจเรียกมโนทวาร การกระทำที่ปรากฏชัดทางใดทางหนึ่งจัดเป็นกรรม คือ การกระทำอันเป็นเพียงอาการ

ส่วนกลาง ๆ รวมทั้งทำดีทำชั่ว ถ้าทำดีเรียกกุศลกรรมหรือบุญ ทำชั่วเรียกอกุศลกรรมหรือบาป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าบุญหรือบาป เกิดจากการกระทำของบุคคล อยู่เฉย ๆ ยังไม่กระทำก็ไม่มีกรรม แต่มักใช้หมายคำว่ากรรมไปในทางบาป เช่นเรียกว่าเวรกรรมบ้าง เป็นกรรมแท้ ๆ บ้าง จึงไม่ตรงกับความหมายตามพยัญชนะ

คำว่า กิเลส หมายถึงการเบียดเบียน กำจัด แผดเผาให้เร่าร้อน เศร้าหมองเปรอะเปื้อน เป็นมลทิน อย่างใดอย่างหนึ่งมีอยู่ในอัธยาศัย ย่อมแสดงออกให้ปรากฏอาการคือรักใคร่ใยดีบ้าง อยากได้สารพัดบ้าง ริษยาบ้าง ไม่ร่วมยินดีด้วยบ้าง ไม่รู้จักพอใจในสมบัติของตนบ้าง อาการเหล่านี้ท่านเรียกว่ากิเลสชวนให้รักใคร่ใยดีตรงกับคำบาลีว่ากิเลสกาม ถ้าอาศัย รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่าปรารถนารักใคร่ชอบใจ เข้าร่วมให้เกิดรักใคร่ใยดีด้วย เรียกตามคำบาลีว่าวัตถุกาม ก็ยิ่งเพิ่มกิเลสให้มากมายก่ายกอง

เมื่อรวม ๒ คำเข้าด้วยกันเป็นกรรมกิเลส ก็มีความหมายว่าการกระทำที่เศร้าหมองคือบาปนั่นเอง

ต่อไปก็ถึงการพิจารณาไตร่ตรองว่า ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงกรรมกิเลสข้อที่ ๑ เป็นการกระทำที่เศร้าหมองหรือเป็นบาปที่นักปราชญ์ไม่สรรเสริญอย่างไร

คำว่า สัตว์ ในที่นี้ หมายทั้งสัตว์ที่มีชีวิตเป็นอยู่ทั่วไป ทั้งสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ หรือแบ่งประเภทเป็นสัตว์มนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน ตามที่ปรากฏเห็นด้วยดวงตาธรรมดา หรือยิ่งเห็นสัตว์ตามหลักวิทยาศาสตร์ได้อีกก็ยิ่งดี สัตว์ทุกชนิดล้วนรักชีวิตของตน เกรงกลัวภัยอันตรายที่จะมาเบียดเบียนร่างกาย ชีวิตเท่า

เทียมเหมือนกันทั้งหมด สัตว์มนุษย์เป็นฝ่ายมีสติปัญญาสูงกว่าสัตว์ดิรัจฉาน ถ้าใช้สติปัญญาไปในทางหาประโยชน์ใส่ตัว แต่ตัดรอนเบียดเบียนรังแกมนุษย์ด้วยกันที่มีกำลังอ่อนกว่าหรือแก่สัตว์ดิรัจฉาน ย่อมชื่อว่าลดสติปัญญาของมนุษย์ลงไปหาสัตว์ดิรัจฉานซึ่งมักเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นส่วนใหญ่ ทางพระพุทธ-ศาสนาจึงแสดงผลของความดุร้าย เหี้ยมโหดทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงว่า จะมีอายุสั้นพลันตาย หรือเพียงประทุษร้ายข่มเหงรังแกสัตว์ก็จะมีโรคภัยไข้เจ็บมาก ยิ่งเป็นผู้อัมหิตทำร้ายผู้ไม่มีผิด ก็ย่อมได้รับผลตอบสนองต่าง ๆ เช่นถูกใส่ความอย่างร้ายแรงบ้าง หมู่ญาติย่อมตีห่างบ้าง โภคทรัพย์ย่อมย่อยยับเสื่อมสูญบ้าง ซึ่งผลเหล่านี้อาจปรากฏทันตาเห็นก็มี หรือเจ้าตัวอาจลืมการกระทำชั่วของตนครั้นได้รับผลจึงไม่สำนึกโทษตัวเอง กลับซัดโทษผู้อื่นตลอดเทพาอารักษ์กลั่นแกล้งก็มี

ที่ท่านแสดงว่าการทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง ถือว่าเป็นการกระทำที่เศร้าหมอง ก็เพราะเมื่อเป็นมนุษย์สมควรปฏิบัติตนให้สมกับความเป็นมนุษย์ด้วยมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีเมตตากรุณาประจำใจ ซึ่งคุณธรรมเหล่านี้จะไม่มีในสัตว์ประเภทอื่น เมื่อมนุษย์มีน้ำใจดุร้ายถึงกล้าทำชีวิตสัตว์ทั้งหลายให้ตกล่วงจึงถือว่าเป็นการกระทำที่เสื่อมเสียเศร้าหมองแก่ความเป็นมนุษย์ นักปราชญ์จึงไม่สรรเสริญ

กรรมกิเลสข้อที่ ๒ คือ การถือเอาสิ่งของ ที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขะโมย ข้อนี้หมายตลอดถึงอาการต่าง ๆ เช่นหลอกลวงบังคับขู่เข็ญใช้อำนาจเบียดบัง สุดแต่ให้ได้ทรัพย์ ของผู้อื่นมา ด้วยการทุจริต อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ถือว่าเป็นการ กระทำที่เศร้าหมอง จึงควรที่ผู้มีจิตใจสูงดำรงตน

อยู่ในความเป็นมนุษย์ จะแสวงหาโภคทรัพย์ ด้วยน้ำพักน้ำแรงซื่อสัตย์สุจริต และยินดีเฉพาะแต่ทรัพย์สินของตน ไม่เพ่งเล็งทะเยอทะยานโลภมากมิรู้จักพอ ความรวยของบุคคล ไม่ได้อยู่ที่จำนวนทรัพย์สมบัติ แต่อยู่ที่ความรู้จักพอ ถ้าไม่รู้จักพอย่อมเป็นรากฐาน ให้หมดยางอาย ถึงกับกล้าทำทุจริตถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้เพื่อสนองความโลภของตน ความยินดีเฉพาะทรัพย์สิน ที่ตนแสวงหาได้ด้วยสุจริตควรเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ เมื่อปล่อยให้ความโลภ ครอบงำจนถึงถือเอาสิ่งของ ที่เจ้าของไม่ได้ให้ท่านจึงว่า เป็นการกระทำที่เศร้าหมองแปดเปื้อนสภาพของมนุษย์

กรรมกิเลสข้อที่ ๓ ประพฤติผิดในกาม ท่านสงเคราะห์ว่าเป็นกรรมกิเลสการกระทำที่เศร้าหมองนั้น ได้แก่ประพฤติตามเยี่ยงอย่างของสัตว์อื่น ที่ไม่รู้จักการเคารพต่อเชื้อสายวงศ์วารปล่อยให้ส่ำส่อน ซึ่งในหมู่มนุษย์ผู้มีใจสูง ย่อมถือเป็นสำคัญในเรื่องเชื้อสายวงศ์วาร ถึงกับถือ ผู้สืบต่อสายโลหิต ทั้งฝ่ายบิดามารดาว่าเป็นญาติพวกเดียวกัน เมื่อไม่เคารพ ยึดถือ เป็นหลักควรงดเว้นก็ชื่อว่า ก่อความเศร้าหมอง ให้เกิดแก่เชื้อสายไม่สะอาดหมดจด สมกับความเป็นมนุษย์ ท่านจึงยกขึ้นเป็นกรรมกิเลสการกระทำ ที่เสียหายเศร้าหมอง อีกประการหนึ่ง

กรรมกิเลสข้อที่ ๔ คือมุสาวาทพูดเท็จ ได้แก่การแสดงออกด้วยวาจาหรือแสดงกิริยาทางกาย เช่นเขียนหนังสือหรือพยักหน้าขยิบตาเป็นต้น ให้ผิดไปจากความจริง ทำให้ผู้ฟัง หลงเข้าใจ ไม่ถูกตรง ตามความจริง

กรรมกิเลส ๓ ข้อข้างต้น สงเคราะห์เข้าในฝ่ายกายกรรม คือการกระทำเนื่องด้วยกาย ส่วนข้อที่ ๔ นี้เป็นฝ่ายวจีกรรมคือการกระทำ เนื่องด้วยวาจา

คำพูดที่ท่านจัดว่า เป็นกรรมกิเลสด้วยนั้น ก็เพราะนำให้เกิดความเสียหายได้กว้างขวาง เนิ่นนานกรรมกิเลสฝ่ายกายกรรมย่อมปรากฏ อยู่เพียงชั่วชีวิตหนึ่งเท่านั้น ส่วนกรรมกิเลสฝ่ายวาจาย่อมปรากฏได้ยืนยาว กว้างขวาง ด้วยการสดับตรับฟังและจดจำนำมาบอกกล่าวตลอดเวลาเนิ่นนาน ดังคำสอนของนักปราชญ์จะมีผู้จดจำ นำมาแนะนำสั่งสอน อยู่เนิ่นนานได้ ผิดกว่ากิริยาท่าทางของท่านที่ดับสูญไปตามร่างกายฉะนั้น

วาจาคำพูดเป็นน้ำเสียง แสดงออกของใจ ถ้าปากกับใจตรงกันคือคิดอย่างใดพูดอย่างนั้น ตามความเป็นจริง อย่างนี้ เป็นลักษณะของมนุษย์ที่มีอัธยาศัยสมกับร่างกายของมนุษย์ แต่ถ้าปากกับใจไม่ตรงกัน คิดอย่างหนึ่งพูดไปอย่างหนึ่ง หรือกลับผิดเป็นถูกกลับถูกเป็นผิด อย่างนี้ถือว่าก่อความเศร้าหมองเสียหายด้วยวาจาคำพูดไม่สมกับร่างของมนุษย์ ท่านจึงจัดเป็นกรรมกิเลสการกระทำ ความเศร้าหมอง ด้วยวาจาเป็นประการสุดท้าย

กรรมกิเลสทั้ง ๔ นี้ ท่านจัดให้เป็นประเภทนิจศีล คือความสำรวมกายวาจาให้อยู่ในระเบียบที่ดีงามโดยเพิ่ม เว้นการ ดื่มสุราเมรัยอีกข้อ ๑ รวมเป็นนิจศีล ๕ ข้อซึ่งเป็นที่ซึมซาบ ในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วไปแล้ว

การที่พระพุทธองค์ ทรงชี้แจงข้อธรรมะคือ กรรมกิเลส แก่สิงคาลมาณพเช่นนี้ นำให้สันนิษฐานว่า คำสอนของพระองค์มิได้ลึกซึ้ง ยากแก่การปฏิบัติตาม อย่างไรเลย ล้วนเป็นคำสอน ถึงระเบียบของชีวิต ที่ดีงาม ตามธรรมดานี่เอง ยิ่งพิจารณา ถึงผู้รับคำสอนยังเป็นเด็กหนุ่มด้วยแล้ว ก็ยิ่งเห็นได้ว่าทรงสอนเพื่อให้บุคคลทั่วไปทั้งชายหญิงนับแต่หนุ่มสาวขึ้นไป ควรจะได้ระมัดระวังกายกรรมวจีกรรม ของแต่ละบุคคลให้ผ่องใสหมดจดสมกับความเป็นมนุษย์

ตัวกันโดยแท้ และไม่ต้องขยขวันพระวันโกน เพราะบุคคลที่มีใจเหี้ยมโหดดุร้าย ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ขาดเมตตากรุณา ชอบฉกลักคดโกง หลอกลวง ปล้นสดมภ์เขาเป็นนิสัย มักมากในกาม พูดวาจาไม่มีสัตย์จริงเชื่อถ้อยฟังคำไม่ได้ ตลบตะแลงเป็นอาจิณอย่างนี้ ยังจะมีใครชอบพอเคารพนับถือที่ไหนบ้าง คงมีแต่จงเกลียดจงชังไม่ต้องการเข้าใกล้คบค้าสมาคม ด้วยเกรงจะนำความเศร้าหมองมาแปดเปื้อนเท่านั้น

จึงสมควร ที่ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะประจำชีวิต จะพึงใช้สติปัญญา พิจารณาตรวจตรากรรมกิเลส ที่ปรากฏอยู่กับผู้อื่นตลอดทั้งที่ประจำอยู่กับอัธยาศัยของตนเอง อย่าได้เข้าใกล้คบหา ผู้มีกรรมกิเลสเป็นอาจิณเพราะเข้าลักษณะคนพาลเป็นอัปปมงคล และก็อย่าหลง หมกซ่อนกรรมกิเลสของตนไว้ ตบตาผู้อื่นอีกด้วย จะได้ชื่อว่าบูชาพระพุทธองค์ด้วยปฏิบัติบูชาสมลักษณะพุทธสาวกโดยแท้

ลำดับต่อไป พระสงฆ์จะได้สาธยายบาลี แห่งสิงคาลกสูตร เฉพาะตอนกรรมกิเลสตามแบบมคธ เพิ่มพูนศรัทธาปสาทะแก่ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ จะได้เบาบางห่างหาย จากกรรมกิเลสเครื่องเศร้าหมองกายวาจาใจ ตามกำลังสามารถ ณ กาลบัดนี้

๒. อคติ ๔

วันพระที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๒

ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต

เมื่อวันพระที่ ๓๐ พฤษภาคม ตรงกับวันวิสาขะบูชาปรากฏว่าท่านพุทธศาสนิกชนทั่วไป ตลอดถึงเยาวชน ต่างสนใจรวมในพิธีอันถือว่าเป็นอุดมมงคลดิถีพิเศษ เป็นที่ครึกครื้นตามอารามต่าง ๆ นับว่าทุกท่านได้แสดงออกจากน้ำใจที่เลื่อมใสศรัทธามั่นคงต่อองค์สมเด็จพระบรมศาสดาอย่างน่าสรรเสริญมาก วันพระนี้ถึงดิถีพิเศษที่สืบเนื่องมาจากวันวิสาขะคือคล้ายวันถวายเพลิงพระพุทธสรีระเวียนมาบรรจบอีกวาระหนึ่ง ย่อมชวนให้ผู้เคารพนับถือในพระพุทธองค์ได้ถวายสักการะบูชาระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นพิเศษ และได้อบรมอัธยาศัยให้มั่นคงตามสวากขาตธรรมยิ่งขึ้นเป็นปฏิบัติบูชา

อันที่จริงพระเพลิงที่ทำลายพระพุทธสรีระให้มอดไหม้นั้น แม้เวลาจะล่วงเลยมาตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษมาแล้วก็ตาม ก็คงรักษาคุณภาพด้วยการทำลายเชื้อไม่เลือกว่าชนิดไรให้มอดไหม้เป็นเถ้าถ่านอย่างเดียวกันทั้งหมด เช่นเดียวกับฉันทาคติโทสาคติโมหาคติ และภยาคติ ยังคงเป็นบาปความลำเอียงให้เสื่อมยศสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยยังคงสามารถครอบงำผู้ตกอยู่ในอำนาจไม่เลือกชาติชั้นวรรณะให้คงเป็นคนบาปเสื่อมลาภยศเสมอเท่าเทียมกันไม่เปลี่ยนแปลง

อคติทั้ง ๔ ประการนี้ พระบรมศาสดาได้นำมาชี้แจงแก่สิงคาลมาณพ สืบต่อจากเรื่องกรรมกิเลสที่ได้บรรยายเนื้อความแล้วเมื่อเดือนก่อน ในวันพระนี้จึงจะบรรยายเรื่องอคติซึ่งยังก่อให้เกิดบาปในปัจจุบันได้เหมือนครั้งอดีต ประดับสติปัญญาสืบต่อไป

ใจความตามบทบาลีที่พระพุทธองค์ทรงชี้แจงนั้นมีว่า อริยสาวกย่อมไม่ทำกรรม อันเป็นบาป ด้วยสถาน ๔ อย่าง คนที่ถึงฉันทาคติถึงโทสาคติถึงโมหาคติถึงภยาคติ ย่อมทำกรรม อันเป็นบาปได้

ดูกรคหบดีบุตร เมื่อใดแลอริยสาวกไม่ถึงฉันทาคติ ไม่ถึงโทสาคติไม่ถึงโมหาคติไม่ถึงภยาคติ อริยสาวกย่อมไม่ทำกรรม อันเป็นบาป ด้วยสถาน ๔ เหล่านี้ (แล้วตรัสรวมความว่า) ผู้ใดประพฤติล่วงธรรม เพราะความพอใจ (ฉันทาคติ) เพราะความโกรธเคือง (โทสาคติ) เพราะความกลัว (ภยาคติ) เพราะความหลง (โมหาคติ) ยศของผู้นั้นย่อมเสื่อมถอย เหมือนพระจันทร์ในข้างแรม. ผู้ใดไม่ประพฤติล่วงธรรม (ทั้ง ๔ นี้) ยศของผู้นั้นย่อมเจริญ เหมือนพระจันทร์ในข้างแรม หมดใจความที่ตรัสถึงอคติ ๔ เพียงนี้.

คำว่า อคติเป็นภาษาบาลี แปลตามรูปว่าไปคดหรือคดไปคดมา เมื่อนำมาใช้เป็นอาการของบุคคลได้แก่ความลำเอียง ดังที่ท่านยกมาไว้ในหนังสือนวโกวาทในหัวข้อว่าอคติ ๔

๑. ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เรียกฉันทาคติ.

๒ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกโทสาคติ.

๓. ลำเอียงเพราะเขลา โมหาคติ.

๔. ลำเอียงเพราะกลัว เรียกภยาคติ.

ท่านกำชับไว้ตอนท้ายว่าอคติ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประพฤติ.

เป็นอันแสดงว่าความลำเอียงหรืออคติทั้ง ๔ ประการ เฉพาะประการใดประการหนึ่งก็ตาม นับเป็นบาปฝ่ายชั่ว ไม่สมควรที่บุคคลทั้งหลายจะนิยมประพฤติตาม เป็นฝ่ายควรละเว้น นับเนื่องอยู่ในพระพุทธโอวาทข้อว่าเว้นจากทุจริตคือประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ

คำว่าลำเอียงหมายความว่า เข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่วางตัวเป็นกลาง ทำให้เสียหลักความซื่อตรงหรือเสียความยุติธรรม

เหตุที่นำให้มีน้ำใจเขนเอียงเข้ากับฝ่ายนั้นฝ่ายนี้ ตามในอคติได้แก่ความรักความโกรธความเขลาความกลัว เพราะเมื่อไม่เพ่งความซื่อตรงยุติธรรมเป็นใหญ่แล้ว ยอมให้อคติเหล่านี้แต่ละประการ หมุนเวียนเปลี่ยนผัดเข้ายอมใจจนมัวเมาไปตามลักษณะอคตินั้นๆ ความเที่ยงธรรมซื่อสัตย์ก็เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะน้ำใจกำลังโอนเอนด้วยอำนาจความรักบ้างความชังบ้างความเขลาบ้างความกลัวบ้างครอบคลุม ตามหลักธรรมก็ถือว่าเป็นกิเลสแต่ละประการที่ทำใจให้เศร้าหมองควรกำจัดปัดเป่า งดเว้น ให้ห่างไกลจากสันดาน

ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่กันนั้น แสดงอาการให้มุ่งถึงความรักใคร่เคารพนับถือ ตามฐานะญาติหรือมิตรสหายเป็นใหญ่ เรื่องจะผิดหรือถูกสมควรหรือไม่สมควรไม่ต้องคำนึงถึง ดำเนินการบังคับบัญชาสั่งงานไปตามอำนาจความรักใคร่เคารพนับถือทันที การบังคับบัญชาสั่งงานไปนั้นจะถูกก็ตาม หรือผิดก็ตาม ชื่อว่ามีคติลำเอียง เพราะความรักใคร่กันได้ทั้งนั้น เป็นความเสียหายที่ไม่ยึดหลักยุติธรรม

ตัวอย่างในข้อนี้มีอยู่ดาดดื่นนับแต่ครอบครัวเป็นต้นไป

โทสาคติ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน ได้แก่อาศัยความเกลียดโกรธไม่ชอบหน้ามาเป็นพื้นฐานปฏิบัติงาน ทำนองผูกพยาบาทผู้ที่ตนเคยอาฆาตมาดร้ายไว้ มักลำเอียงส่งปฏิบัติงานที่ยากที่ลำบากกว่าพวกเพื่อนในกลุ่มเดียวกันเหมือนเป็นการแก้แค้น ตัวอย่างในเรื่องเช่นนี้ก็หาดูได้ง่าย

โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา ได้แก่ใช้ความโง่เขลาเบาปัญญาไม่สอบสวนพิจารณาให้รอบครอบถี่ถ้วน ปฏิบัติงานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์มักมากด้วยทิฏฐิมานะอวดตนทะนงตน ผลงานจึงมักผิดพลาดบกพร่อง หรือก่อความลำบากเดือดร้อนแก่ผู้อื่นได้โดยใช่เหตุ ตัวอย่างก็มีไม่น้อยเหมือนกัน

ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว ได้แก่ยึดถือความเกรงกลัวต่ออำนาจวาศนาของผู้อื่น หรือเกรงกลัวต่ออำนาจอันธพาล เกรงกลัวว่าตนจะไม่ได้รับสิ่งที่ตนต้องการ นำให้ปฏิบัติงานโอนเอนผิดไปจากความจริงความยุติธรรม อย่างเกรงกลัวอำนาจผู้ใหญ่จะตำหนิติเตียน การปฏิบัติงานของตนก็คอยปฏิบัติเป็นการประจบแรงเอาใจอยู่เสมอ ไม่คำนึงถึงความถูกความผิดเหมาะแก่ระเบียบหน้าที่หรือไม่เพียงไร ถืออย่างรู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดีเสียหมด

เหตุที่นำให้เกิดความลำเอียงนำให้ผักใฝ่เข้ากับฝ่ายนั้นฝ่ายนี้ไม่วางตนเป็นกลางตามฐานะ หน้าที่ตำแหน่งด้วยความเที่ยงตรงเป็นยุติธรรม ที่พระพุทธเจ้านำมาแสดงมี ๔ ประการเท่านี้ หากจะเห็นว่ามีประการอื่นอีก ผู้รักยุติธรรมรักความเที่ยงธรรมจะนำมาคอยงดเว้นละเลิกเสียด้วย ก็ยิ่งจะเจริญด้วยยศเหมือนพระจันทร์ข้างขึ้นที่คอยเปล่งรัศมีสว่างขึ้นทุกวันจนถึงเพ็ญสว่างเต็มดวงก็ได้

ในความลำเอียง หรือ อคติทั้ง ๔ ประการนี้ ลำเอียงเพราะรักลำเอียงเพราะไม่ชอบหรือโกรธลำเอียงเพราะกลัว ๓ ประการนี้ พอกำหนดพิจารณาสังเกตลักษณะได้ง่ายกว่าลำเอียงเพราะเขลา เพราะบันดาลนิสัยใจคอให้เอนเอียงชัดเจน ส่วนลำเอียงเพราะเขลา คือโมหาคตินั้น เป็นลักษณะคลุมเครือทำนองว่าพอเริ่มคิดจะลำเอียงก็เกิดลักษณะเป็นโมหาคติก่อนแล้ว ลงมือกระทำด้วยกำลังใจที่หนักอยู่ทางไหน ทางความรักทางความโกรธหรือความกลัว ก็เรียกชื่อตามลักษณะอาการว่าลำเอียงเพราะเหตุนั้น เพราะถึงอย่างไรลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้ ก็ล้วนอยู่ในฝ่ายบาปทุจริตที่พระพุทธองค์ตรัสห้ามไม่ให้ประพฤติทั้งสิ้น หากใครฝ่าฝืนขืนประพฤติทั้งในที่ลับที่แจ้ง หรือด้วยเล่ห์เหลี่ยมกลอุบายประการใดก็ตาม ล้วนแต่เป็นเครื่องตัดรอนยศของผู้นั้นเองให้เสื่อมสิ้นศักดิ์ศรีไปทีละน้อยเหมือนพระจันทร์ข้างแรมที่รัศมีจะค่อยลดลงตามลำดับวันจนมืดสนิทในที่สุด

ความลำเอียงมีผลเสียหายที่คอยทำลายล้างความเคารพนับถือไว้วางใจกันสามัคคีกลมเกลียวกัน ให้เกิดความกระด้างกระเดื่องหมดความยำเกรงต่างอยู่ด้วยความหวาดระแวงภัยในสังคมนั้น ๆ ชวนให้ถือพวกถือคณะคิดชิงดีชิงเด่นเพื่อตัดรอนกัน ทั้งนี้เพราะอคติทั้ง ๔ นั้นอาจรวมเรียกได้ว่าเป็นนิสัยของบุคคลที่เห็นแก่ตัวจัดเป็นอัตตาธิปไตยโดยแท้ เพราะวิสัยบุคคลผู้เห็นแก่ตัวจัด ย่อมมุ่งหวังแต่ประโยชน์ตัวเองเป็นที่ตั้ง จะตัดรอนประโยชน์บุคคลอื่นอย่างไรบ้างหรือไม่ การกระทำของตนจะเหมาะสมฐานะหน้าที่ของตนอย่างไรหรือไม่ ย่อมไม่คำนึงถึง เพ่งเล็งแต่ประโยชน์เพื่อตนเป็นใหญ่เสมอไป ยอมตกอยู่ในอำนาจของอคติให้ลำเอียงเข้าข้างตน ด้วยความรักบ้างความโกรธบ้าง ความกลัวบ้างความหลงบ้างครอบงำปิดบังสติปัญญาอย่างไม่ลืมหูลืมตา หมู่คณะนับแต่ครอบครัว

ขึ้นไปถ้านิยมให้อคติครอบงำ นิสัยบุคคลในครอบครัวแม้เพียงคนเดียวย่อมจะพากันหมดความผาสุกสำราญใจ ยิ่งมากด้วยกันยิ่งเดือดร้อนเป็นทวีคูณ

อคติที่บรรยายนี้มุ่งถึง ที่เกี่ยวข้อง กับบุคคลอื่นอาจทำให้เขา เสียประโยชน์ที่ควรจะมีควรจะได้รับ ถึงแม้ว่า ยังไม่ถึงกับตัดรอนผู้อื่นก็ตาม เพียงเกิดประจำอัธยาศัยบุคคลอยู่ ก็ย่อมชักพา ให้มุ่งลาภ มุ่งผลประโยชน์ แก่ตนในทางที่ผิดศีลธรรมผิดตำแหน่งหน้าที่ฐานะ ด้วยเห็นผิดเป็นชอบชวนให้เกิดทะนงหลงใหล ในวาศนาบารมีจนกล้าย่ำยีระเบียบแบบแผนประเพณีตลอดศีลธรรม เพราะอคติเหล่านี้มีมูลรากมาจาก โลภ โกรธ หลง นั่นเอง

เมื่อท่านแสดงอคติทั้ง ๔ ประการนี้ ว่าเป็นโทษเป็นบาปนำให้เสื่อมยศเปรียบเหมือนพระจันทร์ข้างแรมมีแต่รัศมี ลดน้อยลงทุกวัน ก็ควรที่พุทธศาสนิกชนผู้หวังความเจริญในยศ จะพิจารณา ตรวจตรา อัธยาศัยของแต่ละท่านว่า ยังมีอคติประการไรสิงสู่อยู่บ้าง ตามปกติเมื่อยังไม่มีเหตุการณ์ เรื่องราวอะไรมาเกี่ยวข้อง อาจชวนให้หลงว่า อัธยาศัยของตน ผุดผ่องจากอคติ แต่ครั้นมีเหตุการณ์ เรื่องราว เกิดขึ้นกับตนเองหรือพวกพ้องญาติมิตร ตอนนี้แลจะเห็นหน้าอคติว่า มีอยู่มากน้อยเพียงไร และที่สามารถ เห็นหน้าอคติได้นั้น ต้องเห็นด้วยความยุติธรรม เที่ยงตรง ตามหลักธรรมแท้ ๆ หาไม่จะเป็นการนำอคติดูอคติ ย่อมไม่พบอคติตัวจริงได้เลย

การหมั่นพิจารณา ถึงอกเขาอกเราอยู่เสมอว่า เรารักความซื่อสัตย์ยุติธรรมฉันใด เขาอื่นย่อมรัก ความซื่อสัตย์ยุติธรรมฉันนั้น พยายามอบรมเมตตาปรารถนาความสุขจำเริญแก่เขาอื่น และกรุณา คอยช่วยเหลือเขาอื่นที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก ลำบากเดือดร้อน ด้วยความสงสารจนประจำนิสัย ก็อาจ

บันเทา เบาคลาย อคติ ที่มีประจำ ให้ลดน้อย ที่จะเกิดใหม่ ก็พลอยห่างหายแม้ยังไม่หมด จากอัธยาศัย โดยสิ้นเชิง ก็ยังดีกว่า ช่วยซุกซ่อนไว้ หรือส่งเสริม ให้กว้างขวางต่างจะได้ชื่อว่า อบรมบ่มนิสัย เพื่อเหตุแห่งความเจริญยศ ให้เจริญตามอายุ ที่ผ่านไป ทุกเวลานาที

อนึ่งคำว่ายศนี้ได้แก่ความยกย่องนับถือ มีได้จากความเป็นใหญ่ ด้วยชาติตระกูลด้วยอายุ และคุณความดี เรียกว่า อิศริยยศ ๑ จากความสรรเสริญยกย่องเรียกว่าเกียรติยศ ๑ และจากมีผู้ห้อมล้อม ติดตามช่วยเหลือมาก เรียกว่า ปริวารยศ ๑ ยศทั้ง ๓ ประการนี้ ตามหลักธรรม ท่านว่าย่อมเจริญรุ่งเรือง แก่ผู้ขยันหมั่นเพียร มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญแล้วจึงทำ สำรวมแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาท

ส่วนอคติทั้ง ๔ ประการ คือลำเอียงเพราะรักใคร่กันเรียกฉันทาคติ ๑ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกโทสาคติ ๑ ลำเอียงเพราะเขลาเรียกโมหาคติ ๑ ลำเอียงเพราะกลัวเรียกภยาคติ ๑ ท่านว่าเป็นบาป ที่ไม่ควรประพฤติ ใครยังหลง นิยมประพฤติอยู่ท่านเรียกว่าผู้ประพฤติล่วงธรรม ได้แก่ไม่เห็น เป็นคำสอน คำเตือน ที่สำคัญ จึงกล้าย้ายเพิกเฉยไม่นำพายศของผู้นั้น จะมีประการใดสูงต่ำยิ่งใหญ่ขั้นไหนก็ตาม ดูคล้ายกับจะถูกคำสาปของท่านว่าย่อมเสื่อมถอยให้ดูพระจันทร์ในวันข้างแรม มีแต่รัศมี จะลดน้อย ลงทุกวันเวลาจนกว่าจะมืดลับไปเป็นเครื่องเปรียบเทียบ

หากปรารถนาให้ยศ ยิ่งยง คงถาวร ตลอดกาลนานแล้ว ต้องไม่ประพฤติล่วงธรรม คืออคติทั้ง ๔ พยายามระวัง รักษาความเที่ยงตรงซื่อสัตย์ ยุติธรรม ไม่เป็นฝักฝ่ายแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพราะเหตุแห่งอคตินั้นแล้ว ยศดังกล่าว ย่อม

เป็นดั่ง คำอำนวยอวยพร มีแต่เจริญยิ่งขึ้น จนสุดวาสนาบารมี เช่นเดียวกับดวงจันทร์ ในวันข้างขึ้นรัศมีจะค่อยเจิดจ้า ขึ้นจนกว่าจะถึงเพ็ญเต็มดวงฉะนั้น

ลำดับต่อจากนี้ พระสงฆ์จะได้สาธยายบทบาลี แห่งสิงคาลกสูตร เฉพาะตอนอคติ ๔ เพิ่มพูนศรัทธาปสาทะ เพื่อเกิดอุสาหะ ในการที่จะดำรงยศของตน ๆ ให้เจริญยิ่งด้วยไม่ล่วงละเมิดในอคติความลำเอียงทั้ง ๔ ประการ ทุกวันคืน ณ กาลบัดนี้

๓. อบายมุข ข้อที่ ๑ ดื่มน้ำเมา

วันพระ ที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๒

ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต

เมื่อวันพระแรม ๘ ค่ำเดือน ๗ ตรงวันที่ ๗ มิถุนายน เป็นมงคลดิถีคล้ายวันถวายเพลิงพระพุทธสรีระ ได้ยกเรื่องของเพลิงที่เผาเชื้อทั่วไปให้มอดไหม้ได้ทั้งหมดแม้พระพุทธสรีระก็มอดไหม้ ชี้ชวนให้ท่านพุทธศาสนิกชนนำเยี่ยงอย่างของเพลิงมาเทียบเคียงกับอคติทั้ง ๔ คือรักโกรธหลงกลัว ที่ครอบงำอัธยาศัยของบุคคลใดแล้ว ยังคงรักษาสภาพที่สามารถนำบุคคลนั้นให้เสื่อมลาภถอยยศตั้งแต่สมัยพระพุทธองค์ตลอดมาถึงสมัยปัจจุบันก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และบรรยายโทษของอคติทั้ง ๔ ที่พระบรมศาสดาตรัสสอนสิงคาลมาณพให้รับทราบมาแล้วนั้น

วันพระนี้จะนำข้อธรรมที่ตรัสสอนสิงคาลมาณพข้อต่อลำดับมาบรรยายเฉลิมศรัทธาปสาทะสืบไป ข้อธรรมนั้นมีชื่อเรียกว่าอบายมุข ในหนังสือนวโกวาทแปลว่าเหตุแห่งความฉิบหาย มีจำนวน ๖ อย่างคือ ๑ ดื่มน้ำเมา ๒ เที่ยวกลางคืน ๓. เที่ยวดูการเล่น ๔. เล่นการพนัน ๕. คบคนชั่วเป็นมิตร ๖. เกียจคร้านทำการงาน

ในการบรรยายเรื่องอบายมุขทั้ง ๖ ข้อนี้จะบรรยายเพียงครั้งละข้อพร้อมทั้งโทษที่นำความฉิบหายมาแสดงด้วย เพื่อให้ได้เนื้อถ้อยกระทงความชัดเจนถี่ถ้วน เพราะอบายมุขเหล่านี้ยังคงสำแดงฤทธิ์ เผารนนิสัยบุคคล ให้ย่อยยับอัปภาคย์สืบต่อมามิได้จืดจางเลย พึงทราบใจความตามสำนวนบาลีแห่งสิงคาลกสูตรเฉพาะเรื่องอบายมุขข้อที่ ๑ คือดื่มน้ำเมา พร้อมทั้งโทษ ๖ ประการประดับสติปัญญาก่อนดังนี้

อริยสาวก ไม่เสพเหตุ เครื่องฉิบหาย แห่งโภคสมบัติ ๖ อย่าง อย่างไร ดูก่อนคหบดีบุตร ความประกอบการดื่มน้ำเมา คือเหล้าและน้ำดอง อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาทเนือง ๆ เป็นเหตุฉิบหายแห่งโภคทรัพย์อย่าง ๑

ความประกอบ การเที่ยวเล่นในตรอกมืด ในกาลผิดเวลาเนือง ๆ เป็นเครื่องฉิบหายแห่งโภคสมบัติ อย่าง ๑

ความเที่ยวดูการเล่น เป็นเหตุเครื่องฉิบหายแห่งโภคทรัพย์ อย่างหนึ่ง

ความประกอบการเล่นพนัน อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเนือง ๆ เป็นเหตุเครื่องฉิบหายแห่งโภคทรัพย์อย่าง ๑

ความคบมิตรชั่วเนือง ๆ เป็นเหตุเครื่องฉิบหายแห่งโภคทรัพย์อย่าง ๑

ความประกอบ ความเป็นคนเกียจคร้านเนือง ๆ เป็นเหตุเครื่องฉิบหาย แห่งโภคทรัพย์ อย่าง ๑

ดูก่อนคหบดีบุตร เหล่านี้แลโทษ ๖ อย่างในความประกอบการดื่มน้ำเมา คือเหล้าและน้ำดอง อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาทเนือง ๆ

ความเสื่อมทรัพย์ อันผู้ดื่มเหล้า จักเห็นด้วยตาเอง ๑ เหล้านั้น เป็นเหตุนำความทะเลาะกันให้เจริญ ๑ เป็นบ่อเกิดแห่งโรคทั้งหลาย ๑ ยังความนินทาให้เกิด ๑ ให้เปิดอวัยวะที่ทำความอายให้กำเริบ ๑ บทที่ ๖ นั้นว่า ทำปัญญาให้ถอยกำลัง ๑

ดูก่อนคหบดีบุตร เหล่านี้แล โทษ ๖ อย่าง ในความประกอบการดื่มน้ำเมา คือเหล้าและน้ำดอง อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเนือง ๆ.

หมดใจความ ที่พระพุทธองค์ตรัส แก่สิงคาลมานพ ถึงเรื่อง อบายมุขคือเหตุแห่งความฉิบหายข้อที่ ๑ คือการดื่มน้ำเมาพร้อมด้วยโทษ ๖ อย่าง ตามบาลีแห่งสิงคาลกสูตรเพียงนี้

ลำดับต่อไปจะได้บรรยาย ขยายเนื้อ ความ ประดับ สติปัญญาเพิ่มพูนความประพฤติ ดีปฏิบัติชอบ ตาม หน้าที่ ของ พุทธศาสนิก ชน ผู้ ถวาย ปฏิบัติ บูชา เป็นสักการะอย่างสูงสุด เพราะว่าเมื่อมุ่งถวายแต่อามิสบูชาเท่านั้น คุณงามความดีจากพระธรรมคำสั่งสอน ย่อมจะไม่เกิดมั่นคงในอัธยาศัยถึงกับจะเป็นผลานิสงส์ส่งเสริมสุขประโยชน์แก่ผู้บูชา ได้บริบูรณ์ อัธยาศัยเดิมที่ เคยมัวเมาอยู่ด้วยอำนาจความโลภความโกรธความหลง ก็ยังคงปกคลุมอยู่ตามปกติ หา ได้เบาบางห่างหาย เพราะปฏิบัติ ตามพระธรรม คำสั่งสอนไม่ มีแต่จะทวีเพิ่มเติมเสริมต่อยิ่งขึ้น อัธยาศัย ของ ผู้หนัก อยู่ใน อามิสบูชา จึง มีอาการ กิริยา คล้าย กับ ผู้ขับ รถ ฝ่า ฝืนกฎจราจร ชอบฝ่าไฟแดงเสมอต้องถูกเจ้าหน้าที่ปรับไหมลงโทษอยู่บ่อย ๆ

อันที่จริงคำสอนของพระบรมศาสดา ถ้าพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตั้งใจบูชาด้วยการประพฤติตาม เว้นข้อที่ตรัสห้าม ประพฤติ ตามข้อที่ ตรัส แนะนำทั้งต่อหน้าและลับหลังทุกวันคืนแล้ว จะเห็น ได้ว่าพระธรรมนั้น เป็นเหมือนแผนที่ชี้ทางดำเนินของชีวิตอย่างประเสริฐสุด หากว่ายังมีความเชื่อความเลื่อมใสอ่อน ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนชั้นสูงชั้นละเอียดยังไม่ได้ ก็ไม่ควรเพิกเฉยข้อปฏิบัติชั้นต่ำที่เหมาะกับอัธยาศัยของตนเสีย ควรพยายามเก็บเล็กผสมน้อยปฏิบัติไปตามกำลังสติปัญญา

เพราะเห็นแล้วว่าพระธรรมคำสอนของพระองค์มีเหตุมีผล มิได้ตรัสสอนตามอำเภอใจ แต่ตรัสไว้ตามสภาพของลักษณะนั้นๆ สามารถนำผู้ปฏิบัติตามได้ให้ถึงสุขประโยชน์ตามสมควรแก่ความปฏิบัติได้จริง และมิได้ทรงสั่งสอนเพียงเพื่อประโยชน์แก่พระองค์เอง หากใครทำดีย่อมได้รับผลดีเอง ใครทำชั่วทำบาปย่อมได้รับทุกข์โทษเดือดร้อนใจด้วยตนเอง พระพุทธองค์มิได้มีส่วนรับผลนั้นด้วย เพราะพระพุทธองค์เป็นแต่ผู้ตรัสบอกชี้ทางชั่วทางบาปเพื่อให้ละ ชี้ทางบุญทางดีเพื่อให้ประพฤติบำเพ็ญ แต่ชาวเราผู้ประกาศตนเป็นพุทธศาสนิกชนทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต มักไม่มีศรัทธามั่นคงจริงจัง จึงยังคอยเลือกคำสอนที่ไม่ขัดกับความปรารถนาของตนขึ้นมาประพฤติเพียงบางครั้งบางสมัย ถ้าถึงคำสอนที่ขัดกับความปรารถนาของตนแล้วมักจะเพิกเฉยเลยละไม่นำพาประพฤติปฏิบัติตาม ชอบประพฤติไปตามความพอใจตน จึงเปรียบได้กับบุคคลผู้ชอบผ่าไฟแดงแล้วยังไม่เห็นความผิดของตนอีกกลับพาลว่าเจ้าหน้าที่กลั่นแกล้ง พุทธศาสนิกชนปานนี้แทนที่จะเป็นคุณแก่พระศาสนากลับจะต้องระมัดระวังยิ่งกว่าศัตรูภายนอกเสียอีก เพราะตรงตำราว่าเกลือเป็นหนอน

พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนเปิดเผยออกมาจากสติปัญญาของพระองค์ทั้งนั้น ใครได้ศึกษาเล่าเรียนได้มาก ก็เท่ากับได้อาศัยสติปัญญาของพระองค์มาเพิ่มเติมสติปัญญาตนเองให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นการเรียนลัดในเชิงใช้ชีวิตเหมาะสมกับความเป็นมนุษย์ เพราะคำสอนของพระองค์ล้วนมุ่งเพื่อสุขประโยชน์ทั้งแก่ตนผู้ปฏิบัติเองด้วย และเพื่อสุขประโยชน์แก่ผู้อื่นอีกด้วย ข้อนี้พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญมาแล้ว ที่เรียกว่าพระพุทธศาสนาก็คือคำสั่งสอนของพระองค์ พระพุทธศาสนานี้คือผลที่ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์ผู้อื่นโดยแท้ โดยใช้

เวลาในชีวิตของพระองค์ออกเที่ยวสั่งสอนอยู่ถึง ๔๕ ปี ส่วนประโยชน์เฉพาะพระองค์นั้นมีเวลาเพียง ๓๕ ปีเท่านั้น จึงน่าที่พุทธศาสนิกชนผู้ถวายความเคารพสักการะต่อพระองค์ในฐานะพระบรมศาสดา จะได้พร้อมใจกันงดเว้นในข้อที่พระองค์ตรัสห้ามอย่างกวดขันด้วยน้ำใจเชื่อถือมั่นคง และพยายามเคารพบูชาด้วยการอบรมบำเพ็ญตนตามข้อธรรมที่ตรัสว่าเป็นคุณความดีทั้งต่อหน้าและลับหลังทุกวันคืน จะได้ชื่อว่าบูชาพระรัตนตรัยด้วยปฏิบัติบูชาประพฤติดีปฏิบัติชอบอย่างยิ่ง เป็นการได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ตนเองด้วย ยังจะเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นตลอดลูกหลานนิยมประพฤติตามอีกด้วย สมสภาพแห่งพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิตโดยแท้

ด้วยเหตุผลตามบรรยายนี้จึงควรพิจารณาถึงอบายมุขเหตุแห่งความฉิบหายข้อที่ ๑ คือดื่มน้ำเมาว่าเป็นสาเหตุนำความฉิบหายเสื่อมเสียโภคทรัพย์สมจริงตามพระพุทธภาษิตอย่างไรสืบไป

น้ำเมานั้นรวมอยู่ในคำบาลีว่าสุราเมรัย มีอธิบายในวินัยมุขว่าน้ำอันมีรสหวานเจืออยู่ทุกอย่าง ที่เป็นเองเช่นน้ำตาลสดที่เขาปรุงขึ้นก็ตาม เมื่อล่วงเวลาแล้วรสหวานนั้นกลายเป็นรสเมาแรงหรืออ่อน ตามรสหวานที่เจืออยู่มากหรือน้อย นี้เรียกว่าเมรัยเป็นของที่เขาทำด้วยหมักหรือดอง เมรัยนั้นเขากลั่นสกดเอาน้ำออกเพื่อให้รสเมาแรงขึ้นตามแต่จะกำหนดว่าเท่าไรเป็นพอดี นี้เรียกว่าสุรารวมทั้ง ๒ อย่างนั้นเรียกมัชชะแปลว่าน้ำยังผู้ดื่มแล้ว ให้เมา

ฤทธิ์เมาของสุราเมรัยนั้นย่อมปกคลุมหุ้มห่อ สติสัมปชัญญะให้ลดน้อยท่านจึงเรียกว่าเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คนเราตามธรรมดาแม้จะมีสติสัมปชัญญะประจำตัวอยู่ด้วยกันก็จริง แต่มักมีประมาณน้อยอยู่แล้ว ยิ่งมีฤทธิ์

เมาจากสุราเมรัยที่ดื่มเข้าไปช่วยปกคลุมสติสัมปชัญญะ อีกส่วนหนึ่งสติสัมปชัญญะที่น้อยอยู่แล้วก็เลยเสื่อมสูญหมดสิ้น จึงกลายเป็นผู้กล้าสามารถกระทำความผิด ชั่วช้าทารุณได้อย่างเต็มที่ เพราะปราศจากความสำนึกผิดชอบชั่วดีได้ตามที่ควร สุราเมรัยบรรจุอยู่ในขวดยิ่งมีรสเมา มากดีกรีเพียงใด ยิ่งมีราคาสูงเพียงนั้น แต่เมื่อบรรจุอยู่ในกระเพาะคน ยิ่งมากยิ่งมีแต่ความหยาบช้าสามานย์เลวทรามอย่างไม่มีที่เปรียบ

สุราเมรัยมิใช่เป็นอาหารจำเป็นสำหรับดื่ม เพื่อบำรุงรักษาชีวิต มีแต่จะนำทุกข์โทษนานาประการมาสู่ผู้ดื่มโดยส่วนเดียว จะอ้างว่าเพื่อดับทุกข์ร้อนที่เกิดมาก็ชื่อว่าอ้างผิด หรือเป็นข้ออ้าง สำหรับผู้ตกเป็นทาษของสุราเมรัยแล้วเท่านั้น เพราะแม้จะดับทุกข์ร้อนที่เกิดขึ้นได้ก็เพียงขณะ ฤทธิ์เมายังแผ่สร้านอยู่ พอฤทธิ์เมาสร่าง ทุกข์ร้อนเก่าก็คงอยู่เท่าเดิม มิหนำอาจนำทุกข์ร้อนใหม่ที่เกิดขึ้นในวงเหล้า หรือเลยติดการดื่มเหล้า เพิ่มทุกข์ร้อนอีกก็ได้ หรืออ้างว่าเพื่อแสดงความยินดีต่อลาภยศเกียรติคุณด้วยร่วมดื่มสุราเมรัย เป็นการฉลอง ถ้าคิดดูว่าลาภยศเกียรติคุณนั้น บังเกิดขึ้นเพราะคุณงามความดี จะนำสุราเมรัยซึ่งมีฤทธิ์คอยล้างความดี ล้างสติสัมปชัญญะให้ลดน้อยลงไป แทนที่จะเป็นการแสดงความยินดีส่งเสริมให้กระทำความดียิ่ง ๆ ขึ้น กลับจะเป็นการช่วยกันทำลายล้างความดีงามให้เสื่อมสิ้นก็ได้ ยิ่งอ้างว่าสุราเมรัยเชื่อมสามัคคีดีนัก ก็ได้แก่สามัคคีของคณะขี้เมาที่ร่วมวงกัน จนไม่รู้ว่าใครเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยกอดคอเป็นเกลอกันเพียงในวงเหล้าเท่านั้น สร่างฤทธิ์เมาแล้วแทบจะไม่อยากดูหน้าซึ่งกันและกัน ก็หาได้ไม่ยากเลย ข้ออ้างเหล่านี้ต้องนับว่าเกิดจากการแก้ตัวของนักดื่มโดยแท้ เพราะโดยใจจริงที่ยังไม่มีฤทธิ์สุราเมรัย อยู่ใน

กระเพาะ ก็สำนึกอยู่แล้วว่าไม่มีคุณมีแต่โทษ แต่อาศัยความเคยชินที่ตกเป็นทาษของน้ำเมา ก็ต้องหาเลศอ้างเพื่อให้ได้ดื่มอีกตามเคย และก็มักใส่ไคล้ว่าเพื่อนเขาชวนเพื่อนเขาเลี้ยง ที่สุดก็เพื่อตนเองทั้งนั้น

โทษของการดื่มสุราเมรัยหรือเรียกรู้กันทั่วไปว่า เหล้าตามบรรยายมานี้เพียงส่วนรวม ๆ ถ้าจะกระจายให้ละเอียดแล้ว ก็ขอยืนยันโทษของการดื่มเหล้าตามที่พระพุทธเจ้าตรัสชี้แจงไว้ ๖ ข้อนั้น ว่าถูกต้องเป็นจริงด้วยประการทั้งปวง ถึงแม้จะตรัสสอนไว้เมื่อ ๒๕๐๐ ปีเศษแล้วก็ตาม โทษเหล่านั้นก็ยังไม่มีใครลบล้างได้ ยังคงเป็นคำสอนที่เหมาะสมแก่กาละเทศะ ตลอดมาตราบเท่าปัจจุบันดังจะบรรยายต่อไปนี้

โทษในการดื่มน้ำเมาทุกชนิด ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มี ๖ สถานคือ

๑. เสียทรัพย์ ได้แก่ต้องเพิ่มรายจ่ายซื้อหามาดื่มโดยไม่จำเป็น ตลอดโภคทรัพย์ตกเรี่ยเสียหายในยามเมา แทนที่จะใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและครอบครัวในทางที่ชอบ กลับจับจ่ายในทางสุรุ่ยสุร่ายเพียงเพื่อตามใจตนเองในทางผิดไปเปล่าๆ

๒. ก่อการทะเลาะวิวาท ได้แก่เมื่อสติสัมปชัญญะถูกหุ้มห่อด้วยฤทธิ์เมาแล้ว ย่อมชวนให้เห็นกิริยาอาการของผู้ร่วมวงหรือผู้อื่น ผิดหู ขวางตาไปหมดจึงมักเกณฑ์ให้ผู้อื่นต้องทำตามประสงค์ของตน ครั้นมีผู้ขัดขวางก็เกิดทะเลาะวิวาทได้ง่ายแม้เพียงสาเหตุเล็กๆ น้อยๆ

๓. เกิดโรค ได้แก่น้ำเมาเข้าไปเผารนอวัยวะภายในให้เกิดวิปริตต่าง ๆ ตามปกติโรคภัยไข้เจ็บก็มักมีประจำอยู่แล้ว เมื่อดื่มน้ำเมาซึ่งเป็นธาตุร้อนบ่อยเข้า อวัยวะภายในย่อมพิการเช่นตับแข็งเป็นต้น เหมือนเที่ยวแสวงหาโรคมาใส่ตนเองโดยแท้

๔. ต้องติเตียน ข้อนี้ไม่ต้องรอรับคำติเตียนจากคนภายนอก คนภายในมีภรรยาสามีลูกหลาน ก็ต้องบ่นอิดหนาระอาใจในความสิ้นเปลืองเงินทองบ้าง เที่ยวหาเรื่องทะเลาะเบาะแว้งไม่เลือกหน้าบ้าง จนขาดความเคารพนับถือ แม้เด็กก็อาจหมิ่นแคลนได้

๕. ไม่รู้จักอาย กิริยาอาการอย่างไรที่สุภาพชนระมัดระวังเกรงเสียศักดิ์ศรีเกียรติยศ ผู้ตกอยู่ในอำนาจสุราเมรัยแล้วย่อมไม่มีความระมัดระวังเลย กล้ากระทำได้แทบทุกอย่าง ทำนองหมดยางอาย ตลอดถึงการประหัสประหารผู้อื่นสัตว์อื่นอย่างเหี้ยมโหดดุร้าย

๖. ทอนกำลังปัญญา ข้อนี้เมื่อยังมีอายุปูนปฐมวัยมัชฌิมวัย ร่างกายยังแข็งแรง ก็ยังปกปิดความเสื่อมของสติปัญญาความคิดอ่านอยู่ได้ แต่พออายุถึงปูนปัจฉิมวัยร่างกายอ่อนแอ ความเสื่อมของสติปัญญาย่อมแสดงออกอย่างเปิดเผยรุนแรง ถึงให้มีสติวิปลาสถึงบ้ากว่าบอกได้ ไม่เหมือนปกติชนทั้งหลาย

ในโทษทั้ง ๖ สถานที่พระบรมศาสดาแสดงนี้ แต่ละข้อก็ล้วนไม่มีใครพึงปรารถนา ยิ่งรวมทั้งหมด ๖ ข้อแล้ว ผู้ลำนึกถึงชีวิตตนโดยชอบจะไม่มีใครเสี่ยงชีวิตในทางนี้เลย ด้วยมีแต่ส่วนเสียหายเริ่มแต่เสียทรัพย์เสียชื่อว่าเป็นอันธพาล เสียสุขภาพของร่างกายเสียเกียรติยศด้วยน้ำมือตนเอง โทษเหล่านี้ยังไม่มีทางลดหย่อนผ่อนคลายตราบเท่าถึงปัจจุบัน มีแต่จะแผ่อำนาจครอบงำบุคคลตลอดถึงเยาวชนผู้ขาดสติสัมปชัญญะ ให้ตกอยู่ในอำนาจกว้างขวางยิ่งขึ้นสืบไป สมควรที่พุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต จะยึดถือการปฏิบัติของสิงคาลมาณพเป็นตัวอย่างบำเพ็ญตาม พระพุทธศาสนาจะได้รุ่งเรืองมั่นคงถาวรประจำอยู่ในอัธยาศัยตลอดกาลนาน

ลำดับนี้พระสงฆ์จะได้สาธยายบทบาลีแห่งสิงคาลกสูตรเฉพาะตอนอบายมุขข้อที่ ๑ ดื่มน้ำเมา พร้อมด้วยโทษอีก ๖ สถานตามแบบมคธ เป็นการย้ำถึงเหตุของความฉิบหายแห่งโภคทรัพย์ ด้วยการดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ณ กาละบัดนี้.

๔. อบายมุข ข้อที่ ๒ เที่ยวกลางคืน

วันพระที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๑๒

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต

พิธีอธิษฐานอยู่จำพรรษาของพระภิกษุ ผ่านมาครบ ๘ วันแล้ว ชีวิตของท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ชื่อว่าย่อมมีชีวิตได้ผ่านพิธีอธิษฐานอยู่จำพรรษามาด้วยกันทั้งนั้นทุกครั้งผู้มีอายุมาก ย่อมได้ผ่านมามาก ผู้มีอายุน้อยย่อมได้ผ่านมาน้อย เพราะพิธีอธิษฐานอยู่จำพรรษานี้ ตามปรกติต้องเริ่มต้นในฤดูฝนทุกปี พระภิกษุต้องอยู่จำพรรษาในฤดูฝนทุกปีเช่นเดียวกับชาวนาทำนาตามปรกติในฤดูฝนทุกปีเหมือนกัน ผู้มิใช่ชาวนาที่ต้องคอยพึ่งน้ำฝนสำหรับไถหว่านปักดำข้าวกล้า ย่อมมิใคร่สำนึกคุณค่าของน้ำฝนเพียงไรนัก นอกจากพอใจว่าอากาศลดความร้อนลง ทำความชุ่มชื้นบ้างเท่านั้น เหมือนกับในฤดูอธิษฐานอยู่จำพรรษาของพระภิกษุ ไม่เป็นที่สนใจของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเพียงไรนัก เพราะถือว่ามิใช่หน้าที่ก็สมควรโดยปริยายหนึ่ง แต่เมื่อพิจารณาถึงจุดประสงค์ของการอธิษฐานอยู่จำพรรษาว่าเป็นการหยุดพักของภิกษุในฤดูที่การจราจรลำบาก และหาเวลาฝึกฝนอบรมศึกษาธรรมวินัยเพิ่มเติม ตระเตรียมให้พร้อมไว้ เพื่อจาริกอบรมสั่งสอนประชาชนในฤดูออกพรรษาท้ายฤดูฝนต่อไปเช่นนี้ จึงเป็นนัยประการหนึ่งที่ชักจูงพุทธศาสนิกชนให้ดำเนินตาม จะได้ทรงคุณธรรมสมความเป็นอุบาสกอุบาสิกาผู้ดำเนินชีวิตตามแนวพระธรรมมั่นคงยิ่งขึ้นตามจำนวนอายุ เพราะเหตุนี้ ในฤดูอยู่จำพรรษาของพระภิกษุ จึงเป็นฤดู

บำเพ็ญกุศล มีการบริจาคทาน รักษาศีล ฟังธรรม อบรมอัธยาศัยให้เจริญตามแนวธรรมคำสั่งสอนเคร่งครัดมั่นคงยิ่งขึ้นกว่าในฤดูอื่น ทำนองดำเนินตามการอยู่จำพรรษาของพระภิกษุโดยปริยาย ก็นับว่าเป็นกุศลเจตนาที่นักปราชญ์พึงสรรเสริญ แต่น่าจะใคร่ครวญให้ละเอียดอีกสักหน่อยว่าตลอดเวลาทั้งนอกพรรษาในพรรษา ความเป็นพุทธศาสนิกชน คือผู้นับถือต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ยังคงประจำจิตใจของท่านพุทธศาสนิกชนเสมออยู่แล้ว ไฉนจะคอยปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างพระภิกษุเฉพาะแต่ในพิธีการของฤดูเข้าพรรษา นอกพรรษาก็ยังเป็นพุทธศาสนิกชนเช่นเดิม ควรต้องมีหน้าที่อบรมอัธยาศัยตามหลักธรรมะตลอดไปเช่นเดียวกับพระภิกษุต้องประพฤติตามหลักธรรมวินัยอยู่เป็นปรกติ ตลอดเวลาดำรงเพศบรรพชิต มิจำกัดเวลาแรมคืนที่อื่นเฉพาะเพียงในพรรษาเท่านั้น เหตุนี้การปฏิบัติตนตามคำสอนของพระบรมศาสดาจึงไม่ควรเห็นว่า ปฏิบัติได้เคร่งครัดเฉพาะในฤดูอธิษฐานอยู่จำพรรษา จะกลายเป็นพุทธศาสนิกชนตามฤดูกาลเหมือนมะม่วง ลำไยไป เพราะผลแห่งการปฏิบัติตนตามพระธรรมท่านก็แสดงไว้ว่าเป็นอกาลิโก ไม่จำกัดกาลเวลาอยู่แล้ว.

เพื่ออนุโลมตามความนิยมบำเพ็ญกุศลให้ยิ่งขึ้นในฤดูอธิษฐานอยู่จำพรรษา และอบรมสติปัญญาในการปฏิบัติตนตามพระธรรมให้สืบต่อกันจนถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่อีก จึงได้นำข้อคำสอนของพระบรมศาสดา ที่ปรากฏในสิงคาลกสูตร ซึ่งมีเรื่องกรรมกิเลศ อคติ และอบายมุขบางข้อมาบรรยายประดับสติปัญญามาแล้วตามลำดับ เฉพาะเรื่องอบายมุข ซึ่งมี ๖ ข้อ ได้นำข้อที่ ๑ คือดื่มน้ำเมา บรรยายจบเมื่อเดือนก่อน ถึงแรม ๘ ค่ำ เดือน ๘ นี้ จึงบรรยายเรื่องอบายมุขข้อที่ ๒ คือ เที่ยวกลางคืนสืบไป

ใจความของอบายมุข เรื่องเที่ยวกลางคืน ตามสำนวนบาลี มีดังนี้ "ดูก่อนคหบดีบุตร เหล่านี้แล โทษ ๖ อย่างในความประกอบการเที่ยวเล่นในตรอกมืด ในกาลผิดเวลาเนือง ๆ แม้ตัวของผู้เที่ยวกลางคืนนั้น ชื่อว่าเจ้าตัวไม่สงวนรักษาแล้วอย่าง ๑ แม้ลูกเมียของผู้เที่ยวกลางคืนนั้น ชื่อว่าเจ้าของไม่สงวนรักษาแล้วอย่าง ๑ แม้ทรัพย์สมบัติของผู้เที่ยวกลางคืนนั้น ชื่อว่าเจ้าของไม่สงวนรักษาแล้วอย่าง ๑. ผู้เที่ยวกลางคืนนั้น เป็นผู้ที่เขารังเกียจในที่นั้น ๆ อย่าง ๑. ถ้อยคำที่ไม่จริง ย่อมขึ้นร่วมอยู่ในผู้ที่เที่ยวกลางคืนนั้นอย่าง ๑. ผู้เที่ยวกลางคืนนั้น ประกอบด้วยทุกข์เป็นอันมากอย่าง ๑.

ดูก่อนคหบดีบุตร เหล่านี้แล โทษ ๖ อย่าง ในการประกอบการเที่ยวเล่นในตรอกมืดในกาลผิดเวลาเนือง ๆ."

เพื่อความเข้าใจง่ายในเรื่องโทษของการเที่ยวกลางคืน จึงขอคัดข้อความในหนังสือนวโกวาทมาประกอบการบรรยาย คือ

เที่ยวกลางคืนมีโทษ ๖

๑. ชื่อว่าไม่รักษาตัว

๒. ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย

๓. ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

๔. เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย

๕. มักถูกใส่ความ

๖. ได้ความลำบากมาก

คำว่าเที่ยว หมายถึงว่า ออกจากบ้านเรือนของตน เตร็ดเตร่ไปเพียงเพื่อความเพลิดเพลินตามความพอใจ ไม่มีความห่วงใยแก่ใคร คำว่า กลางคืน หมายถึงเวลาค่ำ พระอาทิตย์ลับดวงแล้ว ซึ่งตามธรรมดาเป็นเวลาที่ต่างจะกลับมาสู่เย่าเรือน พักผ่อนหลับนอน สร้างกำลังไว้สำหรับกิจการในวันรุ่งขึ้น ที่ท่านยกเป็นโทษ ได้แก่เป็นความผิด ความร้าย เป็นบาปความชั่ว เช่นนี้ พึงทราบว่าโทษของการเที่ยวกลางคืนนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษแล้ว ถึงบัดนี้โทษเหล่านั้น ก็ยังไม่มีทางลดลัดตัดทอนลงได้ มีแต่จะเพิ่มความร้ายกาจอีกเอนกประการดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว และที่ทรงแสดงโทษเฉพาะเที่ยวกลางคืนนั้น ก็คงเนื่องด้วยเวลากลางคืนหมดแสงพระอาทิตย์ ถนนหนทางย่อมมืดมนทั่วไป ยากแก่การระมัดระวังขวากหนาม หลักตอ หลุมบ่อ ตลอดคนร้ายสัตว์ร้าย ที่ดักทำอันตรายได้ง่าย เป็นภยันตรายในความมืด หาทางป้องกันได้ยาก การเที่ยวกลางวัน แม้จะมีโทษเพราะไม่ประกอบกิจการอันเป็นหน้าที่เป็นอาชีพก็ตาม ส่วนอันตรายอย่างอื่นยังพอมีโอกาสมองเห็น หลบหลีกได้บ้าง เพราะอาศัยแสงสว่างของดวงอาทิตย์ ท่านจึงแสดงแต่โทษในการเที่ยวเวลากลางคืนเป็นสำคัญกว่า ดังจะได้พิจารณาตามลักษณะโทษที่ท่านระบุไว้สืบไป

ข้อ ๑ ชื่อว่าไม่รักษาตัว ก็เพราะว่าเวลากลางคืน คนทั้งหลายเขาพักผ่อนหลับนอน อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน เป็นการคุ้มกันภัยอันตรายที่อาจเกิดในยามค่ำคืน เช่น โจรภัย อัคคีภัยเป็นต้น ให้ความอบอุ่นใจ หายว้าเหว่แก่ผู้ร่วม

ครอบครัว แม้แต่นกกาก็ยังกลับพักรวงรังในยามค่ำคืน ผู้ใฝ่ฝันในการเที่ยวกลางคืน เท่ากับทรมานร่างกายตนเอง อดตาหลับขับตานอน เพียงเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินชั่วครู่ชั่วยาม ทั้งต้องเพิ่มรายจ่ายขึ้นอีกโดยไม่จำเป็น เช่น ค่าเครื่องแต่งตัว ค่ายานพาหนะ ค่าผ่านประตู ค่าอาหาร ค่ารางวัล เป็นต้น ทั้งเป็นโอกาสให้ศัตรูทำอันตรายได้ง่าย ทำชีวิตให้เร่ร่อนอยู่บนทางแห่งอันตราย ล้วนแต่จะพอกพูนเพิ่มเติมอบายมุขประการอื่นให้ครอบงำชีวิต พาสู่ความเสื่อมตลอดไป เป็นการตั้งต้นทำลายตนเองเสียก่อนที่อันตรายจากศัตรูจะมาถึง ท่านจึงว่าไม่รักษาตัว เพราะดำเนินการรักตัว ตามใจตัวในทางที่ผิด.

ข้อ ๒ ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย ข้อนี้เนื่องด้วยพระพุทธองค์ตรัสสอนแก่สิงคาลมาณพซึ่งเป็นชาย แต่เมื่อมุ่งถึงอบายมุขเป็นคำสอนสาธารณะทั่วไป ก็ต้องหมายตลอดถึงหญิงด้วย เพราะเป็นการทอดทิ้งบุคคลผู้เป็นที่รักให้ว้าเหว่อยู่เปล่าเปลี่ยวตามลำพังหากมีภัยอันตรายเกิดขึ้น ก็ไม่มีผู้ช่วยป้องกัน มุ่งแต่ความสนุกสนานเพียงส่วนตัว จนลืมครอบครัว เป็นการแสดงสันดานเห็นแก่ตัวจัด เริ่มจากผู้ร่วมครอบครัวเป็นต้นไป

ข้อ ๓ ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ ก็เพราะทอดทิ้งทรัพย์สมบัติบ้านเรือนไปหาความเพลิดเพลินภายนอกบ้าน ย่อมเป็นช่องทางให้ศัตรูเบียดเบียนได้ง่าย โดยตนเองไม่มีโอกาสทัดทานป้องกัน มีตัวอย่างให้เห็นเสมอ ที่บางคนพอกลับมาบ้าน ก็เห็นบ้านเป็นเถ้าถ่านเพราะไฟไหม้ก็มี กลับถึงบ้านพบแต่เรือนว่างเปล่า สิ่งของมีค่าสูญหายหมด เพราะถูกโจรแอบเข้าขโมยก็มี ที่สุดทรัพย์สินเงินทองที่ต้องใช้สอยไปเพื่อบำเรอความเพลิดเพลิน ก็เป็นการสุรุ่ยสุร่ายเพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น และความยากจนก็ลุกลามถึงครอบครัว พลอยให้ผู้เป็นที่รักตกระกำลำบากโดยใช่เหตุ

ข้อ๔ เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย เพราะการออกจากบ้านเที่ยวเตร่ทุกครั้งต้องมีเงินใช้จ่ายอยู่เสมอ เมื่อไม่มีเงินมาบำเรอการเที่ยว ก็จำเป็นต้องแสวงหา เมื่อหาในทางสุจริตไม่ได้คล่องสมใจ ก็ต้องหันเข้าหาในทางทุจริต นี้เป็นนิสัยธรรมดาของนักเที่ยวประการหนึ่ง เพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงหรือญาติมิตรมักระแวงใจในความทุจริตของนักเที่ยวอยู่เสมอ อนึ่งโจรผู้ร้ายที่คอยฉกลัก ปล้นสดมภ์ มักใช้เวลากลางคืนเข้าทำการ เมื่อข่าวลักขโมยปล้นสดมภ์เกิดขึ้นที่ไหน ผู้เป็นนักเที่ยวกลางคืน ย่อมถูกเพ่งเล็งก่อนผู้อื่น ด้วยชอบใช้ชีวิตกลางคืนเยี่ยงโจรผู้ร้ายอยู่แล้ว แม้ตนจะสุจริตเพียงไรก็ยากที่จะพ้นความระแวงใจจากผู้อื่นได้

ข้อ ๕ มักถูกใส่ความ ข้อนี้ก็เนื่องมาจากข้อ ๔ เพราะเมื่อประพฤติตนให้เป็นที่ระแวงสงสัยของเขาอื่นอยู่แล้ว ครั้นเหตุการณ์ร้ายปรากฏขึ้น ความหวาดระแวงก็จะกลายเป็นสมจริง ให้ต้องถูกใส่ความว่า เป็นผู้ก่อเหตุการณ์ร้ายนั้น ๆ ได้ง่าย

ข้อ ๖ ได้ความลำบาก ข้อนี้เท่ากับเป็นโทษสรุปรวมจาก ๕ ข้อข้างต้น เพราะเมื่อรักแต่สนุก ก็ต้องได้ทุกข์สนัดเป็นธรรมดาแล้ว ยิ่งครอบครัวได้รับทุกข์ภัยอันตรายหรือป่วยเจ็บ ทรัพย์สมบัติเสื่อมสิ้นไป ญาติมิตรตลอดเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงระแวงใจ หมดความเชื่อถือ ถูกใส่ความบ่อย ๆ เหล่านี้ ล้วนนำมาซึ่งความลำบากยากใจทรมานส่วนกายยังมิหนำ ยังซ้ำได้รับทรมานทางใจอีก ความสุขจำเริญย่อมไม่มีทางเกิดสนอง เพราะบ่ายหน้าสู่ทางต่ำทางเสื่อมด้วยน้ำใจตนเองเช่นนี้ ย่อมมีแต่ทุกข์ยาก ลำบากยากเข็ญเกิดขึ้นเป็นผลตามสนองโดยส่วนเดียว

โทษแห่งการเที่ยวกลางคืนที่นำมาบรรยายนี้ อาจมีข้อแย้งว่า เห็นจะผิดกาละเทศะเสียแล้วกระมัง เพราะสมัยนี้มีสถานที่คอยรับรองนักเที่ยวกลางคืนอยู่เกลื่อนกลาด ถ้ามีโทษจริง สถานที่เหล่านี้จะบังเกิดขึ้นมากมายได้อย่างไร ข้อแถลงอาจมีว่าเรื่องที่เห็นจะผิดกาละเทศะนั้นคงไม่ผิดแน่ เพราะยิ่งมีสถานที่รับรองนักเที่ยวกลางคืนมากขึ้นเท่าใด ยิ่งเท่ากับเป็นตัวอย่างรับรองโทษที่พระบรมศาสดาตรัสสอนมากขึ้นเท่านั้น และที่ว่ามีสถานที่รับรองตั้งอยู่มากมาย ซึ่งเหมือนแสดงว่านักเที่ยวกลางคืนสนับสนุนจำนวนมากโดยไม่มีโทษภัยดังที่ตรัสสอนอย่างไรเลย ข้อนี้ยิ่งแสดงถึงน้ำใจที่ต่างห่างเหินจากคำสอนของพระศาสนาที่ตนแสดงความนับถืออีกส่วนหนึ่ง ส่วนโทษทั้ง ๖ ข้อนั้น แม้นักเที่ยวเองก็ต้องรับรองว่าเป็นจริงทุกประการ ในเมื่อกลับมาถึงบ้านเรือนคิดถึงตัวได้แล้ว หากแต่ผีเที่ยวเข้าสิงจนตกเป็นทาษ เลยต้องตกบันไดพลอยโจนทำหน้าชื่นแต่อกตรม ทำให้ต้องแสวงหาอุปกรณ์การเที่ยวอย่างไม่ได้ด้วยเล่ห์ให้เอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์ให้เอาด้วยคาถาต่อไป เหตุการณ์ร้ายอุกฉกรรจ์นานาประการที่ฝ่ายบ้านเมืองต้องวุ่นวายสอดส่องปราบปรามตลอดเวลานั้น นักเที่ยวกลางคืนมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อยเลย

เวลาของชีวิตที่เสียไปด้วยการเที่ยว ไม่เลือกว่ากลางคืนหรือกลางวัน ล้วนแต่เป็นระยะขาดทุนของชีวิตตามภาษิตโบราณที่ว่า เวลาเป็นเงินเป็นทอง เพราะเวลาที่หมดเปลืองไปในการเที่ยว เป็นช่วงที่ชีวิตละลายตัวเองไปเสียเปล่าๆ ให้ความเพลิดเพลินสนุกสนานเพียงชั่วครู่ เหมือนดมดอกไม้ ได้กลิ่นเพียงยามหายใจเข้า คราวหายใจออกไม่ได้กลิ่นเลย ฉะนั้น การเที่ยวที่เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิตร่างกาย หรือแก่อาชีพ แม้จะมีลักษณาการอย่างเดียวกันก็จริง แต่อยู่ในลักษณะความขยันหมั่นเพียร ตามหลักอุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น

ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต หรือในการศึกษาเล่าเรียนในการทำธุระหน้าที่ ไม่ถือเป็นการเที่ยวเตร่ ส่วนการเที่ยวให้ได้รับโทษ เป็นการเที่ยวเตร็ดเตร่ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินของผู้มักมีนิสัยหนักไม่เอาเบาไม่สู้ อย่างที่เขาเย้ยว่าเป็นพวงมาลัย ลอยไป ก็ลอยมา ไม่มีชีวิตเป็นหลักแหล่ง เป็นชีวิตที่มืดมาแล้ว ก็ต้องมืดกลับไป หรือแม้จะสว่างมาแล้ว ก็ต้องมืดกลับไปเป็นแท้

ชีวิตของท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต ย่อมจะเว้นจากอบายมุข ทางแห่งความเสื่อมเสีย โดยเฉพาะการเที่ยวเตร็ดเตร่หาแต่ความเพลิดเพลินในเวลากลางคืนให้สิ้นเชิง จะได้เป็นปฏิบัติบูชาสมหน้าที่พุทธสาวกที่บัณฑิตพึงสรรเสริญ

ลำดับต่อจากนี้ พระสงฆ์จะได้สาธยายบาลีแห่งสิงคาลกสูตร เฉพาะตอนแสดงถึงโทษแห่งการเที่ยวกลางคืนตามแบบมคธ เพื่อเตือนหิริโอตตัปปให้แก่กล้า จนถึงงดการเที่ยวกลางคืนได้เด็ดขาด ก็นับว่าสร้างบุญในฤดูอธิษฐานอยู่จำพรรษาด้วยการตั้งตนให้เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีแก่พุทธสาวกทั้งหลายสืบไป ณ กาลบัดนี้

๕. อบายมุข ข้อที่ ๓ เที่ยวดูการเล่น

วันพระ ที่ ๔ กันยายน ๒๕๑๒

ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต

เมื่อวันพระที่ ๕ สิงหาคม ตรงแรม ๘ ค่ำ เดือน ๘ ได้บรรยายเรื่องสิงคาลกสูตรตอนอบายมุข ข้อที่ ๒ เรื่องเที่ยวกลางคืนจบแล้ว ถึงแรม ๘ ค่ำ เดือน ๙ นี้ จะได้บรรยายอบายมุข ข้อที่ ๓ เรื่องเที่ยวดูการเล่นต่อไป

เรื่องการเที่ยวที่พระพุทธองค์ยกขึ้นแสดงเป็นทางแห่งความเสื่อม ทั้งข้อที่ ๒ และข้อที่ ๓ นี้ จัดว่าเป็นเรื่องเที่ยวเตร่หาความสำราญใจคล้ายคลึงกันด้วยเป็นการทำลายชีวิตตนให้เปล่าประโยชน์ และทำลายสุขภาพตลอดทรัพย์สินเงินทองให้สิ้นเปลืองไม่ได้คุณประโยชน์คุ้มค่าทำนองเดียวกัน อบายมุขข้อที่ ๒ เรื่องเที่ยวกลางคืน ท่านถือเป็นทางเสื่อม ก็เพราะเวลากลางคืนเป็นเวลาควรพักผ่อนหลับนอนหากำลังร่างกายไว้ประกอบกิจธุระในวันรุ่งขึ้น นี่เป็นการเสื่อมเสียทางกำลังกาย ซ้ำเวลากลางคืนย่อมมืดมลอนธกาลจากแสงสว่างอันตรายต่าง ๆ หลบซ่อนทำร้ายได้ง่าย นี่ก็นับเป็นการเสื่อมเสียทางชีวิตร่างกายตลอดทรัพย์สมบัติเป็นต้น ส่วนการเที่ยวดูการเล่นอบายมุขข้อที่ ๓ นี้ หมายถึงการเที่ยวเช่นนั้น ไม่เลือกทั้งกลางวันกลางคืน แต่ด้วยมุ่งดูการเล่นต่าง ๆ เป็นที่ตั้ง ในข้อเที่ยวกลางคืนนั้นมิได้มุ่งดูชมสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นหลักแหล่ง เพียงแต่เตร็ดเตร่ออกจากที่อยู่อาศัยในเวลากลางคืนตามอารมณ์เหลิงอย่างติดเป็นนิสัยเท่านั้น ส่วนเที่ยวดูการเล่นในข้อนี้มีเรื่องเที่ยวเช่นกลางคืนนั้นด้วย แถมยังดูการเล่นอีกด้วยท่านจึงแยกไว้เป็นคนละข้อ

"ดูก่อนคหบดีบุตร เหล่านี้แล โทษ ๖ อย่าง ในการเที่ยวดูการเล่น รำที่ไหนไปที่นั่นอย่าง ๑ ขับร้องที่ไหนไปที่นั่นอย่าง ๑ ดีดสีตีเป่าที่ไหนไปที่นั่นอย่าง ๑ เสภาที่ไหนไปที่นั่นอย่าง ๑ เพลงปรบมือที่ไหนไปที่นั่นอย่าง ๑ เถิดเทิงที่ไหนไปที่นั่นอย่าง ๑

ดูก่อน คหบดีบุตร เหล่านี้แลโทษ ๖ อย่างในการเที่ยวดูการเล่น" ดังนี้

พิจารณาตามโทษทั้ง ๖ อย่าง ที่ท่านแสดงนี้ ล้วนแต่ยกประเภท แห่งการเล่นขึ้นแสดงได้แก่รำขับร้อง ดีดสีตีเป่า เสภา เพลง เถิดเทิง ให้พึงสันนิษฐานว่าท่านยกขึ้นไว้ เพียงเป็นตัวอย่าง หาใช่หมายว่าการเล่น ที่เป็นอบายมุขมีเพียง ๖ อย่างเท่านี้ไม่ ถึงการเล่นประเภทอื่น ๆ อันมีลักษณะฟ้อนรำขับร้องมีดนตรีปี่พาทย์มีเครื่องดีดสีตีเป่าเพื่อปลุกใจ ให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินรื่นเริงย่อมรวมอยู่ในคำว่าการเล่นนี้ทั้งหมด

ในการเล่นเหล่านี้แต่ละอย่าง ยังมิเป็นอบายมุขทางนำไปสู่ความเสื่อมเสียหายประการไร กลับจะเป็นอาชีพ ให้ผู้แสดงร่ำรวยมั่งคั่งเสียด้วยซ้ำในเมื่อกระทำอย่างเป็นล่ำเป็นสันปรับปรุง ให้อยู่ในความนิยมของประชาชน ที่ท่านว่าเป็นอบายมุขความเสียหายนั้นอยู่ที่การไปดูไปชม อย่างหัวไม่วางหางไม่เว้นไม่เลือกกาลเวลาสถานที่ สักแต่ว่าเขาจะมีการเล่นที่ไหนเมื่อไร ใกล้ไกลเท่าไรก็มิคำนึงถึง เป็นต้องกระเสือกกระสน หาทางไปชมจนได้ โดยไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง เป็นคนชนิดการเล่นขึ้นสมอง หรือ นักเลงดูการเล่น ย่อมจะนำให้เกิดความเสื่อมเสียหายได้มากมาย เริ่มแต่ต้องแสวงหาเครื่องแต่งตัวค่าพาหนะ

ค่าอาหาร อาจแถมค่าของรางวัลแก่ผู้แสดงที่สบใจอีกด้วยก็ได้ ข้อสำคัญก็คือ ต้องทอดทิ้งบ้านเรือนครอบครัวทรัพย์สมบัติไว้ตามลำพัง ทั้งในขณะชมการเล่น ย่อมมีทางให้ศัตรูประทุษร้ายได้ง่าย หรือพลอยได้รับอันตรายจากเหตุอื่น ๆ อีกหลายประการ เงินทองที่ทำมาหาได้ ควรจะได้จับจ่ายใช้สอย ในการบำรุงตนในทางสมควร บำรุงครอบครัว หรือเก็บสะสมไว้ใช้สอย ในยามเกิดเหตุฉุกเฉินบ้าง ก็ต้องนำมาจับจ่ายบำเรอความสนุกสนานรื่นเริง เพื่อตนเป็นการสนับสนุนผู้แสดงเท่านั้น มิหนำซ้ำ เวลาที่ต้องเสียไป ในขณะชมการเล่นนั้น หากจะนำมาใช้ ในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม หรือประกอบอาชีพ อย่างเป็นงานอดิเรกอย่างน้อย ก็สนทนาปราศรัย สร้างความอบอุ่นใจ ในระหว่างครอบครัวให้ชื่นบาน ทั้งจะเป็นการคุ้มครองบ้านเรือนทรัพย์สมบัติไปด้วยในตัว ก็ล้วนแต่เสียเวลาไปเปล่า ๆ อย่างไม่ได้ประโยชน์คุ้มค่า ยังจะเพาะนิสัยชั่วประการอื่น เช่นการดื่มน้ำเมา เพิ่มอีกก็ได้ ที่ท่านว่า การเที่ยวดูการเล่นเป็นอบายมุขนำให้ถึงความเสื่อมเสียหายนั้น จึงอยู่ที่ต้องจับจ่ายเงินทอง อย่างสุรุ่ยสุร่าย ไม่ระมัดระวังคุ้มครองทรัพย์สมบัติ ปล่อยเวลาของชีวิต ให้หมดไปเปล่าไม่เกิดคุณประโยชน์คุ้มค่านี่เอง

ยิ่งในสมัยปัจจุบัน การเล่นอันยั่วยวนชวนใจ ให้รื่นเริงเพลิดเพลินมีมากมายหลายชนิด เกินกว่าจำนวนที่พระพุทธองค์ยกขึ้นมาชี้แจงแก่สิงคาลมาณพหลายเท่า เพียงแต่ ๖ ประเภทเท่านั้น ท่านก็ว่าเป็นอบายมุขแล้ว ยิ่งหมกมุ่นมัวเมาไปทุกประเภท ตามสมัยนิยมก็ยิ่งจะเป็นอบายมุข คูณด้วยอบายมุขทีเดียว

อนึ่งอบายมุขในข้อที่ ๓ เที่ยวดูการเล่นนี้ มิใช่จะเป็นอบายมุขเฉพาะแต่บุคคลชั้นผู้ใหญ่ชายหญิงเท่านั้น แม้นักเรียนเยาวชนชายหญิงเมื่อหลงไหล

ใฝ่ฝันติดใจในการเที่ยวดูการเล่น ก็นับเป็นอบายมุขทางเสื่อมเสียเช่นเดียวกัน กลับจะซ้ำร้ายหลายต่อเสียด้วย เพราะนักเรียนเยาวชน ล้วนแต่ยังต้องดำเนินชีวิตอยู่ในความอุปถัมภ์ของผู้ใหญ่มีบิดามารดาเป็นต้นทั้งนั้น เมื่อหมกมุ่นใฝ่ฝันในการเที่ยวดูการเล่น ก็จะต้องเพิ่มรายจ่ายเป็นค่าผ่านประตูค่าแต่งตัวยิ่งขึ้น ทั้งจะนำให้ย่อหย่อนต่อการเรียน ตลอดจนถึงขาดการเรียน นำให้เสียนิสัยในการสุรุ่ยสุร่ายเสียการเรียน เพิ่มความเดือดร้อนทุกข์ใจให้แก่ผู้ใหญ่ที่รักเคารพของตนอีกด้วยนำตัวเองสู่ความเสื่อมเสียแล้วมิหนำซ้ำก่อทุกข์กังวลใจให้แก่บิดามารดาอีกทางพระศาสนาถือว่านักเรียนเยาวชนที่ประพฤติตนนำแต่ความเดือดเนื้อร้อนใจให้แก่บิดามารดาเป็นต้นอยู่เสมอ ว่าเป็นคนอกตัญญู เพราะเหมือนคอยก่อเรื่องให้ทรมารจิตใจคล้ายวางยาพิษอยู่ทุกวันคืน ตรงกันข้ามหากนักเรียนเยาชนทั้งหลายงดเว้นการหมกมุ่นในการเที่ยวเตร่ ดูการเล่นให้เหลือเพียงบางครั้งบางคราวแต่พอดี ขยันเล่าเรียนประพฤติตัวอ่อนน้อมยำเกรงว่านอนสอนง่าย จะได้ชื่อว่าคนกตัญญู เพราะนำแต่เรื่องน่าชื่นอกชื่นใจมาหล่อเลี้ยงน้ำใจบิดามารดาเหมือนให้ยาหอมทุกวี่วัน จะมีชีวิตประสพแต่ความเจริญสุขตลอดไป ควรนึกเตือนตัวอยู่เสมอว่า การเล่นต่าง ๆ ที่ได้ชมมานั้น ให้ความเพลิดเพลิน ก็เพียงขณะดูเท่านั้นเลิกแล้วเหลือแต่ความอ่อนเพลียระเหี่ยใจร่างกายจะทรุดโทรมเพราะเสียอนามัยไม่มีวิทยาลัยการศึกษาที่ไหนให้ปริญญา แก่นักเรียนผู้เป็นนักเที่ยว ดูการเล่นเป็นอาจิณหามรุ่งหามค่ำเลย

การเล่นในสมัยนี้ยิ่งพิสดารกว่าสมัยก่อน สมัยก่อนต้องออกจากสถานที่อยู่ไปหาถึงสถานที่แสดงเป็นส่วนใหญ่ สมัยนี้วิทยาการเจริญมาก แม้อยู่ในสถานบ้านเรือนก็มีการเล่น นานาชนิด มาแสดง เป็นภาพแทนตัวจริงให้เห็นได้ ซ้ำ

มีสีสรรคล้ายของจริงด้วย การดูชมการเล่นจากโทรทัศน์เช่นนี้ ถ้าดูชมไปตาม รายการไม่ผึ่นอนามัยร่างกายเพราะติดใจในการเล่น หรือพะวงต่อการดู จนละทิ้ง ธุระหน้าที่ เช่นนักเรียนเพลิดเพลินไปจนลืมทำการบ้านหรือนอนดึกผิดเวลา อย่าง นี้ก็นับได้ว่าเป็นอบายมุขเหมือนกัน เพราะมีเสียงบ่นรับรองความเสียหายในเรื่อง เช่นนี้อยู่ทั่วไปว่า นักเรียนมักมีวิชาอ่อนกว่าที่ควรบ้าง สายตาสั้นเพราะต้องเพ่ง ภาพนานเกินสมควรบ้าง ส่วนการเสียหายที่เนื่องจากเครื่องแต่งตัวเพื่อออกไป เที่ยวดูค่าผ่านประตูค่าอาหารเป็นต้นเหล่านั้น ถึงจะไม่ต้องใช้จ่ายแต่ก็ต้องจ่าย ซื้อเครื่องรับภาพแต่ละเครื่องราคามิใช่น้อย หากมีทุนของตัวจ่ายได้เองก็พอทำเนา ส่วนผู้อยากทันสมัยแต่ไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอ ถึงต้องกู้หนี้ยืมสินเขามาซื้อหรือ เช่าซื้อผ่อนส่งต้องจ่ายทุนมากกว่าราคาธรรมดา นี้ก็คือความเสื่อมเสียหายที่ติด ตามมาพร้อมกับอยากมีหน้ามีตา อยากชมการเล่นต่าง ๆ โดยลืมคิดถึงผลเหล่านี้

พึงทราบหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอีกอย่างว่า มุ่งความพอดีหรือ เรียกว่า สายกลาง เป็นสำคัญในการเที่ยวดูการเล่นที่ท่านจัดเป็นอบายมุขนี้ หมายถึงว่าติดอกติดใจหลงใหลใฝ่ฝันจนเกินไป มุ่งแต่การดูการชมจนไม่เป็นอัน ทำมาหากินให้เป็นหลักฐาน หรือทำมาหากินได้ก็เพื่อใช้จ่ายในการดูการเล่นจน หมด อย่างบางคนทำการค้าขายตลอดวันพอมีกำไรเล็ก ๆ น้อย ๆ แทนที่จะสะสม ไว้ขยายการค้าให้มากยิ่งขึ้น พอหมดเวลาค้าก็นำกำไรนั้นไปเป็นค่าดูการเล่น และแถมเป็นค่าพวงมาลัยรางวัลผู้แสดงจนหมด รุ่งขึ้นก็ค้าขายอยู่อย่างเดิม ต่อไป หมดทางก่อสร้างฐานะให้สูงขึ้นได้ ถ้าจะดูการเล่นอย่างเป็นการพักผ่อน หย่อนใจบางครั้งบางคราวตามกาละเทศะ ไม่ถึงกับสุรุ่ยสุร่ายและผึ่นอนามัย อย่างนี้นับว่าพอดีไม่ถึงเป็นอบายมุข เพราะเป็นธรรมดา ต้องมีการพักผ่อน

หย่อนใจบ้าง หากจะนึกอีกอย่างถึงคำว่า การเล่นซึ่งหมายว่า ไม่ใช่การจริงจังอะไร ผู้แสดงเขาปรับปรุงขึ้นเพื่อให้ผู้ชมเพลิดเพลินเพียงชั่วคราว เมื่อได้รับความเพลิดเพลินแล้ว ก็น่าจะงดการเที่ยวเสียบ้าง ยังกลับติดอกติดใจหลงใหลใฝ่ฝันในการเล่น ๆ เหล่านั้น เป็นจริงเป็นจัง ตลอดจนถึงติดตัวผู้แสดงอย่างไม่ลืมหูลืมตาเลยทำให้สงบใจอยู่ไม่ได้ เท่ากับยึดเอาการเที่ยวดูการเล่นต่าง ๆ เป็นชีวิตจิตใจทีเดียว เวลาของชีวิตที่ต้องสูญเสียในการดูการชมแต่ละครั้งนับเป็นชั่วโมง ๆ ไม่รู้สึกอิดหนาระอาใจ ยังกลับคิดว่าเวลารวดเร็วมากเสียอีกด้วยเพราะความเพลิดเพลิน ส่วนเวลาที่ใช้ในการประกอบอาชีพหรือการศึกษาเล่าเรียน กลับรู้สึกเหมือนเวลาเคลื่อนไปล่าช้า กว่าจะหมดผ่านไปแต่ละชั่วโมงต้องทนอึดอัดใจไม่น้อย

การที่พระบรมศาสดาทรงยกการเที่ยวดูการเล่นว่าเป็นอบายมุขเหตุที่จะนำให้ถึงความเสื่อมเสียหาย ด้วยไม่มีความสงบใจตามฐานะหน้าที่ของตน สักแต่ว่าจะมีการเล่นอย่างไรที่ไหน ก็อดใจไม่อยู่ต้องแสวงหาช่องทางไปดูจนได้ ทำนองเดียวกับปัจจุบันนี้มีโรงภาพยนตร์มากหลาย ต่างโฆษณาฉายเรื่องนั้นเรื่องนี้ มีทั้งภาพยนตร์ไทย จีน ฝรั่ง แขก อยู่ตลอดปี ผู้ที่ตกเป็นทาษของอบายมุขต้องมักพยายามเข้าชมทุกคราวที่เปิดรายการเรื่องใหม่แทบทุกโรง รายจ่ายจึงต้องเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว และก็ทำให้ต้องลดรายจ่าย ทางครอบครัวลงด้วยเหมือนกันถึงกับเกิดความอัตคัดขาดแคลนก็มีเป็นจำนวนมาก จึงควรที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายทั้งเด็กผู้ใหญ่ชายหญิง จะพยายามระงับใจ ในการเที่ยวดูการเล่น บูชาพระพุทธเจ้าด้วยการว่านอนสอนง่ายเสียบ้าง อย่าปล่อยใจให้อยู่ในอำนาจฝ่ายต่ำจนลืมฐานะหน้าที่การงานตลอดจนครอบครัว จะได้ไม่ประสพเหตุ แห่งความเสื่อมเสียหายตามที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้อีกทางหนึ่ง

ลำดับต่อไปนี้พระสงฆ์จะได้สาธยายบาลี แห่งสิงคาลกสูตรเฉพาะตอนเที่ยวดูการเล่นตามแบบมคธ เพื่อสนับสนุนกำลังใจ ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต ให้เกิดอุตสาหพยายามระงับใจไม่ให้หลงใหลติดใจในการเที่ยวดูการเล่นเหมือนเป็นการ ประกวดงดเว้นอบายมุข ในระหว่างดิถีอธิษฐานจำพรรษาชิงรางวัลให้แก่ตนเอง ณ กาละบัดนี้.

๖. อบายมุข ข้อที่ ๔ เล่นการพนัน

วันพระที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๑๒

ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต

วันพระนี้ ถึงวาระบรรยายในเรื่องสิงคาลกสูตร ตอนอบายมุข ข้อที่ ๔ คือเล่นการพนันสืบลำดับต่อไป

ก่อนที่จะบรรยายใจความเรื่องอบายมุข ข้อว่า เล่นการพนัน จะได้ใจความตามสำนวนบาลีแห่งคาลกสูตรมาบรรยายเป็นหลักฐานให้ทราบไว้ก่อน ดังนี้

"ดูก่อนคฤหบดีบุตร เหล่านี้แล โทษ ๖ อย่างในความประกอบการเล่นพนัน อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเนือง ๆ

คนเล่นการพนันนั้น เมื่อชนะย่อมให้เกิดเวรอย่าง ๑

คนอื่นชนะย่อมเศร้าโศกถึงทรัพย์ที่เสียไปอย่าง ๑

ความเสื่อมทรัพย์ ผู้เล่นพนันนั้น จักเห็นด้วยนัยน์ตาเองอย่าง ๑

ถ้อยคำของคนเล่นการพนันนั้น ที่เขาอ้างเป็นพยานย่อมไม่ขึ้นอย่าง ๑

คนเล่นพนันนั้น เป็นผู้อันเพื่อนฝูงดูหมิ่นได้อย่าง ๑

ผู้เล่นพนันนั้น เป็นผู้อันชนที่จะแต่งงานให้ไม่ต้องประสงค์ เพราะเห็นเสียว่า ชายนักเลงเล่นพนันไม่อาจจะเลี้ยงเมียได้อย่าง ๑

ดูก่อนคฤหบดีบุตร เหล่านี้แล โทษ ๖ อย่าง ในความประกอบการเล่นพนัน อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเนือง ๆ" ดังนี้

ฟังใจความตามสำนวนบาลีนี้ อาจเข้าใจยาก จะถือใจความตามหนังสือนวโกวาท เพื่อจำง่ายก็ได้ คือ เล่นการพนันมีโทษ ๖

๑. เมื่อชนะย่อมก่อเวร.

๒. เมื่อแพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป.

๓. ทรัพย์ย่อมฉิบหาย.

๔, ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ.

๕. เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน

๖. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย.

เรื่องการพนันนี้ ย่อมเป็นเรื่องที่ซึมทราบชัดเจนใจอยู่ทั่วไป เพราะเป็นการเล่นที่เร่งเร้าใจของผู้เล่นจนลืมกินลืมนอน เป็นการแข่งขันเพื่อให้มีถูกมีผิด มีแพ้มีชนะ มีได้มีเสียด้วยทำนองเสี่ยงโชค หรือแสดงฝีมือ โดยมีเงินหรือทุนทรัพย์อย่างอื่นเป็นสินพนัน จึงเป็นที่ติดใจกันเป็นส่วนมาก แม้การกีฬา ซึ่งเป็นการแข่งขันหรือเป็นการเล่นเพื่อสนุกบำรุงน้ำใจ บำรุงร่างกาย บำรุงสามัคคี ก็อดที่จะมีการพนันขันต่อถือแพ้ถือชนะด้วยไม่ได้ และการพนันนั้น มักมีเล่ห์เหลี่ยมพลิกแพลง ชิงไหวชิงพริบ มีเชิงโกงแทรกแซงอยู่แทบทุกชนิด ยิ่งฝ่ายเจ้ามือซึ่งมีทางชนะอยู่มากประตูแล้วก็ตาม แม้กระนั้น ก็ยังต้องมีเหลี่ยมโกงผสมอยู่ด้วยเสมอไป ผู้เล่นพนันที่เป็นฝ่ายลูกมือถึงจะเล่นมือขึ้น ชนะอยู่เสมอไปเพียงไรก็ตาม ถ้ายังหมกมุ่นฝืนเผื่อเล่นอยู่ตลอดไปแล้ว ฝ่ายเจ้ามือมักเต็มใจสู้พนันอย่างไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ เพราะไม่ช้านานเท่าไร ทุนทรัพย์ที่ฝ่ายลูกมือเล่นชนะได้ไปนั้น จะกลับตกไปเป็นของฝ่ายเจ้ามือทั้งหมด เพราะตาถูกมีน้อยกว่าตาผิดอยู่แล้ว ยิ่งเพิ่มเหลี่ยมฉ้อโกงผสมอีกด้วย ลูกมือจึงมักเป็นฝ่ายเสียเปรียบหมด

ทุน สูญทั้งกำไร สิ้นเนื้อประดาตัวทีเดียว แต่ถ้าลูกมือมีน้ำใจมั่นคง ไม่หลงโลภจนเกินไป พอได้กำไรบ้างแล้ว ก็เลิกเล่น อย่างนี้ฝ่ายเจ้ามือไม่พอใจเลย

วัตถุสำหรับใช้เป็นเครื่องมือเล่นการพนัน เช่นลูกเต๋าใช้กระดูกหรืองา ไพ่ตอง ไพ่ป๊อก ใช้กระดาษพิมพ์เป็นต้น เมื่อนำมาใช้ก็นับว่าเป็นอบายมุขเพียงต่อเดียว คือเล่นการพนันส่วนที่อาศัยสัตว์ดิรัจฉาน เป็นเครื่องมือเล่นการพนัน เช่น ชนไก่ กัดปลา ชนวัว เป็นต้น นับว่าเพิ่มความผิดในการทรมานสัตว์หรือทำลายชีวิตสัตว์ขึ้นอีกอย่างหนึ่งด้วย เพราะการเล่นพนันนี้ก็เพื่อความเพลิดเพลินใจของผู้เล่นด้วยความลิงโลดมุ่งจะเป็นผู้ชนะโดยวางเงินเป็นสินพนันมากน้อยสุดแต่จะตกลงกัน ชนิดที่เพียงทรมานตนเอง ต้องนั่งแกร่วทนเมื่อยขบกลั้นอุจจาระ ปัสสาวะ ทนหิวกระหายด้วยเพ่งแต่จะใช้ไหวพริบเพื่อความชนะ เลยย่ามใจไม่ได้นึกถึงว่าเป็นการทรมานตนเอง ลองคิดดูหากจะมีใครมาบังคับให้ยกข้อมือตั้งขึ้นเสมอหน้า เพียงเวลาสัก ๕ นาที ก็คงบ่นเมื่อยขบทนไม่ไหวอยู่ตามกัน แต่ถึงคราวปล่อยให้ยกมือคลี่ไพ่แล้ว ครึ่งวันค่อนวันก็เกือบไม่รู้จักเมื่อยอย่างนี้ก็คือการทรมานตนเองโดยแท้ พอเลิกเล่นแล้วต่างบ่นเมื่อยขบ พร้อมกับบ่นได้บ่นเสีย บางรายต้องร้อนถึงหมอก็มี

ส่วนที่อาศัยสัตว์อื่นเช่น การชนไก่ กัดปลา ชนวัว นี้เป็นการทรมานสัตว์อื่นด้วยควบคู่กันไป สัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้น หาได้รู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินอย่างไรด้วยเลย หากแต่ถูกมนุษย์ยั่วยุให้ต้องต่อสู้กัน เพราะการต่อสู้ของสัตว์นั้น เป็นเครื่องประกอบการพนันประการหนึ่ง นับว่าเป็นการเหี้ยมโหดมาก เพราะแสวงหาความสนุกเพลิดเพลินให้แก่ตนด้วยความทุกข์ทรมานอย่างสาหัสของผู้อื่น

นิสัยชอบการพนันนี้ ออกจะเป็นการสอนง่าย จำง่าย ยิ่งบางสำนักติดแหล่งการพนันต่าง ๆ ไว้ในบ้านก็เท่ากับตั้งโรงเรียนฝึกสอนวิชาการเล่นพนันแก่ลูกหลานเยาวชนด้วยความเผลอตัวทีเดียว

การเล่นพนันนี้ มิใช่เป็นเหตุจำเป็นในการดำรงชีวิตเลย เพราะเมื่อใฝ่ฝันจนติดนิสัยแล้ว ย่อมเป็นเหมือนยาเสพติดให้โทษ ถึงเวลาต้องขวนขวายไปเล่นจนได้ สามารถทอดทิ้งธุระหน้าที่ประจำไปได้อย่างหมดห่วงใย แต่จะให้ทิ้งเวลาเคยนัดเล่นประจำ ย่อมจะยอมทำได้แสนยาก มีแต่จะชักจูงนิสัยให้ถลำลงสู่อบายมุขประการอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่นชวนให้เป็นนักเลงดื่มน้ำเมาบ้าง นักเลงเที่ยวดูการเล่นบ้าง จะมีเพื่อนฝูง ก็ล้วนแต่นักพนันแทบทั้งนั้น จึงกลมเกลียวกันได้ หน้าที่การงานในอาชีพหรือในครอบครัว ย่อมจะถูกทอดทิ้งปล่อยให้วุ่นวายคั่งค้าง ไม่เจริญสุขตามที่ควร เพราะผีการพนันขนสมองเสียแล้ว ล้วนมีแต่เหตุเสื่อมแห่งทรัพย์สมบัติถ่ายเดียว ทรัพย์เก่าจะร่อยหรอสิ้นเปลืองหมดไปทุกวันเวลา เหมือนตุ่มร้าวรั่ว ไม่มีโอกาสแสวงหาเพิ่มเติมจำนวนที่เสียไป จึงมีแต่ความเสื่อมเสียด้วยประการทั้งปวง

ต่อไปนี้จะได้กลับมาพิจารณาโทษของการเล่นพนัน ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนสิงคาลมาณพ เพื่อศึกษาเหตุผลที่ทรงชี้แจงแสดงโทษเล่นการพนันไว้ตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษล่วงแล้วตราบถึงปัจจุบันนี้ ก็ยังคงเป็นโทษ เป็นอบายมุข นำไปสู่ความเสื่อมทรามต่ำช้า ทำลายทั้งทรัพย์สมบัติตลอดเกียรติยศชื่อเสียงไม่เสื่อมคลาย อยู่ตามเดิม เป็นอมตโทษโดยแท้

โทษข้อที่ ๑ ว่า เมื่อชนะย่อมก่อเวร ได้แก่ต้องคอยหาทางป้องกันฝ่ายแพ้ที่จะมาขอแก้ตัว หรือประทุษร้าย เป็นการปองร้ายหมายขวัญเพื่อรักษา

ความชนะไว้ หรืออีกนัยหนึ่ง เมื่อชนะย่อมก่อเวร ก็คือคิดกำเริบเสิบสานทะนงตน หลงนิยมมัวเมาเล่นต่อไป เท่ากับว่ายิ่งชวนใจให้หลงใหลทำบาปความชั่วเป็นอบายมุขยิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป ไม่ละเลิกเพิกถอน

โทษข้อที่ ๒ ว่า เมื่อแพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป ข้อนี้ นับเป็นธรรมดาของการแข่งขัน ไม่แพ้ก็ชนะ น้อยครั้งนักที่จะเสมอ ยิ่งมุ่งหวังความชนะมากเท่าใด ครั้นผิดหวังที่ต้องกลับเป็นแพ้ ย่อมเสียดายทรัพย์ที่ขันพนันไว้มากเท่านั้น เพราะนักพนันทุกคนไม่มีใครหวังว่าจะเสีย ต่างหวังเป็นผู้ได้ผู้ชนะทุกครั้งที่กำลังเล่น พอผิดหวัง ไม่สมความตั้งใจ จึงต้องระทมตรมตรอมใจ เสียดายทรัพย์สินที่แสวงหาได้ด้วยความลำบากตรากตรำ ให้หมดไปจากกรรมสิทธิ์ในเวลาอันรวดเร็ว ถ้าเมื่อคิดเสียดายทรัพย์ที่เสียไปแล้ว รู้สึกเข็ดหลาบ สำนึกตนได้ไม่กลับเข้าเล่นการพนันอีก อย่างนี้ท่านสรรเสริญ หากยังไม่ยำเกรง กลับคิดแก้ตัว เล่นซ้ำเล่นซาก ก็จะยิ่งตกหล่มอบายมุขลึกลงทุกที

โทษข้อที่ ๓ ว่า ทรัพย์ย่อมฉิบหาย คือ ผีพนันนี้ร้ายกาจมาก ไม่ใช่เพียงเพราะนิสัยนักเลงให้เสียคนอย่างเดียวเท่านั้น ยังค่อย ๆ ล้างผลาญสวิญญาณกทรัพย์ อวิญญาณกทรัพย์ให้วอดวายสลายสูญจนไม่มีเหลือ ยิ่งเสียกว่าถูกไฟไหม้ เพราะถูกไฟไหม้แม้ ๒—๓ ครั้งผืนแผ่นดินยังคงอยู่ ส่วนถูกผีพนันไหม้แล้ว เหลือร้ายที่สุด จนผ้าที่พันกายก็แทบไม่หรอเหลือด้วยหลงหวังแก้ตัวคิดกลับเอาทรัพย์สินที่เสียไปคืนมา ยิ่งแก้ยิ่งถูกกดจมอยู่ในปลักแห่งอบายมุขทั้งร่างกายจิตใจทีเดียว แม้ผู้ทะนงตนว่าร่ำรวยมาก ใช้เท่าไรก็ไม่รู้จักหมด ขอให้ผีพนันช่วยใช้ด้วยเถอะ จะเห็นทันตาอย่างไม่ต้องสงสัยทีเดียว

โทษข้อที่ ๔ ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ โทษข้อนี้ ก็อาศัยกิริยาอาการของนักพนันนั้นเอง มักแสดงให้ญาติมิตรหรือผู้คุ้นเคยอื่นเห็นนิสัยซอบตลบตะแลงหน้าไหว้หลังหลอกปลิ้นปล้อนอยู่เสมอ เพราะนิสัยของนักพนันต้องอาศัยไหวพริบเช่นนี้ ขึ้นเล่นไปตามกำหนดตรงๆ ซื่อๆ ก็เท่ากับเป็นหมูสนามให้เขารุมกินเท่านั้น ธรรมดาบุคคลเรา ลงไม่มีใครเชื่อถ้อยคำ ก็เท่ากับถูกลดราคาของความเป็นมนุษย์ เป็นการเหยียดหยามอย่างหนักมาก กลายเป็นบุคคลชนิดหมดราคา เกียรติยศชื่อเสียงก็ต้องพลอยลดลับอับแสง หมดสง่าราศีไปด้วย

โทษข้อที่ ๕ เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน ข้อนี้ก็เป็นธรรมดาของผู้ที่คบหาสมาคมเป็นมิตรสหาย ต่างก็ต้องเห็นอกเห็นใจของกันและกันว่ามีความรักใคร่ หวังดีต่อกันเพียงไรจึงคบหาเป็นเพื่อนมีเกียรติยกย่องสม่ำเสมอกัน ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประพฤติตัวในทางเลวทรามต่ำช้า ไม่ทรงเกียรติให้เสมอเพื่อนฝูง ก็ย่อมได้รับความหมิ่นแคลนจากเพื่อนที่ดี ตลอดแม้ลูกหลานก็ต้องนึกตำหนิในใจ ถึงจะยังคบค้าสมาคมกันอยู่บ้าง ก็นับว่านับถืออยู่ในฐานะขั้นต่ำขาดความยกย่อง ไว้เนื้อเชื่อใจจากเพื่อนทั้งหลาย หากจะมีเพื่อนฝูงบ้าง ก็มักมีนิสัยโน้มเอียงไปในเชิงเดียวกันเป็นส่วนมาก น่าสงสารที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ชั้นปู่ย่าตายาย เขาแล้ว ยังหลงติดนิสัยพนัน ให้ลูกหลานขาดความเคารพนับถือ เท่ากับรักษาอบายมุขไว้ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน น่าละอายใจว่าทำบาปหนักโดยแท้

โทษข้อที่ ๖ ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย ข้อนี้นับว่าเป็นเหตุการสำคัญครั้งหนึ่งในชีวิต เพราะนิยมกันอยู่ว่า ชีวิตจะเป็นหลักฐานมั่นคง ก็ต้องมีคู่ครองไว้ร่วมกำลังกายกำลังความคิดก่อร่างสร้างครอบครัว บำรุงบุตรธิดาผู้เป็นทายาทให้สามารถรักษาสกุลวงศ์ทรัพย์สมบัติสืบต่อไป จึงต่างเลือกเฟ้นผู้ที่จะมาอยู่ร่วมครอบครัวกันอย่างถี่ถ้วนรอบคอบ

ผู้มีนิสัยชอบการพนัน เป็นข้อแสดงถึงความเสียหายอย่างสำคัญมาก ที่ไม่มีใครปรารถนารับเข้าเป็นคู่ครองประการหนึ่ง ตามที่ท่านแสดงในบาลี ก็ว่านักเลงพนันไม่สามารถหาเลี้ยงผัวเลี้ยงเมียให้ผาสุกได้ จึงไม่มีใครปรารถนาเป็นคู่ครอง โดยหลักฐานนักพนันอย่างขึ้นสมองเช่นนี้ ย่อมใฝ่ฝันรำพรรณถึงแต่การพนันมากกว่าสรรพสิ่งทั้งหลาย ถึงลูกผัวตัวเมีย ก็ไม่ใคร่สนใจพะวงถึงเท่าเทียมได้ฉะนั้นนักพนันจึงยากที่จะหาคู่ครอง เพราะคนดีเขาก็ไม่แยแส ด้วยกลัวจะพลอยล้างผลาญเขาด้วย ส่วนคนเลวจะพึงปรารถนาบ้างก็เพียงเพื่อปอกลอกเท่านั้น

ในโทษทั้ง ๖ ข้อตามที่พิจารณาความมาแล้วนี้ ไม่มีข้อใดที่จะไม่มีโทษเสียหายเลย พิจารณาด้วยน้ำใจเป็นธรรมแล้ว ย่อมปรากฏชัดถนัดใจว่าล้วนแต่เป็นเหตุแห่งความเสื่อม ที่จะชักจูงให้ถึงความเสื่อมประการอื่น ๆ อีกมากมาย เช่นค่าเครื่องแต่งตัว ค่าพาหนะ ยังจะเป็นการทอดทิ้ง ปล่อยปละละเลยไม่ดูแลควบคุมรักษาทรัพย์สมบัติเท่าที่ควร มิหนำซ้ำกลับจะหาโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ตนด้วยการฝืนอริยาบทเป็นส่วนใหญ่อีกด้วย

ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา ไม่เคยปรากฏว่ามีใครตั้งตนเป็นหลักฐานได้มั่นคงเพราะการพนัน ถึงจะตั้งตนได้บ้าง ก็เพียงบางคราว ไม่มียืดเยื้อถาวรเลย เคยมีหลวงพ่อวัดหนึ่งต้องการจะเตือนสติชาวบ้านที่หมกมุ่นวุ่นวายในการพนันจนไม่เป็นอันทำมาหาเลี้ยงชีพตามปรกติได้ ท่านจึงประกาศว่า ใครอยากได้ลาภให้นำกระดาษเปล่าใส่ซองมาถวาย ชาวบ้านต่างก็นำไปถวายจำนวนไม่น้อย ถึงวันพระประชุมที่ศาลาการเปรียญ หลวงพ่อก็แจกซองคืนเจ้าของให้เปิดดูลาภเอาเอง ผลปรากฏว่า ทุกซองมีตัวหนังสือเขียนเป็นใจความเหมือนกันหมดว่า "ใคร

เล่นมาก ฉิบหายมาก ใครเล่นน้อย ฉิบหายน้อย" ชาวบ้านทั้งหลายเมื่อได้อ่านข้อความจบแล้ว ต่างเงยหน้ามองตากันอมยิ้มอยู่ทั่วกัน

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะประจำชีวิต อบายมุขทั้ง ๖ โดยเฉพาะข้อที่ ๔ เล่นการพนันนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงสอนมาแล้วเป็นเวลาเนิ่นนานว่ามีโทษให้ความเสียหายเดือดร้อนประการต่างๆ จนถึงปัจจุบันนี้ โทษของการพนัน ก็หาได้ลดห่างจางหายไปไม่ กลับจะทวีเพิ่มขึ้นตามประเภทและชนิดของการพนัน ปัจจุบันการพนันที่มีกฎหมายห้ามปราม ถือว่าห้ามโดยเด็ดขาด การพนันที่กฎหมายอนุญาต ถือว่าไม่ผิดกฎหมาย การพนันที่กฎหมายห้ามและอนุญาตินั้น ทางพระศาสนาถือว่าล้วนเป็นอบายมุข เหตุให้ถึงความเสื่อมทั้งหมด

จึงควรเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกท่าน จะได้ช่วยกันโฆษณาโทษแห่งการพนันด้วยตนเองก็งดเว้นเด็ดขาดให้เป็นตัวอย่างประจำตระกูลไว้ ไม่สนับสนุนให้ลูกหลานหรือคนในครอบครัวเล่นในเชิงพนัน แม้เพียงสนุกสนานก็ต้องห้าม เพราะการหัดเล่นหรือเล่นหยอก ๆ กันพอเพลินๆ นี่แล จะเป็นต้นตอให้ติดนิสัยสืบไป เมื่อผู้ใหญ่ในตระกูลต่างได้ช่วยกันโฆษณาโดยไม่ประพฤติตนเป็นนักเลงพนันให้เป็นตัวอย่างที่ดีงามทั่วถึงเช่นนี้ ก็จะเป็นการบูชาพระพุทธองค์ด้วยปฏิบัติบูชาอย่างยิ่งสมหน้าที่พุทธศาสนิกชนโดยแท้

ลำดับต่อนี้ไป พระสงฆ์จะได้สาธยายบาลีแห่งสิงคาลกสูตร ตอนอบายมุขเฉพาะข้อที่ ๔ เล่นการพนันตามแบบมคธ จะได้เป็นกำลังใจให้ผู้เตรียมจะฝึกเล่นพนันได้งดเว้นละเลิกเสีย ส่วนผู้ที่ชำนาญคุ้นใจอยู่แล้ว ก็จงงดถวายพระพุทธองค์เสียบ้างเถิด เพราะได้เล่นมาแต่หนุ่มแต่สาวแล้ว ความเพลิดเพลินในทางบาปของผู้ใหญ่ แต่ติดนิสัยลูกหลานให้นิยมตาม ย่อมเหมือนถ่ายบาปให้แก่ลูกหลาน นับว่าปู่ย่าตายายได้บาป ๒ ชั้นทีเดียว ณ กาลบัดนี้

---

๗. อบายมุข ข้อที่ ๕ คบคนชั่วเป็นมิตร

วันพระ ที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๒

ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต

นับแต่ได้บำเพ็ญกุศลใส่บาตรวันเทโว ออกพรรษา เมื่อแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ มาแล้ว ท่านทั้งหลายคงต่างได้ปราโมทย์บันเทิงใจว่า ได้ทำบุญกุศลในฤดูจำพรรษามาจนตลอดอีกพรรษา ๑ แล้ว โดยกุศลส่งแท้ ๆ จึงได้สมปรารถนาที่ตั้งกุศลเจตนาไว้แต่เมื่อวันจำพรรษา แต่เมื่อหมดฤดูจำพรรษา ก็เข้าถึงฤดูถวายผ้ากฐินรับช่วงกันต่อไป ฤดูกาลบำเพ็ญบุญกุศลแม้จะมีประจำติดต่อกันจนตลอดปี ดังที่ทราบกันดีแล้วว่ามีวันโกนวันพระ ทุก ๖ วัน ๗ วันเช่นนี้ ก็เพื่อเตือนต้อนนิสัยใจคอให้มีระยะเวลาพักผ่อนชำระสะสางส่วนไม่ดีงามให้กลับดีงามตามแนวคำสอน เรียกว่า ทำบุญไว้บ้างจะได้ไม่มัวมอมโสมมจนเหลือแก้ไข ถึงเช่นนี้ถ้าพิจารณาโดยถี่ถ้วนแล้ว วันสำหรับทำบุญตามศาสนประเพณี ก็ยังน้อยกว่าวันว่างเว้น ยิ่งเฉพาะเวลาทำบุญ ก็ยิ่งมีส่วนน้อยลงอีก ยิ่งมักพลอยทำไปตามประเพณีตามหมู่พวกด้วยแล้วดูเหมือนแววแห่งบุญจะบังเกิดมีก็คงเพียงตาเวลาที่เป็นประเพณีเท่านั้น พ้นประเพณีแล้วอัธยาศัยก็จะถอยกลับเข้าที่อยู่ตามเดิมหรือที่ซ้ำร้าย กลับอาศัยประเพณีบุญบังหน้าเพื่อหาโอกาสสร้างบาปก็ยังมีแพร่หลายทั่วไปในหมู่พุทธศาสนิกชน จึงน่าจะเทียบความเคารพนับถือได้ว่ามีอยู่เพียงขั้นอามิสบูชา ยังไม่ถึงขั้นปฏิบัติบูชาเป็นแท้

เพื่อเป็นการส่งเสริมกำลังศรัทธาอุสาหะของพุทธศาสนิกชนให้ขึ้นถึงภูมิปฏิบัติบูชาตามสามารถ วันพระนี้ จึงนำสิงคาลกสูตร ตอนอบายมุข ข้อ

ที่ ๕ คือ คบคนชั่วเป็นมิตรมาบรรยายสืบต่อเป็นการแถลงทางผิด ทางเสื่อม ให้รับทราบไว้ จะได้ระมัดระวังตรวจตราอัธยาศัยคนที่จะคบค้าสมาคมกันใหม่ให้รอบคอบถี่ถ้วน กับใช้สังเกตุคนเก่าที่คบหาสมาคมมาเนิ่นนาน ให้ได้ผู้มีอัธยาศัยซื่อตรงจงรักภักดีเป็นมิตรสหายแท้จริงตลอดไป ก่อนแต่จะบรรยายขยายเนื้อความเรื่องคบคนชั่วเป็นมิตร จะนำใจความตามบาลีมาแถลงเป็นหลักฐาน ดังนี้

"ดูก่อนคหบดีบุตร เหล่านี้แล โทษ ๖ อย่าง ในความคบมิตรชั่วเนือง ๆ, คนจำพวกใดเป็นนักเลงพนันอย่าง ๑ คนจำพวกใดเป็นเจ้าชู้อย่าง ๑ คนจำพวกใดเป็นนักเลงเหล้าอย่าง ๑ คนจำพวกใดลวงคนอื่นด้วยของปลอมอย่าง ๑ คนจำพวกใดโกงคนอื่นซึ่งหน้าอย่าง ๑ คนจำพวกใดเป็นคนเก่งอย่าง ๑ คนเหล่านั้น ๆ เป็นมิตรเป็นสหายของเขาทั้งสิ้น ดูก่อนคหบดีบุตร เหล่านี้แล โทษ ๖ อย่างในความคบมิตรชั่วเนือง ๆ" หมดใจความบาลีเพียงนี้

เพื่อเข้าใจโทษของการคบคนชั่วเป็นมิตรง่ายขึ้น จะพิจารณาตามที่ท่านแสดงไว้ในหนังสือนวโกวาทก็ได้ว่า

คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ ๖

๑. นำให้เป็นนักเลงการพนัน
๒. นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
๓. นำให้เป็นนักเลงเหล้า
๔. นำให้เป็นคนลวงเขาด้วยของปลอม
๕. นำให้เป็นคนลวงเขาซึ่งหน้า
๖. นำให้เป็นคนหัวไม้

ควรพิจารณาถึงลักษณะของคนชั่วไว้เป็นเบื้องต้นก่อน เพราะความชั่วของคนไม่ได้อยู่ที่ชาติ ตระกูล ยศบรรดาศักดิ์ หรือถิ่นที่อยู่อาศัย ตลอดรูปพรรณสัณฐาน ทรัพย์สินเงินทอง หากอยู่ที่การประพฤติปฏิบัติของแต่ละบุคคลเป็นหลักต้นเหตุสำคัญ ฐานะที่แต่ละบุคคลกำลังประสพครอบครองอยู่ในขณะปัจจุบันบัดนี้ พระพุทธศาสนาได้สอนให้ทราบแล้วว่า เพราะอาศัยการประพฤติในปางก่อนส่งผลสนอง จะเป็นชาติก่อนก็ตาม ปีก่อนก็ตาม เดือนวันก่อนก็ตาม ตลอดจนชั่วโมงก่อนหรือละเอียดถึงลมหายใจเข้าก่อนก็ตาม ล้วนต่างเป็นกำลังสนับสนุนส่งผลมาตามลำดับ ตราบจนถึงปัจจุบันบัดนี้ พึงพิจารณาตรวจชีวิตตนเองว่าบัดนี้เรามีความเป็นอยู่สูง กลาง ต่ำ อย่างไร มีทรัพย์สมบัติเพียงไร รูปพรรณสัณฐานงดงามเพียงไหน มีความสุขกายสบายใจ หรือทุกข์กายทุกข์ใจอย่างไร ถ้าเห็นว่ายังมีส่วนดีกว่าผู้อื่นอยู่บ้าง พึงทราบว่า เพราะอำนาจบุญส่งเสริมสนับสนุนมา ถ้ามีแต่ส่วนทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน พบเห็นแต่ความขัดข้องไม่น่าดู น่าชมตลอดไป พึงทราบเถิดว่า เพราะอำนาจบาปส่งเสริมสนับสนุนมิใช่ดวงดาวหรือเทพาอารักษ์ที่ไหนให้โทษ ตนเองได้ลงโทษตนเองมาแล้วทั้งนั้น หากแต่หลงลืมเสีย เพราะระยะเวลาจึงนำให้หลงคิดไปตามอารมณ์ว่ามีผู้อื่นกลั่นแกล้งบันดาล ฉะนั้นความดีและความชั่วของบุคคลจึงอยู่ที่ความประพฤติปฏิบัติทั้งส่วนกาย วาจา ใจ ตลอดกาล สมตามพระพุทธโอวาทโดยแท้

วิสัยความดีและความชั่วของบุคคล ย่อมปรากฏเห็นเด่นถนัดชัดเจนที่ความประพฤติทั้งส่วนกายและวาจา ดังโบราณเตือนไว้ว่า สำเนียงบอกภาษา กิริยาบอกตระกูล ตามนัยแห่งสิงคาลกสูตร ท่านก็แสดงนิสัยใจคอลักษณะความประพฤติของคนชั่วให้เห็นอยู่ประเภทหนึ่งมี ๔ ลักษณะ คือ

๑. คนปอกลอก แสดงให้เห็นนิสัยว่า คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว, เสียให้น้อย คิดเอาให้มาก, เมื่อมีภัยแก่ตัวจึงรับทำกิจของเพื่อน, คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัว.

๒. คนดีแต่พูด มีนิสัยชอบเก็บเอาของที่ล่วงแล้วมาปราศรัย, อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย, สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้, ออกปากพึ่งมิได้.

๓. คนหัวประจบ มีนิสัยเลว คือ จะทำชั่วก็คล้อยตาม, จะทำดีก็คล้อยตาม, ต่อหน้าว่าสรรเสริญ, ลับหลังตั้งนินทา

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย มีน้ำใจเลวทราม ชอบชักชวนดื่มน้ำเมา, ชักชวนเที่ยวกลางคืน, ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น, ชักชวนเล่นการพนัน.

ในลักษณะบุคคล ๔ จำพวกนี้ นับเป็นลักษณะชั่วประเภทหนึ่ง ท่านห้ามไม่ให้คบค้าสมาคม ชอบพอรักใคร่ เพราะพวกมีนิสัยเช่นนี้ จะไม่มีการซื่อตรงจงรักต่อใครจริงจัง นับเป็นบุคคลชั้นอันธพาลที่ไม่มีอุดมมงคลติดตัวเลย ท่านเปรียบเหมือนถ่านไฟที่ไม่ควรแตะต้องเพราะแม้จะไม่ร้อนถึงกับทำให้มือพอง มือก็ยังเปื้อนสีถ่านดำสกปรกจนได้

อนึ่ง ลักษณะของคนชั่วนี้ แสดงตามนัยแห่งสิงคาลกสูตรเท่านั้น หากจะแสดงตามนัยอื่น ยังมีอีกมากมาย เช่นผู้มีนิสัยประกอบด้วยทุจริต คือมีอัธยาศัยนิยมชมชอบทุจริตครบไตรทวารประจำอัธยาศัยก็ตาม ผู้มีอัธยาศัยเป็นพาลชนจะคิดทำพูดอะไร มักเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนจัดเป็นประมาณ เหล่านี้ ก็ถือเป็นนิสัยของคนชั่วเหมือนกัน

ลักษณะนิสัยของบุคคลชั่วบางประการที่นำมาบรรยายนี้ เป็นส่วนที่ห้ามมิให้ผู้มีอัธยาศัยดีเป็นบัณฑิต ยึดบุญกุศลเป็นหลักใจ ไม่ควรใกล้ชิด ติดต่อ

เกี่ยวข้องด้วย เพราะการคบค้าสมาคม ไปมาหาสู่จนสนิทสนมกันแล้ว ฝ่ายพาลย่อมดึงดูด หรือชักจูงฝ่ายบัณฑิตให้ละทิ้งคุณธรรมหันไปนิยมประพฤติปฏิบัติตามความเลวทรามต่ำช้าของพาลชนได้ง่าย ด้วยเป็นฝ่ายต่ำ ไม่ต้องฝืนนิสัย เหมือนผ้าสีขาว ย่อมยากที่จะรักษาให้บริสุทธิ์สะอาดตลอดไปได้ แม้จะไม่ถูกนำไปย้อมเป็นสีต่าง ๆ ตามต้องการ ก็ยังต้องเศร้าหมองแปดเปื้อนเหงื่อไคลบ้างเป็นธรรมดา ดังจะเห็นโทษแห่งการคบคนชั่วเป็นมิตรสหาย ตามนัยแห่งสิงคาลกสูตรนี้ ท่านก็แสดงไปตามอัธยาศัยชั่วช้าเลวทรามของคนชั่วที่หนักอยู่ทางไหน ก็สามารถชักจูงอัธยาศัยผู้คบหาให้พลอยนิยมชมชอบตามชนิดนั้นไปด้วย แต่พึงสันนิษฐานว่าความชั่วมิใช่มีเฉพาะเพียง ๖ ชนิดนี้เท่านั้นย่อมมีอีกมากมาย เท่าที่ท่านนำมาแสดงก็เพียงเป็นตัวอย่างให้เห็นง่ายเท่านั้น อันที่จริงความชั่วมากมายหลายประการเพียงไรก็ตาม ย่อมเกิดอยู่กับคนชั่วคนพาลทั้งนั้น เมื่อตีห่างไม่คบค้าสมาคมกับคนชั่วเสียแล้ว ก็เป็นอันละความชั่วนานาประการไปได้เอง

การที่ท่านสั่งสอนไม่ให้คบค้าสมาคมกับคนชั่วคนพาล ก็เพราะเกรงคนพาลจะชักจูง ให้ดำเนินชีวิตไปตามอัธยาศัยพาล ท่านจึงแสดงนิสัยนักเลงของคนชั่วต่าง ๆ ให้เห็นเป็นตัวอย่างดังนี้

๑. นำให้เป็นนักเลงการพนัน เพราะการพนันแต่ละชนิดเป็นวิธีเล่นต่อรองที่ยั่วยุให้เกิดมุมานะ เพื่อได้ชัยชนะตามมุ่งหวัง แรก ๆ ก็มักเล่นเป็นกีฬาเพื่อเชื่อมสามัคคีหรือสนุกสนานเพลิดเพลินในระหว่างญาติมิตรแต่ยังไม่จุใจ ต้องมีเดิมพันสุดแต่จะตกลง เพื่อเป็นบำเหน็จความชนะ ยิ่งชนะก็ยิ่งอยากเล่นเพื่อให้ชนะยิ่งขึ้น ยิ่งแพ้ ก็ยิ่งอยากเล่นเพื่อแก้ตัวให้กลับเป็นฝ่ายชนะบ้าง ประตูแพ้มีมากกว่าประตูชนะ หากผีพนันเข้าสิง จึงชวนให้เห็นแต่ทางชนะอยู่ร่ำไป แม้

จะเสียพนันตั้ง ๔—๕ ครั้ง พอถูกเข้าครั้งเดียว ก็ลิงโลด ลืมส่วนที่เสียหมดสิ้น ย่ามใจชวนให้เล่นต่อไป ถึงกับลืมครอบครัว ลืมกิน ลืมนอน ลืมหน้าที่อาชีพที่ควร ลืมเกียรติยศชื่อเสียง ที่สุดก็ลืมความยากจนที่เผารนใจ ถึงความล่มจมอย่างที่ญาติมิตรก็หมดทางสงสาร ท่านจึงจัดเป็นอบายมุขประการหนึ่ง

การพนันมิใช่อาชีพสุจริต และต้องฝึกหัดกับคนที่เล่นเป็นมาก่อนทั้งนั้น เมื่อรักจะเล่นพนัน ก็ต้องมีครูเป็นนักพนัน หรือมั่วสุมกับนักพนัน ตนเองย่อมกลายเข้าลักษณะคนชั่ว เพราะติดพนันไปโดยลืมตัว

๒. นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้ เมื่อคบหาสมาคมกับเพื่อนชั่ว มีนิสัยนักเลงเจ้าชู้ย่อมชักจูงให้มีแต่การเที่ยวเตร่ ไม่เป็นอันประกอบอาชีพ ดีแต่แต่งตัวสำรวย เป็นเหตุนำอันตรายจากศัตรูคู่แข่ง หรือนำให้ติดอบายมุขประการอื่น ๆ อีกก็ได้

๓. นำให้เป็นนักเลงเหล้า ข้อนี้นับเป็นธรรมดาสามัญทั่วไป ที่จะคบค้าสมาคมติดต่อกัน ต้องอาศัยสุราเมรัยเป็นเครื่องเชื่อมไมตรี ย่อมหาคุณประโยชน์ได้ยาก เพราะน้ำเมาย่อมนำให้ผู้ดื่มเกิดความประมาทได้หลายทาง

๔ นำให้เป็นคนลวงเขาด้วยของปลอม ข้อนี้ นับเป็นความเสียหายมาก การพูดจาล่อลวงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความจริง ท่านก็ว่าเป็นมุสา เป็นความผิดเพียงลมปากฝ่ายวจีทุจริต แต่เมื่อลวงเขาด้วยของปลอมนั้น ของปลอมยังไม่ถูกทำลายตราบใด ก็ชื่อว่ายังมีของลวงให้ผิดจากความจริงอยู่ตราบนั้น และนับว่ามีเจตนาคิดคดโกงหลอกลวงประชาชนนับแต่เริ่มสร้างของปลอมขึ้นทีเดียว

๕. นำให้เป็นคนลวงเขาซึ่งหน้า กิริยาอาการในข้อนี้ นับว่าเป็นผู้อาจหาญมากที่กล้าหลอกลวงผู้อื่นต่อหน้าต่อตา อย่างแกล้งทอนเศษสตางค์ไม่

ครบจำนวนบ้าง นับผลไม้ขาดจำนวนบ้าง วัดระยะผ้าขาดจำนวนบ้าง ไม่ยอมจ่ายค่าโดยสารเอาดื้อๆ บ้าง อย่างนี้ล้วนเรียกว่าโกงหรือล่อลวงเขาซึ่ง ๆ หน้าอย่างไม่มียางอาย

๖. นำให้เป็นคนหัวไม้ คำว่าหัวไม้ ไม่ใช่หัวคนทำด้วยไม้ หรือนำไม้มาเป็นหัวคนตามตัวอักษร แต่เป็นคำเปรียบเทียบ คือหัวไม้ได้แก่คนที่ชอบเป็นนักเลงเก่งทางตีรันฟันแทง หรือหมายถึงบุคคลที่มีนิสัยเกเร ชอบข่มเหง รังแกผู้ที่อ่อนแอกว่าเป็นเชิงอวดอำนาจในทางพาล รวมเรียกว่านักเลงโต ชอบระรานเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง โดยมีความเป็นนักเลงเหล้าเป็นพื้นนิสัย

นิสัยทั้ง ๖ ลักษณะนี้ แต่ละลักษณะก็นับเป็นเหตุแห่งความเสื่อมเสียหายแก่ชีวิตได้ทั้งนั้น ยิ่งถ้ารวมกันมากอย่าง ความเลวทรามต่ำช้ายิ่งจะพอกพูนหมักหมมให้ตกอยู่ในฐานะยากจนขัดสน หมดเกียรติยศชื่อเสียง มีแต่บ่ายหน้าสู่ความเสื่อม ตามหลักแห่ง ตมปรายโน บ่ายหน้าสู่ทางมืดเท่านั้น และยิ่งมีชีวิตอยู่ในวงแห่งความมืดมากขึ้นเท่าใด ย่อมจะหมดแสงสว่างส่องให้เห็นสิ่งที่ดีสิ่งที่ชั่ว สิ่งที่ควร สิ่งที่ไม่ควรมากขึ้นเท่านั้น ก็ยิ่งเป็นเหตุให้ไขว่คว้ายึดถือสิ่งชั่ว สิ่งไม่ควรด้วยหลงว่าสิ่งดี สิ่งควรยิ่ง ๆ ขึ้น เป็ที่น่าสงสารของบัณฑิตทั้งหลายโดยแท้

อนึ่ง ลักษณะนักเลงทั้งหลายที่แสดงนี้ เป็นลักษณะชี้ให้เห็นได้จากผู้อื่น ข้อสำคัญมากก็อยู่ที่เราหลงประพฤติเสียเองแล้ว เท่ากับสร้างตนเองให้เป็นอบายมุขที่ใคร ๆ เขาตีห่างไม่อยากคบค้าสมาคมด้วย จึงต้องหมั่นพิจารณาตนไว้เสมอ

ท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เมื่อท่านเคยได้ถวายปฏิบัติบูชาแด่พระรัตนตรัยในดิถีอธิษฐานจำพรรษาที่ผ่านมาได้แล้ว จะด้วยการงดเว้นทุจริตทั้งหลาย

ทั้งไตรทวารก็ตาม หรือด้วยการงดเว้นอบายมุข โดยเฉพาะข้อคบคนชั่วเป็นมิตรก็ตาม นับว่าท่านได้ห่างไกลจากพาลลักษณะบ้างแล้ว มาใกล้ชิดติดต่ออยู่กับบัณฑิตลักษณะ ได้รับสุขกายสบายอารมณ์ตามสมควรที่ประพฤติปฏิบัติตามสติกำลัง จึงไม่ควรที่จะย่อหย่อนผ่อนคลายปฏิบัติบูชาแด่พระรัตนตรัยในระยะเวลาปวารณาออกพรรษานี้เสียเลย จะถูกตำหนิว่า โชติ ตมปรายโน สว่างมาแล้วยังกลับบ่ายสู่ทางมืดต่อไปอีก จะเสียเวลาของชีวิตอย่างน่าสงสารมาก

ลำดับต่อไปนี้ พระสงฆ์จะได้สาธยายบทบาลี แห่งสิงคาลกสูตร เฉพาะอบายมุขข้อที่ ๕ คบคนชั่วเป็นมิตร เฉลิมศรัทธาปสาทะของท่านพุทธศาสนิกชนให้มีฉันทะอุสาหะบำเพ็ญปฏิบัติบูชา โดยเฉพาะข้อที่ ๕ นี้ตลอดกาลเสมอไป จะได้สมกับความเป็นผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะประจำชีวิตอย่างสูงสุดโดยแท้จริง ณ กาลบัดนี้

๘. อบายมุข ข้อที่ ๖ เกียจคร้านทำการงาน

วันพระ ที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๒

ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะสูงสุดประจำชีวิต

วันพระนี้ นับว่าอยู่ในระยะใกล้จะถึงวันอุดมมงคลสมัย คือวันเฉลิมพระชนมพรรษาแห่งสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระองค์เอกอรรคศาสนูปถัมภกผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ซึ่งมีกำหนดในวันที่ ๕ ธันวาคม ตามสุริยคติกาลนี้ สถานที่ราชการอาคาร บ้านเรือน ต่างก็กำลังจัดประดับโคมไฟธงทิวด้วยความประณีตบรรจง เป็นการเทิดทูลพระมหากรุณาธิคุณ และถวายพระพรชัยมงคล ให้ทรงพระเจริญเกษมสำราญในราชสมบัติยั่งยืนนานอยู่ทั่วไป ในนามแห่งคณะกรรมการจัดรายการวันพระ ขอถืออุดมดิถีวันพระนี้ ถวายพระพรดังนี้.

อติเรกวสฺสสตํ ชีวตุ ทีฆายุโก โหตุ, อโรโค โหตุ, สุขิโต โหตุ, ปรมินฺทรมหาราชา สิทฺธิกิจฺจํ สิทฺธิกมฺมํ สิทฺธิลาโภ ชโยนิจฺจํ ปรมินฺทมหาราชวรสฺส ภวตุ สพฺพทา

ขอพระบาทสมเด็จพระปรมินทรธรรมิก มหาราชาธิราชเจ้า
จงเจริญพระชนม์ยิ่งกว่า ๑๐๐ ปี จงปราศจากโรคภัย
เบียดเบียฬ จงทรงพระเกษมสำราญพระราชหฤทัย พระราช
กรณียกิจน้อยใหญ่จงสัมฤทธิ์ผลสมหน้าที่ พระราชประสงค์
อันเป็นธรรมจงพลันสำเร็จมีพระราชปณิธานอย่างไร จง

สมพระมโนรถ และความเป็นผู้ชนะเสมอ จงบังเกิดมี แก่สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ทุกกาลสมัย เทอญ.

ลำดับต่อไป จะได้บรรยายเรื่องแห่งสิงคาลกสูตร ตอนอบายมุข ข้อที่ ๖ สุดท้ายว่าเกียจคร้านทำการงาน ซึ่งมีใจความตามบาลีว่า

ดูก่อนคหบดีบุตร เหล่านี้แล โทษ ๖ อย่าง ในความประกอบความเป็นผู้เกียจคร้านเนือง ๆ กล่าวผัดเพี้ยนว่าหนาวนัก แล้วไม่ทำการงานอย่าง ๑ กล่าวผัดเพี้ยนว่าร้อนนักแล้วไม่ทำการงานอย่าง ๑ กล่าวผัดเพี้ยนว่าเวลาเย็นเกินไปแล้วไม่ทำการงานอย่าง ๑ กล่าวผัดเพี้ยนว่ายังเช้านัก แล้วไม่ทำการงานอย่าง ๑ กล่าวผัดเพี้ยนว่าข้าหิวนัก แล้วไม่ทำการงานอย่าง ๑ กล่าวผัดเพี้ยนว่าข้ากระหายนัก แล้วไม่ทำการงานอย่าง ๑ เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลสในกิจที่จะต้องทำอยู่อย่างนี้ โภคทรัพย์ที่ยังไม่เกิดก็หาเกิดขึ้นไม่ โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นแล้วก็ย่อมถึงความเสื่อมสิ้นไป

ดูก่อนคหบดีบุตร เหล่านี้แลโทษ ๖ อย่าง ในความประกอบความเป็นผู้เกียจคร้านเนือง ๆ ดังนี้เพื่อความเข้าใจง่าย พึงพิจารณาตามที่ท่านแสดงไว้ในหนังสือนวโกวาทหน้าสุดท้ายว่า เกียจคร้านทำการงาน มีโทษ ๖

๑. มักให้อ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำการงาน

๒. มักให้อ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำการงาน

๓. มักให้อ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำการงาน

๔. มักให้อ้างว่า ยังเช้าอยู่ แล้วไม่ทำการงาน

๕. มักให้อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำการงาน

๖. มักให้อ้างว่า ระหายนัก แล้วไม่ทำการงาน

การเกียจคร้าน ได้แก่แสดงอาการ บิดเบือนหรือหลีกเลี่ยงด้วยความหดท้อระอาในกิจการอันเป็นหน้าที่จะต้องกระทำ รวมความก็คือไม่อยากกระทำอะไรที่ตนไม่พอใจ ครั้นถึงคราวจะต้องกระทำ ก็ยังหาทางผัดเพี้ยน อ้างหนาวร้อนขึ้นมาบังหน้า จนที่สุดไม่ได้ทำการงาน

ผู้มีนิสัยเกียจคร้านเช่นนี้ ท่านจัดเป็นเหตุประการหนึ่ง ที่จะนำให้ถึงความเสื่อมโภคทรัพย์ตลอดเกียรติยศชื่อเสียง เรียกตามบาลีว่า อบายมุข เพราะใช้ชีวิตร่างกายไม่สมลักษณะ มุ่งแต่จะให้ผู้อื่นมีญาติมิตรเป็นต้น เป็นฝ่ายจัดการบันดาลขึ้น ตนคอยหวังรับผลเท่านั้น ซึ่งความหวังปรารถนาเช่นนี้ จะสำเร็จสมประสงค์ได้ยาก เพราะตนต้องเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง คือต้องใช้ความอุตสาหะพยายามบากบั่น ประกอบกิจธุระในหน้าที่ของตนจนกว่าจะบันลุผลตลอดไป เมื่ออายุยังอยู่ในปฐมวัย ก็มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาการ เพื่อเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพในยามตั้งครอบครัว เมื่ออายุย่างขึ้นสู่มัชฌิมวัย ก็ต้องดำเนินการใช้วิชาความรู้ประกอบอาชีพเพื่อความสมบูรณ์พูนสุขแก่ตน และครอบครัวตลอดญาติมิตรตามสามารถ และเมื่ออายุเจริญถึงปูนปัจฉิมวัย แก่เฒ่าชราอยู่ในฐานะเป็นบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ประกอบกิจการอาชีพภายนอกไม่คล่องแคล่ว

สะดวก แต่ก็ต้องหันมาประกอบอาชีพภายในให้คุณงามความดีตามแนวพระศาสนาเจริญมั่นคงในนิสัยสันดาน อันจะเป็นเหมือนสมบัติติดตามตนไปในภพชาติอื่นด้วย และเป็นตัวอย่างอบรมลูกหลานในตระกูล ให้ได้ใช้ชีวิตตรงตามแนวแห่งคุณธรรมอีกด้วย รวมความว่าธรรมดาบุคคลทั้งหลายจะอยู่เฉย ๆ โดยไม่ประกอบกิจการตามหน้าที่ย่อมไม่ได้ เมื่อยังเกิดมาอยู่ร่วมโลกกับเขาอื่นแล้ว ต้องมีกิจการหน้าที่ประจำตัวเพื่อช่วยตนเองด้วย และเข้าร่วมกับหมู่พวกอย่างสนิทสนมอีกด้วย ถ้ายังหลงเข้าใจว่าการเกียจคร้านทำการงานเป็นหน้าที่ของผู้ยิ่งใหญ่ มีบุญวาสนาบารมีมาก มีผู้คอยเสนอสนองกิจการให้สำเร็จเรียบร้อยแล้วจึงไม่ควรกระทำอะไรอย่างนี้นับว่าเป็นความคิดวิปริตผิดมนุษย์มาก เพราะหากจะไม่ต้องทำกิจการงานที่เนื่องด้วยผู้อื่นก็ตาม ถึงกระนั้นก็ต้องกระทำกิจสำหรับตน เช่นต้องบริหารร่างกาย ผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ จะให้ใครทำแทนมิได้ หากสมัครเกียจคร้านทำการงานจริงจังแล้ว ต้องเกียจคร้านให้ตลอดหมดถึงการบริหารร่างกายและผลัดเปลี่ยนอิริยาบถด้วย จะมัวเลือกเกียจคร้านทำการงานแต่บางสิ่งบางอย่างเอาตามอำเภอใจ ย่อมไม่สมควร นิยายเรื่องขี้เกียจได้ดีตามที่เล่าสืบ ๆ กันมาควรใช้สำหรับความเพลิดเพลินแต่เท่านั้น ไม่มีความจริงเป็นไปได้อย่างไรเลย ไม่ว่าสมัยไหนผู้เกียจคร้านหรือขี้เกียจ จะได้ดีมีเพียงมีกินอยู่พอสมควรก็หามิได้แล้ว ไม่ต้องหวังถึงความดีที่สูงกว่านี้เลย เพราะความเกียจคร้าน นักปราชญ์ย่อมตำหนิติเตียนทุกยุคทุกสมัย เช่นว่าประโยชน์ย่อมไม่สำเร็จโดยชอบแก่ผู้ทำโดยเบื่อหน่ายบ้าง คนที่ผลัดว่าวันพรุ่งนี้ ย่อมเสื่อม, ยิ่งว่ามะรืนนี้ ก็ยิ่งเสื่อมบ้าง หรือประพฤติตรงกันข้ามกับที่ท่านสรรเสริญความขยันหมั่นเพียรก็ได้แก่ ทอดทิ้งธุรกิจ ไม่รีบทำตามที่กะไว้ว่าจะทำ เบื่อหน่ายต่อกิจธุระที่มาถึง และผัดเพี้ยนวันเวลา ไม่กระตือรือร้น ชอบผลัดวันประกันพรุ่ง

อันที่จริง เรื่องที่จะนำมาอ้าง เพื่อไม่ต้องทำงาน มิใช่มีเพียง ๖ อย่าง ตามที่ท่านยกมาแสดงเท่านี้ หากแต่ท่านยกแสดงเพียงเป็นตัวอย่างเท่านั้น จุดประสงค์แล้ว จะมีข้ออ้างหรือไม่มีก็ตาม เมื่อไม่ทำการงานอันเป็นหน้าที่ ด้วยน้ำใจเกียจคร้าน ก็นับเป็นอบายมุข นำความเสื่อมเสียมาสู่ได้ทุกประการ

ในข้ออ้างทั้ง ๖ นั้น อ้างหนาวร้อน เย็นเช้า ย่อมทราบลักษณะอยู่ทั่วกันแล้ว ส่วนหิว กับกระหาย ควรทำความเข้าใจถึงความต่างกันไว้ คือคำว่าหิว หมายถึงอยากข้าว อยากน้ำ เมื่อกระเพาะต้องการ หรืออยากอาหารหนักซึ่งใช้บริโภคประจำวันตามเวลากำหนด ส่วนคำว่ากระหาย หมายถึงอยากดื่มสิ่งที่เป็นน้ำในระหว่าง ๆ อย่างเหน็ดเหนื่อยมากรู้สึกคอแห้ง เกิดความอยากดื่มอย่างนี้เป็นอาการของกระหาย

การเกียจคร้านทำการงาน ที่ท่านยกว่าเป็นเหตุแห่งความเสื่อมนี้ ก็เพราะเหมือนเป็นฝ่ายทำลาย คือไม่ประสงค์จะให้เกิดมีสิ่งที่เป็นการงาน เช่นการอาชีพต่าง ๆ ประการ เป็นต้น จึงแม้ผลประโยชน์ ซึ่งจะเกิดจากการกระทำของงานเองก็เกียจคร้านไม่กระทำ เท่ากับทำแรงงานที่จะเกิดจากตนให้สูญสิ้นไปเปล่า กลับจะคอยกินแรงผู้อื่นต่อไปอีกด้วย มีอัธยาศัยมากด้วยความเกียจคร้านเพียงใด ก็เท่ากับทำลายประโยชน์ที่เกิดมาเป็นมนุษย์เสื่อมสิ้นเพียงนั้น อาหารการบริโภค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ปัจจัย ๔ เหล่านี้เป็นหลักอาศัยการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังมีสิ่งช่วยเหลือให้ความสะดวกอีกหลายร้อยหลายพันชนิด เหล่านี้ เกิดขึ้น มีขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียรของบุคคลทั้งนั้น มิได้เกิดจากความเกียจคร้านเลย หรือในฝ่ายสติปัญญา สามารถศึกษาวิชาความรู้ ก็ล้วนแต่เกิดจากความขยันหมั่นศึกษา ด้วยอาการ สุ. จิ. ปุ. ลิ หรือ

ฟังคิดถามจดทั้งนั้น ความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นฝ่ายรวบรวมก่อสร้างถาวรวัตถุทั้งหลายที่ปรากฏยั่งยืนนาน ให้คนภายหลังได้ประสพพบเห็น หรือได้อาศัยใช้สอยในปัจจุบันนี้ ล้วนอาศัยเรี่ยวแรง ความขยันยากบั่นของบูรพชนก่อสร้างขึ้นทั้งนั้น

สมเด็จพระบรมศาสดา ก็โปรดแนะนำในความขยันหมั่นเพียรเพื่อตั้งตนเป็นหลักฐาน ดังทรงสอนในประโยชน์ปัจจุบันว่า ให้ขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตก็ดี ในการศึกษาเล่าเรียนก็ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนก็ดี และยังทรงสอนให้รู้จักรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่นไม่ให้เป็นอันตราย รักษาการงานของตน ไม่ให้เสื่อมเสียไป ตลอดจนใช้จ่ายเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มฟายนักกับให้คบเพื่อนที่เป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว มิได้ทรงยกย่อมความเกียจคร้านเลย เพราะมีแต่จะทำโภคทรัพย์ที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นแล้วก็มีแต่จะเสื่อมสิ้นไป.

รวมความแล้ว ท่านยกย่องความขยันหมั่นเพียง และตำหนิติเตียนความเกียจคร้านทำการงานโดยส่วนเดียว หลักแห่งการดำเนินความเพียร ก็คือเพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน ๑ เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน ๑ เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม ๑ เพียรในลักษณะเช่นนี้ นับเป็นเพียรชอบตามมัชฌิมาปฏิปทา

ท่านพุทธศาสนิกชน ควรจะพิจาณาตน เตือนตน อย่าให้ตกอยู่ในอำนาจความเกียจคร้านทุกประการ เพื่อแสวงคุณธรรมประจำตนด้วย บูชาพระรัตนตรัยด้วยปฏิบัติบูชาด้วย เท่ากับส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรตลอดกาล

นิรันดร์.โดยต่างช่วยกันประหัสประหารความเกียจคร้านของแต่ละท่านให้สิ้นเชื้อสูญพันธุ์ จะได้สมกับความเป็นพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง

ลำดับต่อจากนี้ พระสงฆ์จะได้สาธยายบทบาลีแห่งสิงคาลกสูตร เฉพาะข้อที่ ๖ แห่งอบายมุขตามแบบมคธ เพื่อเตือนใจท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ให้องอาจกล้าหาญที่จะทำลายความเกียจคร้านอันชวนให้อ้างโน่นอ้างนี่ขึ้นบังหน้าของตนๆ ให้ลดน้อย ถอยห่าง จางหาย บูชาพระรัตนตรัยทั่วหน้ากัน ณ กาลบัดนี้

๙. ความประพฤติที่เป็นโทษของคฤหัสผู้ครองเรือน

วันพระที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๑๓

ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้ปรารถนาชุบชีวิตตนให้เจริญรุ่งเรืองตามธรรมวินัย

เมื่อวันพระแรม ๘ ค่ำ เดือนอ้าย ตรงกับวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๒ เป็นวันสิ้นปีของทางราชการ มีรายการสำคัญ ๆ ของท่านผู้ใหญ่ที่ต้องปราศรัยแก่ประชาชนอยู่มาก เจ้าหน้าที่จึงขอให้งดรายการสวดมนต์มีคำนำตามวันและเวลาที่เคยประจำเสียครั้งหนึ่ง เพื่อเปิดโอกาสให้ได้สดับรับฟังคำปราศรัยอวยชัยให้พรในวาระสิ้นปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ จากท่านผู้ทรงคุณควรคารวะ มีองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นต้น นับว่าเป็นศิริมงคลแก่ชีวิตประการหนึ่ง

ครั้นมาถึงวันพระแรม ๘ ค่ำ เดือนยี่ ตรงกับวันที่ ๒๙ มกราคม ซึ่งยังอยู่ในเดือนต้นปีตามสุริยคติกาล ยังสมควรที่จะอวยชัยให้พรเพื่อความสุขตลอดปีใหม่ได้อยู่ ในนามคณะกรรมการจัดรายการกระจายเสียงวันพระ ขออำนวยพรแก่ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้ปรารถนาชุบชีวิตตนให้เจริญรุ่งเรืองตามธรรมวินัยทุกท่านด้วยคำโคลงอันมีกระทู้ว่า โชคดีปีใหม่ ดังนี้

โชค ชัยทรัพย์ยศแม้น	ไมตรี มิตร เอย
ดี เด่นเกิดเจริญศรี	สวัสดิ์อุ้ม
ปี จอก่อเติบทวี	อย่าว่าง เว้นแฮ
ใหม่ ยิ่งมิ่งขวัญคุ้ม	ครอบพร้อมพงศา.

ลำดับนี้ จะได้นำเรื่องสิงคาลกสูตรมาบรรยายประดับปัญญาบารมีต่อไปตามเคย

ในการบรรยายคราวที่แล้ว ได้บรรยายถึงเรื่องอบายมุข ข้อสุดท้าย คือเกียจคร้านทำการงาน ต่อลำดับหัวข้อของอบายมุขจนครบจำนวนแล้ว สมเด็จ-พระผู้มีพระภาคยังได้ตรัสชี้แจงแสดงโทษความเสียหายในความประพฤติต่าง ๆ ของคฤหัสผู้ครองเรือนโดยหลายนัย ให้สิงคาลมาณพเข้าใจแจ่มแจ้ง หมดความแคลงใจสงสัยต่อไป มีเนื้อความตามบาลีว่า

เพื่อนในโรงสุราก็มี เพื่อนกล่าวแต่ปากว่าเพื่อน ๆ ก็มี, ก็แต่ว่าผู้ใด เมื่อความต้องการเกิดขึ้นแล้ว ช่วยเป็นสหาย ผู้นั้นได้ชื่อว่าเพื่อนแท้

ความนอนสาย ๑ ความคบภรรยาชายอื่น ๑ ความประสงค์หมายมั่นผูกเวร ๑ ความเป็นผู้ทำแต่สิ่งที่หาประ-โยชน์มิได้ ๑ มิตรชั่ว ๑ ความเป็นผู้ตระหนี่เหนียวแน่นยิ่งนัก ๑ เหตุ ๖ อย่างเหล่านี้ ย่อมทำบุรุษให้เสื่อมจากสุขประโยชน์ที่จะพึงได้พึงถึง

คนมีมิตรชั่ว มีเพื่อนชั่ว มีความประพฤติและโคจรชั่ว ย่อมเสื่อมจากโลกทั้ง ๒ คือ จากโลกนี้ จากโลกหน้า

การพนันและหญิง ๑ สุรา ๑ ฟ้อนรำขับร้อง ๑ นอน-หลับกลางวัน บำเรอตนในสมัยมิใช่กาล ๑ มิตรชั่ว ๑ ความเป็นผู้ตระหนี่เหนียวแน่นยิ่งนัก ๑ เหตุ ๖ อย่างเหล่านี้ ย่อมทำบุรุษให้เสื่อมจากสุขประโยชน์ที่จะพึงได้พึงถึง

ชนเหล่าใด เล่นการพนัน ดื่มสุรา ถึงภรรยาที่รักเสมอด้วยชีวิตของชายอื่น คบแต่คนต่ำช้า ไม่คบหาคน

มีความเจริญ ชื่อเสียงยศศักดิ์ของชนเหล่านั้น ย่อมเสื่อมถอย ดุจพระจันทร์ในข้างแรม

ผู้ใดดื่มสุรา ไม่มีทรัพย์ หมดความขวนขวายในการงาน เป็นคนขี้เมา ปราศจากทรัพย์ จักจมหนี้อยู่ ดุจก่อนหินจมน้ำ จักทำความวุ่นวายให้แก่ตนโดยเร็ว

คนมักนอนหลับในกลางวัน เกลียดชังการลุกขึ้นในกลางคืน เป็นคนเมามายอยู่เป็นนิตย์ เป็นนักเลงไม่อาจจะอยู่ครอบครองเหย้าเรือนได้

ประโยชน์ทั้งหลาย ย่อมเป็นไปล่วงชายหนุ่มที่สละละทิ้งการงานเสีย ด้วยอ้างเลสว่า หนาวนักร้อนนักวันนี้เย็นเกินไปเสียแล้ว ดังนี้

ผู้ใดไม่สำคัญหนาวและร้อนยิ่งกว่าหญ้า ทำกิจของบุรุษอยู่ ผู้นั้นย่อมไม่เสื่อมจากความสุขเลย ดังนี้

ใจความตามคำบาลีตอนนี้ ออกจะซ้ำ ๆ เนื้อความกัน แต่พึงทราบว่าพระพุทธองค์ตรัสเป็นคาถา คืออย่างคำร้อยกรองซึ่งมีหลักบังคับว่า ใช้ถ้อยคำอยู่ในเกณฑ์จำกัด และให้มีใจความกว้างขวางเด่นชัด นี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ก็เพื่อทรงย้ำให้ชายหนุ่มสิงคาล ตรึกตรองด้วยสติปัญญาตนเองตามเหตุผลที่ตรัสเทศนา จะได้เข้าใจแจ่มแจ้ง เพราะเขายังเป็นคนหนุ่ม เห็นความเป็นไปของโลกยังน้อย ซึ่งมักจะหัวดื้อถือรั้น เชื่อสติปัญญาตนเองว่าฉลาดสามารถ แต่ก็ฉลาดอย่างกบในกะลาครอบ หรือกบในน้ำรอยเท้าควาย อันเป็นวิสัยของคนหนุ่มทั้งหลาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันตลอดอนาคตยังคงต้องมีนิสัยอวดวิเศษด้วย

ความหลงคะนองอยู่เช่นนี้เสมอ พระพุทธองค์มีพระประสงค์ ชี้แจงให้เข้าใจแจ่มแจ้งถี่ถ้วนหลายแง่หลายมุมอย่างให้หมดสงสัย จึงมีข้อความซ้ำกันอยู่บ้าง เพื่อให้เห็นถนัดคุณและโทษของการอยู่ครองเรือนโดยตลอด

แต่เมื่อรวบรวมใจความตามพระพุทธดำรัสในตอนนี้ จะเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงยกโทษของคฤหัสถ์ชั้นเลว ที่หลงประพฤติกันอยู่มาแสดง เช่นการดื่มสุราจนติดเป็นนักเลงเหล้า เกียจคร้านนอนตื่นสาย เสียเวลาทำงานการ หรือมุ่งแต่การนอนเป็นประมาณ ทอดทิ้งกิจการธุระหน้าที่ไม่เอาใจใส่, ชอบคบชู้ ไม่ซื่อสัตย์ต่อคู่ครองของตน ทำให้กินแหนงแคลงใจในครอบครัว, จะทำกิจการอะไรบ้างก็ล้วนแต่ขาดสารประโยชน์ของตนเองมิหนำอาจจะก่อภัยอันตรายแก่ผู้อื่นอีกด้วย, หรือไม่ก็ดีแต่คอยมุ่งร้ายหมายขวัญผู้อื่น ริษยาเกรงว่าเขาจะดีกว่า รวยกว่า คอยหาทางตัดรอนด้วยอุบายอย่างพาลต่าง ๆ จะคบหาสมาคมกับใคร ก็ล้วนแต่มีนิสัยเลวป่านกัน คนดีไม่มีใครเขาปรารถนาใกล้ชิด เพราะเขาเกรงพิษใจร้ายจะพลอยลวกลนเขาด้วย ย่อมมีนิสัยเห็นแก่ตัวจัด ตระหนี่ถี่เหนียวอย่างตนเองก็ไม่ได้รับความสุขสบายจากทรัพย์ของตนเองตามฐานะที่ควร นอกจากอิ่มใจว่าตนรวย ส่วนความสุขทางกาย ยอมกระเบียดกระเสียร ทนอดทนอยาก ทำตนอย่างโสมเฝ้าทรัพย์เท่านั้นเอง. อีกประการหนึ่ง เนื่องด้วยนิสัยใจคอเลวทรามดังบรรยายมานี้ล้วนเป็นที่รังเกียจของคนดีมีศีลมีธรรมทั่วไป จึงไม่มีใครจะสมัครคบค้าสมาคมไว้วางใจให้ความสนิทสนม ทั้งยังนิยมการพนันขันต่อ เชิงหาความร่ำรวยด้วยการเสี่ยงโชคเป็นการหาเวรใส่ตนทั้งยามแพ้ และยามชนะ

ตามนัยลักษณะเลวทรามของผู้ครองเรือนที่พระพุทธองค์ตรัสยกขึ้นสอนนี้ล้วนแต่นำให้ได้รับผลเป็นความเสื่อมจากสุขประโยชน์จะพึงได้พึงถึง ชื่อเสียงยศศักดิ์ก็ดี ย่อมเสื่อมถอย ลดลับ อับแสง เหมือนพระจันทร์ในข้างแรม ทั้งจะชวน

ให้เกิดหนี้สินสะสม ถ่วงให้หนักจมดุจหินจมน้ำ ทำความวุ่นวายให้แก่ตนโดยเร็ว ไม่อาจอยู่ครอบครองทรัพย์สมบัติเคหสถานบ้านเรือนให้จำเริญสุขอยู่ได้ ท่านจึงสอนให้ทำตนให้เข้าเทียบเหมือนกับไม้ใบหญ้า ที่สามารถทนแดดลมฝนงอกงามอยู่ได้ จึงจะไม่เสื่อมจากความสุขในการอยู่ครองเรือนอย่างแท้จริง.

ทั้งนี้ ก็เพื่อเตือนสติให้ผู้ที่มีนิสัยตกอยู่ในลักษณะเลวทราม จะได้สำนึกพิจารณาจนเห็นโทษทุกข์แล้ว กลับประพฤติตัวในทางดีมีความสุขจำเริญตามที่ทรงสั่งสอน ก็จะได้รับความจำเริญสุขในครอบครัวสืบไป เช่นเรื่องการดื่มสุราเมรัยเมื่องดเสียได้ เท่ากับปิดช่องทางแห่งความเสื่อมเสีย ก็จะมีความสุขสำราญตามฐานะ เพราะไม่ต้องเสียทรัพย์ ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท ไม่เกิดโรคพิษสุราไม่ต้องถูกติฉินนินทา รู้จักอับอายขายหน้า มีกำลังสติปัญญาตามสมควร

เรื่องการคบชู้ เป็นที่ขาดความไว้วางใจในคู่ครอง เพราะจะก่อความสับสนในประเพณีเชื้อสาย ถ้าปรับนิสัยให้ซื่อตรงจงรักภักดีเฉพาะคู่ครองของตนรักษาเชื้อสายมิให้สับสน ย่อมชวนให้ต่างมีความสัตย์ซื่อ มุ่งหวังความสุขจำเริญแก่กัน อาจเรียกได้ว่าครอบครัวเป็นแดนสวรรค์ในเมืองมนุษย์

เรื่องการตระหนี่ เป็นการมุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตน ขาดน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตัดความเยื่อใยไมตรีจากผู้อื่น ต้องเป็นอยู่โดดเดี่ยว ไม่ได้รับความเอ็นดูจากเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง. เมื่อตัดนิสัยตระหนี่ได้ ย่อมชวนให้เกิดความรักใคร่สนิทสนมแก่กันและกัน เพราะความเอื้อเฟื้อเจือจานเป็นดุจสายเชื่อมโยงความรักใคร่เคารพนับถือ อนุเคราะห์สงเคราะห์ซึ่งกันและกันให้สนิทสนม ไม่เสื่อมคลายเป็นครอบครัวก็จักร่มเย็นเป็นสุข เป็นหมู่บ้านก็จะสงบราบรื่น เพราะต่างจะแสดงความแช่มชื่นเบิกบานเป็นกันเองเข้าหากัน

เรื่องการพนัน เป็นการเพาะนิสัยเห็นแก่ตัวเองเป็นสำคัญ เพราะต้องการแต่ความชนะ ไม่ต้องการความแพ้ เมื่อได้รับความแพ้ ก็พยายามหาทางเพื่อแก้ตัวให้กลับชนะ ผู้ชนะก็ต้องระมัดระวังเล่ห์เหลี่ยมรักษาความชนะให้คงยืนยาวต่อไป เป็นการเสี่ยงได้เสี่ยงเสีย หวาดระแวงภัยอยู่เป็นนิตย์ และไม่เป็นหลักแหล่งอาชีพ มีแต่ทางล้างผลาญทรัพย์สมบัติเก่าให้ย่อยยับอันตรธาน ปิดทางก่อเกิดทรัพย์สมบัติทุกประการ เมื่อละเลิกเพิกถอนเสียได้ ย่อมชื่อว่าไม่ต้องก่อเวรภัยให้เกิดขึ้น เพราะชนะพนันและไม่ต้องเสียดายทรัพย์ที่เสียด้วยการพนัน ทรัพย์สินเงินทองย่อมมีทางสะสมให้งอกหนุนพูนเขา เท่ากับปิดก้นถุงเงินที่ขาดทะลุเสียได้ จะมีผู้เชื่อถือถ้อยคำ ไม่เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนทั้งจะหาคู่ครองที่ดีได้ง่ายอีกด้วย

เรื่องมิตรชั่ว ข้อนี้นับว่าสำคัญมาก พระพุทธองค์เมื่อจะตรัสถึงมงคลอันล้ำเลิศทั้งหลาย ก็ได้ทรงยกการไม่คบคนพาล คือมิตรชั่วว่าเป็นอุดมมงคลประการหนึ่ง ตามคำบาลีว่า อเสวนา จ พาลานํ เพราะมิตรสหายนับว่าเป็นบุคคลสำคัญมาก ที่สามารถจะชักจูงเปลี่ยนแปลงนิสัยใจคอให้นิยมตามนิสัยของมิตร ถ้าเป็นมิตรชั่ว ก็มักแสดงให้เห็นลักษณะของคนปอกลอก คนดีแต่พูด คนหัวประจบและชอบชักชวนในทางฉิบหายให้ปรากฏ แล้วจะชักจูงแนะนำให้มีอัธยาศัยเป็นนักเลงพนัน นักเลงเจ้าชู้ นักเลงเหล้า นำให้เป็นคนลวงเขาด้วยของปลอมและนำให้เป็นคนหัวไม้ เหล่านี้ เมื่อสำนึกว่าได้ถลำตัวตกเข้าอยู่ในลักษณะมิตรชั่วลักษณะใดลักษณะหนึ่งแล้ว ก็จงพยายามงดเว้นละเลิกเสีย เพราะเป็นความเสื่อม ทั้งตนเองตลอดตระกูลทายาท หัดฝึกฝนนิสัยให้มีลักษณะของมิตรแท้ประจำไว้ตามลักษณะมิตรมีอุปการะ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรแนะประโยชน์

มิตรมีความรักใคร่ อย่างใดอย่างหนึ่ง และงดเว้นจากความเป็นนักเลงต่าง ๆ เสีย ปฏิบัติตนได้เช่นนี้จะได้ชื่อว่า มีลักษณะมิตรดีอยู่ในตน ย่อมเป็นที่ปรารถนาคบหาสมาคมของผู้หวังคบคนดีทั่วไป

ใจความที่พระพุทธองค์ตรัสย้ำแนะนำสิงคาลมาณพ ตามที่ยกเป็นหัวข้อ มีการดื่มสุราเมรัย การคบชู้ การตระหนี่ การพนัน มีมิตรชั่ว เป็นต้นเหล่านี้ ท่านยกขึ้นเป็นอบายมุข เหตุแห่งความเสื่อมก็มีหรือร่วมอยู่ในความเสื่อมเสียหายแห่งการครองเรือนก็มีล้วนแต่เป็นโทษ ก่อความหายนะเสื่อมเสียแก่ผู้ครองเรือนมาแล้วตั้งแต่สมัยพระพุทธองค์ตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ อย่างไม่เสื่อมคลายเลย จึงสมควรที่พุทธศาสนิกชน ผู้ปรารถนาชุบชีวิตให้เจริญรุ่งเรืองตามธรรมวินัย จะพึงพิจารณาถึงความเสื่อมที่พระพุทธเจ้าตรัสมานี้ว่ายังจะมีสิ่งอยู่ในอัธยาศัยตนอย่างไร ชนิดไหนอยู่บ้างหรือไม่ จะได้คิดถ่ายถอนละเว้นให้ลดน้อยถอยบางจืดจางจากอัธยาศัย ตามอายุกาลของตน จะได้เป็นตัวอย่างนำอนุชนให้กระทำตาม ในเมื่อเห็นชั่ว เห็นผิดจนถนัดใจแล้ว ต้องพยายามงดเว้นอย่างเด็ดขาด ถ้ายังขืนสมัครใจทำความชั่วความผิดอยู่อีก แม้ในที่ลับตาลับหู จะยังดื้อปฏิญาณว่าเป็นพุทธศาสนิกชนโดยไม่ละอายใจอยู่อีก ย่อมไม่สมควรเลย

ลำดับต่อไป พระสงฆ์จะสาธยายบาลี ตามในแห่งสิงคาลกสูตร ที่พระพุทธองค์หยิบยกขึ้นแนะนำสั่งสอน เพื่อให้ผู้ครองเรือนได้อยู่เย็นเป็นสุขตามฐานะ เป็นการกระตุ้นเตือนอัธยาศัยที่เคยดื้อดึงมาก่อนให้สนใจปฏิบัติตามอย่างผู้ว่านอนสอนง่าย ณ กาลบัดนี้.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์การรถไฟ ฯ ถนนรองเมือง ซอย ๒ นครหลวง ฯ
นายอุทัย สงวนไว้ ผู้พิมพ์โฆษณา
เมษายน ๒๕๑๕